

magazin istoric

SERIE NOUĂ – IULIE 1996

• *Aventura
tezaurului
B.N.R.*

• *Gh. Brătianu și I. Mihalache
au fost
voluntari în 1941?*

• *Stalin oferă
Beneluxul
Franței*

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 7 (352)
iulie 1996

București, strada Valter Măcăineanu,
nr. 1-3, etaj III, camerele 281, 285, 287
– Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1,
Căsuța poștală 1-702, Cod 70711,
Telefon: 615.09.91.

SERIE NOUĂ

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă,
Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan (responsabil
de număr).
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA
„CORESI” – București, director general Dumitru
Constantinescu; director economic M. Vlădeanu;
director M. Soare

SUMAR

Statornicia legii românești: I. Lupaș	2
Războiul rece a început în România: Elizabeth Hazard	3
Drama generalilor români – contraamiralul Horia Măcellariu: Al. Dușu, Fl. Dobre	9
Gh. Brătianu și I. Mihalache voluntari sau nu în 1941?: Petre Otu	15
George Caranfil la Conferința Păcii: Andrei Căpușan	20
1956. CIA și revoluția ungară: Mihai Retegan	23
Marea Britanie. SIS la lucru: C. Popișteanu, D. Matei	27
Operațiunea Tismana devine publică după 50 ani: C. Păunescu, M. Ștefan	33
1948. Coloana fără Sfârșit nu cedează	36
Stalin mai taie o dată harta lumii: F. Dolghin	37
Vlad Țepeș – agresor sau victimă a Imperiului otoman?: Eugen Denize	39
S-a discutat la Montréal: C. Popișteanu, D. Matei	44
Români și ruși. Politică și înscrisuri: Paul Cernovodeanu	45
1866-1996. Clio sub cupola Academiei Române	49
Zece săptămâni lângă Eisenhower: M.D. Yarrow	55
În București, acum 50 ani	58
Limba mamă în biserici: Paul Mihail, Sergiu Roșca	62
1938-1940. În culisele ziarului România: Ioan Lăcustă	67
Din torsul zilelor: Al. Davila	71
Iluminatul frate predicator și Florența cea dezământată	75
1917. Joffre „atacă” Washingtonul	78
Templul Shaolin și artele marțiale chineze: Anna Eva Budura	79
1792-1795. Păzea! Vine Georges Couthon!	83
Din paleolitic în plin ev mediu: George Trohani	88
Compostelle – o mie de ani de pelerinaj	90
● Concursul lunii mai 1996. Răspunsurile la întrebări ...	14
● Cărți sosite ...	22
● Rebus istoric ...	94
● Dialog ...	95

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

I. LUPAȘ

Statornicia legii românești

Tot ce poate să înalțe sufletul românului, să-l cutremure și să-l umple de fiori tainici, începând de la Sf. Evanghelie a lui Hristos, rostită din ușa altarului de preotul îmbrăcat în odăjdii, și până la scrisul de toate zilele al apărătorilor neamului, de la cărțile cele sfinte, până la scrierile de îndrumare, cari se fac astăzi, și până la gândurile înalte și dorințele îndrăznețe ale oamenilor noștri mari, sau ale cântăreților cu glas de arhanghel, noi la toate acestea trebuie să ne gândim, de toate să ne aducem aminte, de câte ori rostim aceste două cuvinte, atât de frumoase și de un cuprins atât de bogat: *legea românească!*

Aceasta totdeauna a fost *tăria* noastră și podoaba cea mai de căpetenie a sufletului românesc: „Limbă, lege – bucurii sfinte la strămoși erau...”

Legea românească a fost socotită drept sfântă, înainte de vremea în care a ajuns și limba noastră la această treaptă. Dar de 200 de ani încoace, mai ales aceste două lucruri sfinte au ajuns într-o legătură nedespărțită, așa că azi nici nu ne-am putea închipui o lege românească propovăduită în limbă străină. Și să ajute Dumnezeu ca aceste două lucruri atât de sfinte pentru noi să rămână până la sfârșitul tuturor veacurilor în aceeași legătură și unire strânsă, din care izvorăște *tăria* cea mai neînfrântă.

Precum pentru limbă, tot astfel au avut românii multe de îndurat și pentru legea lor. S-a nimerit să fim așezați printre mai multe neamuri cu cari nu ne-am putut nărați totdeauna. Căci nu conținea de pe buzele lor hula și batjocura ce arunca asupra strămoșilor noștri, fiindcă țineau cu atâta tărie la legea românească...

Dar strămoșii noștri nu s-au lăsat amăgiți de ispite, nici înfricați de amenințările cele mai grele, cum a fost de pildă cea de la anul Domnului 1566, când Dieta din Sibiu a hotărât ca toți românii, dacă nu vor vrea să primească *legea domnilor puternici*, să fie scoși din țară, iar moșiile lor să fie confiscate.

Cu toate acestea, poporul românesc a rămas neclintit, îndurând pentru statornicia sa în legea

strămoșească cele mai grele suferințe. A suferit și tăcut cu o îndelungă răbdare, cum nu s-a mai pomenit la nici un neam de pe fața pământului. Dar de la ceea ce a apucat din bătrâni nu s-a abătut niciodată, ci a urmat mai departe a se închina lui Dumnezeu, cerându-i mila și dreptatea în felul cum îl învățaseră părinții.

O singură dată în trecutul nostru s-a părut că au izbutit unele făgăduințe împăratești să abată câțiva din calea credinței strămoșești, dar mângâierea noastră e că *legea românească* n-a pățimit vreo schimbare mare nici atunci.

O altă mângâiere e și alipirea puternică a înaintașilor noștri de biserica lor strămoșească.

„Noi și biserica noastră – scriu cu strașnică hotărâre

românii din Țara Bârsei – întru care ne-am născut prin sfântul botez, întru care trăim, întru care ne luminăm, prin care credem și nădăduim iertare de păcate și viață de veci să dobândim și oricine ne-ar întreba *cu glas mare mărturisim* că noi suntem fii adevărați ai sfintei sobornicești și apostolicești biserici a Răsăritului și pe această credință voim să stăm neclintiți în veci. De care sfânta credință nici sabia, nici focul, nici închisoarea, nici sărăcia, nici nevoia, nici foamea, nici goana, nici moartea să nu ne poată despărți!”

Și nu ne-au putut despărți! Căci împotriva tuturor uneltirilor străine, care ar fi voit să ne vadă dezbinăți de *tegea românească* a rămas totuși stăpânitoare.

Toți românii suntem una astăzi, fiindcă toți ne facem sfânta cruce de la dreapta la stânga, ca și înainte de 1700, și toți înălțăm la altarul Domnului aceeași rugă românească, sfântă și mântuitoare, care ne-a ajutat în trecut să ne strecurăm teferi prin mijlocul viforului veacurilor negre și care ne va îndemna în viitor să fim precum spune poetul că erau strămoșii: „statornici în cinstea de lege și țară, în focul credinței statornici!”

(Fragment din lucrarea *Temeliile traiului nostru*, Sibiu, 1912)

ELIZABETH HAZARD

„În timp ce eu și președintele Bush am împlinit misiunea noastră centrală de a pune capăt «Războiului rece», noi am început să pregătim lumea de după «Războiul rece». Într-o mare măsură, aceasta implica adoptarea sau crearea de instituții. Dar aceasta însemna, de asemenea, că ar trebui să elaborăm strategii pe termen lung pentru a ne ocupa cu o clasă, în apărție, de probleme transnaționale. Este vorba de terorism, narcotice, medii înconjurător, neproliferarea armelor de distrugere în masă.”

Sunt cuvintele (în traducerea lui Ștefan A. Andrei) prin care fostul secretar de stat al S.U.A. James A. Baker III sintetiza în memoriile sale *The Politics of Diplomacy. Revolution, War and Peace. 1981-1992* (Politica diplomației. Revoluție, război și pace. 1981-1992) încheierea Războiului rece și necesitatea concentrării eforturilor marilor și micilor națiuni ale lumii pentru a face față noilor provocări internaționale, cărora li se adaugă neconținut

aparitia surselor conflictuale și tensionale din diferite zone ale lumii.

Ceea ce am susținut (vezi Magazin istoric, nr. 6/1996) și susținem este că fenomenul istoric global denumit Războiul rece, cu numeroasele lui procese ideologice militar-strategice, politice, economice, cu implicații în viața tuturor națiunilor și persoanelor timp de peste 45 de ani, a luat sfârșit. Sechelele războiului rece ca și posibilitatea și realitatea unor noi confruntări și crize bilaterale sau internaționale sunt încă parte importantă a istoriei contemporane și nu există nici o garanție că ele vor dispărea nici în viitor. Iată de ce diplomația preventivă se anunță a fi un domeniu de extremă însemnătate, împreună cu măsurile de prevenire a conflictelor.

Ceea ce dorim să comunicăm cititorilor este că după primul val al studiilor, cercetărilor și lucrărilor consacrate Războiului rece între anii '50-'80, iată că, după 1990, o nouă bibliografie se naște. Și din această nouă

bibliografie a Războiului rece face parte și lucrarea doamnei Elizabeth Hazard, pe care Magazin istoric o prezintă într-o avanpremieră editorială, cartea urmând să apară la editura Univers enciclopedic. Istoriografia Războiului rece are acum șansa să avanseze pe un front larg în care apariția noilor surse de arhivă din vest, dar mai ales din est, este de natură să asigure o capacitate de analiză mult sporită și un standard științific care să pună în evidență adevărurile istorice. Cele câteva zeci de lucrări ca și sutele de studii apărute până acum în acești ultimi 5-6 ani îmbunătățesc și îmbogățesc retrospectiva istoriografică a Războiului rece, ca unul dintre cele mai complexe și complicate fenomene ale secolului XX.

Dorim să comunicăm cititorilor noștri și existența a două importante proiecte științifice internaționale privind istoria Războiului rece. Cel dintâi aparține de The Woodrow Wilson Center, din Washington, și a început în 1991 pe baza sprijinului financiar al Fundației John D. și Catherina Mac Arthur. Acest proiect urmărește să asigure o nouă informație și perspectivă asupra istoriei Războiului rece provenind mai ales din cealaltă parte a rivalității superputerilor care au dominat relațiile internaționale după cel de al doilea război mondial. Numeroși tineri cercetători din fosta U.R.S.S., China, centrul și răsăritul Europei s-au asociat proiectului, din țara noastră manifestând preocupări în acest sens domnul Adrian Pop în perioada cât a lucrat în cadrul ADIRI (Asociația de drept internațional și relații internaționale). Din păcate până acum

studiile prezentate în cadrul acestui proiect nu au inclus nici o cercetare din România. În schimb au apărut multe contribuții din China, Rusia, Polonia, Ungaria, Cehia, S.U.A., Germania, toate bazate pe arhive și mărturii importante.

Cel de al doilea proiect aparține Asociației Tratatului Atlantic (ATA), o organizație non-guvernamentală care reunește comitetele și centrele atlantice din 25 de state europene, S.U.A. și Canada. Centrul Euro-Atlantic din România, creat în 1991 la București și inaugurat în prezența regretatului secretar general NATO Manfred Wörner, este membru al ATA de la Adunarea Generală de la Haga (1994). Deși proiectul istoria Războiului rece (din al cărui comitet a făcut parte și subsemnatul) a fost discutat în câteva rânduri în Comitetul Educațional al ATA la Lisabona, Haga, Montréal, nu s-a putut încă finaliza o lucrare care să fie destinată școlilor și elevilor din țările membre ale Asociației Tratatului Atlantic. Copleșitoarea majoritate a specialiștilor sunt de acord că a cunoaște istoria Războiului rece este mai mult decât util, este necesar. Faptul că Războiul rece este determinat esențialmente de relația imediat postbelică dintre U.R.S.S.-S.U.A. ne oferă atât cheia începerii cât și sfârșitului lui. Și nici o abordare științifică nu poate fi viabilă dacă nu pornește de la relațiile dintre cele două superputeri al căror prim teren de exercițiu al Războiului rece l-a reprezentat România.

Cristian POPIȘTEANU

● Gheorghe Gheorghiu-Dej căuta investitori străini ● Românii nu înțeleg preocupările de securitate ale U.R.S.S. ● S.U.A. nu puteau sprijini rezistența armată ● Diferența dintre România și Polonia ● Truman se opune creării de sfere de influență ● O frunză de palmier pentru goliciunea dictaturilor staliniste

În luna mai, Bellu Zilber făcea o analiză sumbră, vorbind despre necesitatea unor presiuni anglo-americane care să permită menținerea relațiilor comerciale cu Occidentul și ținerea unor alegeri libere¹. Ca economist, insista asupra primului punct, conștient că U.R.S.S. nu putea suplini nevoile României de bunuri de consum și utilaje. Punct de vedere împărțit și

parte și de Gheorghiu-Dej, care în aprilie subliniasă necesitatea ca guvernul să găsească modalitățile de a atrage investitori pentru economia românească. Rapoartele trimise din București vorbeau cu tot mai multă îngrijorare și despre organizarea unei mișcări de rezistență, în cadrul căreia fruntași ai armatei și ai partidelor istorice cochetau cu reprezentanți ai Gărzii de fier.

Maniu și Brătianu continuau să se întâlnească cu regularitate cu generalul Schuyler și Burton Berry, exprimându-și temerile că Aliații

occidentali abandonaseră țara lor. Maniu insistă că, totuși, o împletire a rezistenței coordonate a opoziției față de F.N.D., refuzul ferm al regelui de a se închina în fața ofensivei comuniștilor și puternice presiuni diplomatice anglo-americane, atât la București cât și la Moscova, puteau face să eșueze cu ușurință planul comuniștilor. Eșecul britanicilor și al americanilor de a articula o politică hotărâtă și consistentă – avertiza el –, avea să ducă la moartea a mii de români, când, ulterior, comuniștii vor recurge la execuția brutală a oponenților lor politici.

¹ Reamintim cititorilor că pasajele cu drept de apartin autoarei americane, iar cele cu cursive sunt fragmente rezumative ale redacției.

Schuyler și Berry împărtășeau un respect sincer față de Maniu cât și dorința de a vedea guvernul S.U.A. adoptând o politică coerentă de sprijinire a regelui Mihai și a partidelor necomuniste din România. Totuși, ei erau sensibili și la pericolele implicate de atitudinea virulent antisovietică a opoziției. Într-un raport marcat de îngrijorare, adresat secretarului de stat, Berry arăta că eșecul românilor de a înțelege necesitatea de a trăi în mod amical cu rușii putea duce la tragedie. Românii, spunea el, nu reușeau să priceapă preocupările reale de securitate ale Uniunii Sovietice și nici faptul că, deși România în sine nu constituia o amenințare serioasă pentru U.R.S.S., ea conținea „capacități periculoase ca trambulină, rol în care fusese folosită de naziști în 1941”. Berry scria că românii, în cea mai mare parte, nu recunoșteau rolul pe care armata lor îl jucase în devastarea teritoriilor sovietice din Transnistria și Ucraina și, în schimb, adesea comparau tratamentul blând acordat de germani în perioada războiului cu condițiile de armistițiu sovietice.

Semnificația unei decorații

Berry și Schuyler erau convinși că conducerea militară sovietică, cu ajutorul N.K.G.B.-ului și a poliției secrete române, avea să descopere existența acelor grupuri de rezistență și că orice tentativă paramilitară de a produce o schimbare în conducerea României avea să ducă la o brutală reprimare a opoziției. Aceasta, prevedeau ei, avea doar să slujească interesele comuniștilor, discreditându-l pe rege și oferind o scuză legitimă pentru îndepărtarea de pe scena politică a liderilor prooccidentali responsabili. Politica oficială americană urmărea asigurarea condițiilor pentru ca în toate statele foste inamice din Europa de Est să se țină alegeri libere.

Generalul Schuyler i-a spus lui Maniu în termeni foarte clari că Statele Unite nu aveau să sprijine acțiuni violente sau rezistența armată.

La 12 aprilie 1945, F.D. Roosevelt înceta din viață. Generalul Schuyler era rechemat la Washington, pentru consultări. Spera să convingă noua administrație despre necesitatea de a acționa mai hotărât pentru protejarea României. Noul președinte, Truman, i-a cerut un raport detaliat. Singura oficialitate care nu i-a împărtășit punctul de vedere a fost generalul Bissell, șeful serviciului de informații al armatei, care considera că S.U.A. nu-și puteau permite să primejduiască bunele relații cu sovieticii din cauza României. La reîntoarcerea sa la București, Schuyler a aflat despre crearea sovrom-urilor în domeniile petrolului, gazului metan, lemnului, uraniului și industriei chimice. Reacția președintelui Truman a fost să ceară retragerea reprezentanților S.U.A. din România. Secretarul de stat Grew l-a convins să renunțe, fără a abandona totuși România. Pentru planificatorii americani, Polonia, o țară care luptase alături de Aliți, căpăta o semnificație mult mai mare, într-o posibilă confruntare cu sovieticii. Era mai ușor să argumentezi în fața electoratului american sprijinul pentru o asemenea țară, decât pentru una care luptase contra Aliților.

Între timp, apăruseră semne că sovieticii decisese să se comporte într-o manieră evident mai conciliatoare față de opoziția din România. În cadrul unei ceremonii, Uniunea Sovietică i-a acordat, la 7 iunie, regelui Mihai cea mai înaltă distincție militară. Decorarea regelui Mihai a fost percepută ca un semn al respectului Uniunii Sovietice pentru rege și pentru poziția pe care o avea și ca o recunoaștere a sentimentului popular, care era încă profund monarhist. O.S.S.-ul a raportat că Pătrășcanu și alți comuniști moderați se simțeau încurajați și credeau că distincția semnală o schimbare importantă în politica sovietică, ce, până atunci, minimalizase importanța lovirii de la 23 august și rolul regelui. Ei mai credeau că astfel poziția sovietică se distanța față de cea a comuniștilor radicali, precum Pauker și Luca, ce se opuseseră cooperării lui Pătrășcanu cu regele și

partidele tradiționale în lovitura care îl debarcase pe Antonescu.

Oferta lui Pătrășcanu

La Conferința de la Potsdam (17 iulie-2 august 1945), președintele Truman a afirmat că acordurile de la Ialta nu fuseseră onorate în cazul României și al Bulgariei. Stalin a respins acuzațiile, opunând din nou cazul Italiei, în care sovieticii nu jucaseră vreun rol politic. Truman a înțeles că trebuia să își modifice poziția. După cum apreciază și Elizabeth Hazard, Declarația de la Potsdam a demonstrat eșecul marilor puteri de a ajunge la o soluție clară a impasului creat în problema României. Totuși, la întoarcerea la Washington, tonul președintelui S.U.A. a devenit mai dur. Între timp, americanii detonaseră deasupra Japoniei primele bombe atomice. Instrucțiunile trimise lui Burton Berry de către Departamentul de stat, ca și declarația președintelui Truman în fața Congresului S.U.A., la 9 august 1945, că România nu avea să fie considerată drept o sferă de influență a vreunei puteri, au convins opoziția română că se putea bucura de sprijinul S.U.A. în acțiunile sale contra guvernului dr. Petru Groza.

Generalul Schuyler și Roy Melbourne, care îi ținea locul lui Berry, rechemat la Washington pentru consultări, au avut o serie de întruniri cu liderii opoziției, informându-i că guvernul S.U.A. hotărâse că în nici un caz nu avea să recunoască guvernul român existent. Melbourne a raportat că regele Mihai a fost impresionat și încurajat de noua hotărâre americană și a cerut ca Melbourne și Berry să se întâlnească cu Maniu, Brătianu, Vișoianu și Pătrășcanu, care să ia în considerare „tacticele eventuale”.

Foreign Office-ul a fost surprins de inițiativa bruscă a americanilor de a sprijini planurile opoziției. Londra și-a avertizat reprezentantul politic la București, Le Rougetel, să nu se implice direct și l-a instruit pe vice-mareșalul aerului Stevenson să îl sprijine pe generalul Schuyler

„până la a face limpezi obiecțiile (britanice) față de guvernul Groza și dorințele (britanicilor) ca el să fie înlocuit cu unul democrat“. Guvernul britanic aștepta încă rezultatul alegerilor din Grecia și s-ar putea să fi fost preocupat de faptul că prin adoptarea unei poziții de forță în România în acel moment putea pune în pericol acordul cu Stalin în privința Greciei.

Este vorba despre înțelegerea Churchill-Stalin din 9-10 octombrie 1944 de la Moscova în privința procentajului influenței sovietice și occidentale în centrul și sud-estul european.

La 19 august 1945, 17 zile după încheierea Conferinței de la Potsdam, biziundu-se pe îndăprirea atitudinii americane față de U.R.S.S. în privința comportamentului în România, regele Mihai a cerut demisia guvernului Groza, atrăgând protestele violente ale sovieticilor. A urmat ceea ce se numește în istoriografie „greva regală“.

După ce a reușit să provoace o criză constituțională în România, guvernul S.U.A. a realizat rapid limitele capacității sale de a produce o schimbare imediată. Secretarul de stat Byrnes a devenit îngrijorat din cauza climatului politic volatil de la București și s-a temut că acțiuni imprudente și nepregătite ale sprijinitorilor regelui puteau atrage represaliile sovieticilor și afecta delicatele negocieri tripartite dinaintea Conferinței miniștrilor de externe ce urma să se țină la Londra. De aceea, la 25 august (nici o săptămână de la începerea „grevei regale“), el l-a avertizat pe Roy Melbourne să evite alte contacte cu liderii politici români și l-a instruit să îl prevină pe rege să nu adopte măsuri care i-ar putea provoca pe oficialii sovietici.

De altfel, aceștia trecuseră deja la atac. Între altele, s-a început judecarea unui „grup terorist“, din care făceau parte și mulți reprezentanți ai părților istorice. A fost evidentă încercarea de a-i implica și pe liderii acestora, Maniu și Brătianu. Apropierea Conferinței de la Londra i-a obligat însă și pe sovietici să caute o soluție de compromis, fapt confirmat și de afirmația făcută de

Gheorghiu-Dej în fața comitetului central al P.C.R. – după o vizită efectuată la Moscova – că instrucțiunile primite le cereau să nu o rupă cu regele. După cum spune Elizabeth Hazard, Stalin respinsese o propunere făcută de Tătărescu ca România să semneze un pact mutual de apărare cu U.R.S.S., atâta vreme cât nu semna și cu aliații sovieticilor. Pătrășcanu le-a transmis ofițerilor O.S.S. că Stalin părea dispus să renunțe la guvernul dr. Petru Groza dacă și anglo-americanii renunțau la sprijinirea lui Maniu. Opinia liderului comunist era că un nou guvern ar fi putut fi condus doar de Titel Petrescu (pe care însă comuniștii nu l-ar fi acceptat) sau de el. Altfel, avertiza Pătrășcanu, dacă situația încordată se menținea și după Conferința de la Londra, Ana Pauker și Vasile Luca puteau pune la cale o lovitură de stat, care să aducă sfârșitul monarhiei.

O soluție favorabilă sovieticilor

Din păcate, nici regele, nici consilierii săi apropiați, nici reprezentanții americani la București nu au apreciat avantajele propunerii lui Pătrășcanu. Privită retrospectiv, aceasta pare să fi fost o ocazie importantă pierdută. Comunist de o viață și membru de frunte al partidului, Pătrășcanu reprezenta în mod evident pentru sovietici o alternativă solidă și convenabilă pentru un regim necomunist. Dedicat apărării intereselor naționale și independenței României și respectând autoritatea regelui, el oferea Occidentului o alternativă moderată față de o conducere comunistă dură, doctrinară, înrobătă puterii sovietice.

La Conferința miniștrilor de externe de la Londra, secretarul american de stat, Byrnes, a adoptat o poziție intransigentă în problema României, dând astfel câștig de cauză lui Burton Berry, care se făcea ecoul preocupărilor lui Iuliu Maniu. Americanii i-au propus lui Molotov să se adopte și în cazul României acordul la care ajunse-

seră în problema guvernului interimar din Polonia. Molotov a refuzat categoric, spunând că situația din cele două țări nu suferea comparație. Eșecul întâlnirii de la Londra i-a determinat pe americani să reevalueze obiectivele politicii Moscovei. Concluzia studiului efectuat de Departamentul de stat era că, pe lângă recunoașterea deplină a intereselor legitime ale U.R.S.S., guvernul american trebuia să se opună extinderii influenței Moscovei care ar fi dus la crearea unui bloc sovietic în Europa Centrală și de Est. În vreme ce președintele Truman, într-un discurs rostit la 27 octombrie, s-a opus din nou ideii creării de sfere de influență, secretarul de stat le sugera sovieticilor să urmeze în Europa răsăriteană exemplul politicii duse de Statele Unite în America Latină.

Un raport al O.S.S. nota că părerea predominantă printre americani și englezii aflați în România era că, dacă sovieticii nu se arătau dispuși să-și modifice poziția față de Europa de Est până la sfârșitul anului, factorii de decizie de la Washington și Londra trebuiau să pregătească opinia publică din țările lor pentru eventualitatea unui război. În acel moment însă, O.S.S.-ul însuși parcurgea faza finală a colapsului său ca agenție de informații integrată, din vremea războiului. Rivalități birocratice, combinate cu neîncrederea lui Truman în generalul Donovan, l-au făcut pe președinte să dea un ordin executiv pentru dizolvarea O.S.S., la 20 septembrie 1945. Secțiunile Căutare și Analiză și Operațiuni au fost transferate, sub conducerea dr. William Langer, la Departamentul de stat. Secțiunile Operațiuni Speciale și X-2 (contrainformații) au trecut, cu sigla S.S.U., la Departamentul de război sub conducerea generalului de brigadă John Magruder. Personalul – atât în centrală cât și pe teren – a fost redus drastic.

Și Departamentul de stat a trimis oameni noi la București, pentru că secretarul de stat Byrnes considera că Schuyler și Burton Berry se implicaseră prea mult în politică și

nu mai reușeau să analizeze obiectiv situația. Misiunea de observatori era condusă de Mark Etheridge, editorul lui Louisville Courier Journal și Cyril Black, istoric, din Departamentul de stat. Primul eveniment politic important la care au avut ocazia să asiste a fost dubla manifestație din 7 octombrie (procomunistă) și 8 octombrie (a forțelor de opoziție). Văzând violența cu care cea din urmă a fost înăbușită, cei doi au scris în totalitate la concluziile lui Schuyler și Berry. Apropierea Conferinței celor patru miniștri de externe de la Moscova, ca și presiunea britanicilor, care doreau realizarea unui compromis, au

făcut ca Departamentul de stat să nu reacționeze nici la aceste semnale. Mai mult chiar, raportul lor nici nu a fost prezentat președintelui Truman. La Moscova, în decembrie 1945, Byrnes s-a confruntat cu un Molotov și mai decis să nu cedeze. Rezultatul final al Conferinței este cunoscut: acordul asupra includerii câte unui reprezentant al partidelor istorice în guvernul dr. Petru Groza, în schimbul recunoașterii acestuia de către S.U.A. și Marea Britanie.

Poșta „specială”

În mod clar, sovieticii obținuseră o victorie strategică, într-o regiune care prezenta un interes vital pentru el. George Kennan¹, care urmărise negocierile din interior, denunța

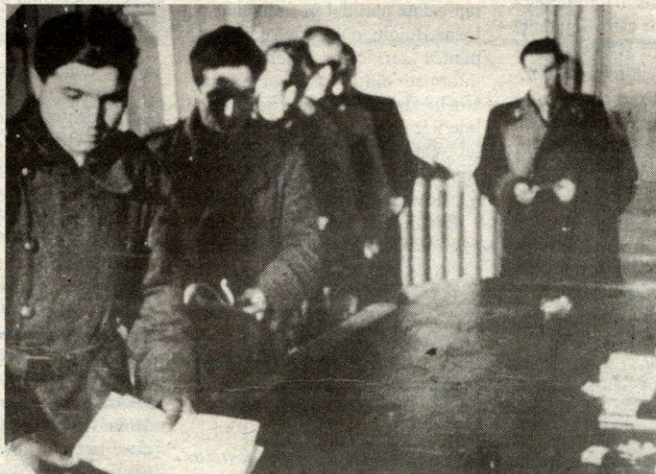
concesiile făcute de Byrnes în problema României, spunând că ele au oferit sovieticilor „o frunză de palmier a procedurilor democratice pentru a ascunde goliciunea dictaturilor staliniste din respectivele țări est-europene”. Despre Byrnes, Kennan scria: „A desfășurat negocierile după ureche, angajându-le

coreenii, românii și iraniienii, despre care el nu știe nimic, nu îl privesc”.

Violența politică în România a atins noi cote și speranțele electorale ale opoziției s-au diminuat. Schuyler informa: „Este foarte greu de estimat forța diferitelor partide din România în clipa de față. Totuși, impresia mea puternică este că deși comuniștii nu

se întăresc, totuși, Frontul Național Democrat câștigă aderenți. Românii nu sunt oameni care să reziste multă vreme hrănindu-se cu teorii abstracte, când sunt confrunțați cu eventualitatea unor nenorociri personale sau cu pierderea averii lor”.

Deși personalul său fusese redus masiv, misiunea

19 noiembrie 1946: soldați la vot
În p. 3: delegația română se reîntoarce de la Conferința de pace de la Paris

fără un plan clar sau prestabilit, fără un set definit de obiective sau limite... Din moment ce realitățile din spatele acestor acorduri privesc doar asemenea oameni, precum

stat i-a cerut să studieze intensiv limba și cultura rusă. În 1934 a fost numit al treilea secretar al Ambasadei S.U.A. la Moscova. A revenit după o scurtă ședere la Viena în 1935, ca secretar II, până în 1937. În 1944 era ministru-consilier al aceleiași ambasade, îndeplinind, ocazional, și funcția de însărcinat cu afaceri. Din 1946 a predat relațiile internaționale la National War College din Washington. În același an a devenit șeful echipei de planificare politică din Departamentul de stat, funcție în care a elaborat politica de „îndiguire” a comunismului. În 1949 era consilier adjunct al secretarului de stat. La începutul anului 1952 a fost trimis ambasador la Moscova, dar în octombrie același an autoritățile sovietice cereau rechemarea-lui pentru comentariile la adresa situației din U.R.S.S. A părăsit serviciul diplomatic peste un an, optând pentru Institutul de studii avansate. Între 1961-1963 a fost ambasador în Iugoslavia. Este unul dintre cei mai avizați analiști ai sistemului sovietic. A elaborat mai multe lucrări consacrate relațiilor diplomatice sovieto-americane. În 1968 a primit Premiul Pulitzer pentru volumul de *Memorii. 1925-1950*.

S.S.U. în România desfășura în 1946 până la 13 operațiuni majore. Dispunea de două surse care ofereau informații în mod regulat despre activitatea subterană a sovieticilor, opt surse în S.S.I., două la Marele Stat Major și două în Siguranță. Locotenent Ira Hamilton, un nou venit, tânăr și agresiv, care vorbea franceza, sârbo-croata și puțin românește și care lucrase pentru O.S.S. în Iugoslavia, a sosit în ianuarie. Era subordonat maiorului Thomas Hall, un specialist în problemele Balcanilor, cu un doctorat în antropologie luat la Universitatea din Chicago înainte de război. Hall și Hamilton conduceau secțiunea de culegere a informațiilor, iar Charles Hostler răspundea de contrainformații.

În luna februarie 1946, oamenii aceștia au înaintat generalului Schuyler și superiorilor lor din Washington o serie de rapoarte în care prezentau în detaliu organizarea

¹ George Frost Kennan s-a născut la 16 februarie 1904. Și-a făcut studiile la Universitatea Princeton, după care a intrat în diplomatie. Pregătindu-se pentru stabilirea de relații diplomatice cu Moscova, Departamentul de

și activitățile mai multor grupuri de rezistență din România. Următoarele rapoarte S.S.U. vorbeau despre apariția mai multor grupuri, toate intrate în vizorul Siguranței române. Americanii erau pe deplin conștienți de riscurile pe care le implica asocierea cu oricare dintre aceste grupuri. Propriile lor contacte din poliția secretă română îi informaseră despre penetrarea de către Siguranță a acelor organizații și despre prezența masivă a agenților N.K.G.B. care urmăreau în mod regulat activitățile străinilor în România, inclusiv pe membrii legațiilor străine.

Atitudinea americanilor față de U.R.S.S. începea să se modifice. În luna februarie 1946, George Kennan a trimis Departamentului de stat celebra sa „Telegramă lungă”, în care afirma că Uniunea Sovietică reprezenta o amenințare pe termen lung pentru Statele Unite. La 28 februarie și secretarul de stat Byrnes – care avusese parte de critici severe – s-a alăturat grupului „durilor”. În martie, la Universitatea din Fulton, Winston Churchill ținea discursul despre „Cortina de fier”. Nici sovieticii nu au stat cu brațele încrucișate. În România, ei au început să îi aresteze pe cei ce furnizau informații americanilor. Doar intervenția curajoasă a lui Ira Hamilton a scăpat pe Manicativă – agent al americanilor, ce lucra la Marele Stat Major – din mâinile Siguranței. La 16 octombrie 1946, Manicativă și familia sa erau scoși din România în saci de poștă, cu un avion american.

Acțiunea a fost un succes; era prima dintr-o serie pusă la punct de S.S.U. în cadrul „Operațiunii Carola”. Partidele de opoziție, tot mai temătoare din cauza arestării atâtoro dintre membrii lor, erau foarte dornice să își vadă principalii lideri scoși în afara țării. Schuyler a cerut aprobarea Departamentului de război pentru a-l ajuta pe Constantin Vișoianu să scape. Distinsul diplomat a fost ascuns în sacii de poștă ai armatei S.U.A., sub efectul unor puternice sedative, ca să nu suferă

din cauza claustrofobiei, și vârat sub scaunul pilotului.

Mesajul lui Rădescu

Următorii care au părăsit România, în noiembrie 1946, au fost liderul P.N.Ț., Grigore Niculescu-Buzești, ales de Maniu să reprezinte partidul în străinătate, și Ioana Bujoiu, o româncă ce lucrase pentru serviciile americane de informații din 1944 și fusese secretara lui Hall la întâlnirile acestuia cu liderii rezistenței române. Fără știrea lui Schuyler, Hall și Hamilton l-au convins pe pilotul generalului să îi ducă pe cei doi români în Austria.

Emigrația română avea să-și facă auzită vocea mai întâi la Consiliul miniștrilor de externe, care și-a început lucrările în aprilie 1946, la Paris, apoi la lucrările propriu-zise ale Conferinței de pace de la Paris. Deja însă, reprezentanții Statelor Unite la București erau tot mai dezamăgiți de politica Washington-ului față de România. Recunoașterea formală a rezultatelor alegerilor din 1946 a pus capăt speranțelor lor de a mai putea influența cursul evenimentelor din România.

La 13 martie 1946 Maniu se întâlnise cu Berry pentru a-i informa pe americani despre dorința partidului său de a răsturna guvernul. Planul, spunea el, era sprijinit de rege. Nu era vorba „de o revoluție, dar se puteau produce vărsări de sânge” și Maniu dorea asigurări din partea guvernelor american și britanic că îi vor sprijini acțiunea. Berry a transmis cererea la Washington și la 19 martie, secretarul de stat interimar Dean Acheson a răspuns: „Vă rog să îl informați pe Maniu că, deși guvernul Statelor Unite nu scuză conducerea minoritară și dictatorială a guvernului Groza, contrară principiilor democrației la care Statele Unite aderă în mod ferm, guvernul S.U.A. nu poate sprijini sau încuraja o răsturnare violentă cu probabile consecințe secundare pentru poporul român”. Cu toată retorica Doctrinei Truman, era clar că guvernul Statelor Unite

nu era dispus să-și ofere sprijinul pentru o insurecție pe scară largă, într-o țară ocupată de mii de soldați ai armatei sovietice. Foreign Office-ul britanic era și el temător față de insurecția propusă de Maniu și împărtășea preocuparea lui Acheson că orice încercare de lovitură armată avea să ofere autorităților o scuză legitimă pentru distrugerea opoziției.

În noiembrie 1946, la scurtă vreme după alegeri, Ion Mihalache s-a adresat misiunii militare americane pentru a cere ajutor să scape din țară. Generalul Schuyler a trimis o telegramă la Departamentul de război, informând despre cererea lui Mihalache, dar arătând că era contra sprijinirii acesteia. Casa și biroul liderului P.N.Ț., avertiza el, erau ținute sub o strictă supraveghere.

Washington-ul a împărtășit poziția generalului. Dar ofițerii S.S.U. au fost de altă părere. Ce a urmat, se știe: episodul Tămădău, procesul și condamnarea lui Maniu, Mihalache și a altor lideri P.N.Ț., dizolvarea partidelor național-țărănesc și național-liberal. Iar la 30 decembrie, înlăturarea regelui Mihai.

În octombrie 1947, fostul prim-ministru, generalul Nicolae Rădescu, a adresat un lung memorandum Departamentului de stat. Rădescu pleda că România oferea Statelor Unite cele mai mari șanse pentru o victorie contra unui regim comunist și pentru a da peste cap dominația sovietică în Europa de Est. Rădescu spunea că contribuția României la această luptă putea fi semnificativă. El cita poziția geografică a țării, care oferea posibilități pentru operații strategice decisive, și lauda potențialul Mișcării Naționale de Rezistență, ce aștepta doar ordinul pentru a trece la acțiune în toată țara. Mesajul lui Rădescu era o chemare la eliberare. Românii care trăiau în exil așteptau un răspuns de la prietenii lor din Occident. ■

(Va urma)

Traducere: Alina PETRICEL
Adaptare: Dorin MATEI

Drama generalilor români

„N-am fost un trădător, un necredincios, răzvrătit sau complotist împotriva patriei și a neamului meu. M-am bătut pentru întregirea neamului românesc, m-am bătut pentru granițele lui sfărâmate. Am dorit ca țara mea, în care m-am născut liber, fiecare locuitor, indiferent de origine etnică, de credința religioasă, de starea socială și de ideile sale politice să fie liber și egal a se manifesta prin grai și scris, fără teamă, supunându-se fără constrângere voinței majorității poporului, exprimată liber și fără teamă, iar neamul meu să fie independent și stăpân pe destinele lui, respectând coexistența și drepturile celorlalte neamuri“.

Zece ani nici o legătură cu lumea

Este un fragment din memoriul datat 20 februarie 1957, pe care contraamiralul Horia Măcellariu, aflat atunci în penitenciarul Aiud, l-a înaintat Tribunalului Militar București, aducând la cunoștința acestei instanțe că de la 19 aprilie 1948 nu mai avea „nici o legătură cu lumea exterioară“, solicitând să i se precizeze motivele detenției sale, pentru a se putea apăra.

La 19 aprilie 1948 fusese arestat, dar deja cu un an și jumătate în urmă, la 18 noiembrie 1946, Curtea Militară de Casare și Justiție îl condamnase, în contumacie, la muncă silnică pe viață, pentru participarea la „complotare întru distrugerea unității statului“, la 25 ani muncă silnică pentru

HORIA MĂCELLARIU:

A FĂCUT ONOARE

ȚĂRII SALE

Contraamiralul Horia Măcellariu

● Comisia Aliată de Control somează ● Vice-amiralul Bogdenko supărat pe acuzatorul public Săracu ● Executare strictă a ordinelor guvernului român și ale Marelui Stat Major ● Comisia de anchetă nu poate acuza ● Speranța într-un război ce nu putea avea loc

Col. dr. ALESDANDRU DUȚU, FLORICA DOBRE

complicitate la „păstrarea de armament, muniții și exploziv“, la 10 ani detenție riguroasă, 5 ani degradare civică și 50 000 lei cheltuieli de judecată pentru „răzvrătire“, instanța decidând să execute pedeapsa cea mai grea.

S-a impus de la începutul carierei sale ca un ofițer „intelligent, harnic și priceput“, așa cum remarcă amiralul Negrescu, comandantul Flotilei de operații, la 16 decembrie 1916, când deși era doar sublocotenent, i se încredințase comanda vasului amiral „Principele Nicolae“ și se remarcase „sub ploaia de obuze de toate calibrele la Turtucaia, de două ori la Rasova, o dată la Hârșova“.

În 1920, a fost numit comandant al Școlii de pilotaj și hidroaviație, abia înființată. Trei ani mai târziu, a fost ambarcat pe distrugătorul „Mărășești“, dovedindu-se „un ofițer eminent sub toate raporturile, achitându-se ireproșabil de toate însărcinările date“.

După ce a comandat torpilorul „Lepri“ (1923-1924), a lucrat până în 1927 în Statul major al marinei, fiind trimis la Școala de război și Centrul de Înalte Studii Navale de la Paris. Cităm din caracterizarea pe care i-a făcut-o vice-amiralul Durand-Viel, comandantul acelei școli: „Excelent ofițer, având cunoștințe generale și mult fond. Cultura sa latină îi înlesnește serios asimilarea raționamentelor și metodelor școlii“. La sfârșitul cursurilor, în 1928, când a obținut brevetul de ofițer de stat major, același viceamiral Durand-Viel aprecia: „A făcut onoare țării sale și corpului său, lăsând școlii, ca ofițer și camarad, cel mai frumos suvenir“.

Întors în țară, a fost încadrat succesiv în Statul major al marinei, ca șef al Secției 2 informații și contrainformații (1929-1931), în Inspectoratul General al Marinei, ca șef al Biroului 2 informații și al Biroului legislație-regulamente (1931-1932), la Școala superioară de război, ca profesor inspector de studii (1932-1936), în Comandamentul Diviziei de mare, ca șef de stat major (1936-1937), comandant al distrugătorului „Kogălniceanu“ (1937-1938), șef de stat major în Comandamentul forțelor maritime (1937-1938) și coman-

Numit la comanda Escadrei de distrugătoare, la 26 ianuarie 1942, cu calm și hotărâre, și-a îndeplinit misiunile încredințate, stârnind admirația comandamentelor superioare germane, care l-au decorat cu Ordinul „Crucea de fier“, clasele I și II și „Crucea de cavalier“, precum și cu „Vulturul german“ clasa I cu spade.

La 23 aprilie 1943 a fost numit comandant al Forțelor navale maritime, dovedind că posedă „alese însușiri de comandant“. A condus marina română într-una din cele mai grele perioade. Concomitent, a escortat convoaiele de apro-

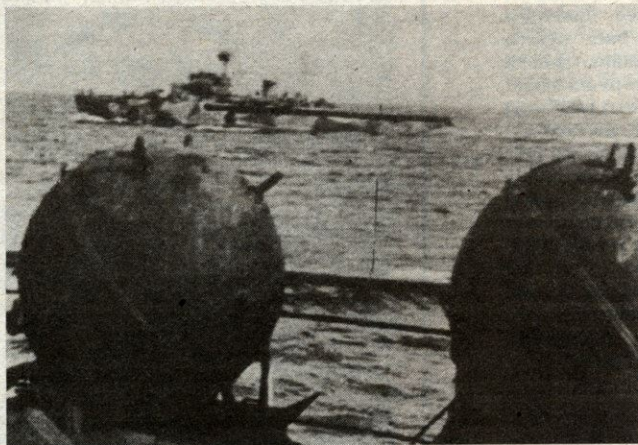
vizionare și evacuare din Transnistria și a asigurat evacuarea trupelor din Crimeea. A fost decorat și citat de mai multe ori, în timp ce Forțele Navale Maritime le-a fost conferit stindardul Ordinului „Mihai Viteazul“.

La 23 august 1944, grație tactului și relațiilor sale personale cu comandamentele germane, a reușit să evite de-

clanșarea unei agresiuni germane la Constanța. După sosirea trupelor sovietice în această zonă, a fost numit comandant al Dobrogei, iar după aceea la comanda Școlilor superioare ale marinei. A fost trecut în rezervă la 23 aprilie 1945, deși activitatea sa fusese apreciată favorabil de către o comisie de anchetă formată din viceamiralul Gheorghiu și generalul Nicolae Pălăngeanu.

Generalul Susaikov acuză

Dacă pentru întreaga lume sfârșitul războiului a fost o imensă

Pulitorul de mine „Amiral Murgescu“...

dant al distrugătorului „Regina Maria“ (1938-1939).

Din noiembrie 1939 până în mai 1940 a îndeplinit funcția de șef de stat major al Comandamentului marinei, apoi a fost numit secretar general al Ministerului apărării naționale pentru marină, iar la 12 februarie 1941 a devenit șef de stat major al Statului major al marinei.

După declanșarea războiului – 22 iunie 1941 – a elaborat ordinele referitoare la conducerea operațiilor executate de unitățile marinei române, iar la 28 august 1941 a fost atașat pe lângă Misiunea navală germană din București, căreia i s-au subordonat Forțele maritime române.

bucurie, pentru contraamiralul Horia Măcellariu nu a reprezentat decât începutul unui adevărat calvar. La 6 iunie 1945, Comisia Aliată de Control l-a acuzat de „conclucrare activă cu Germania fascistă” și de acțiuni criminale împotriva Națiunilor Unite, după 23 august 1944. Într-o scrisoare adresată dr. Petru Groza, generalul Susaikov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control, afirma că în tot cursul războiului, Horia Măcellariu fusese „unul din oamenii cei mai apropiați ai fostului comandant al Flotei germane din Marea Neagră, amiral Brinkman”, că în primele zile după 23 august 1944 a dovedit „neglijență criminală”, permițând comandanților germani să deplaseze „fără opunere Flota militară germană din Constanța în Bulgaria”, că a îngăduit aceiași germani să distrugă bateriile de coastă, inclusiv bateria Tirpitz, și stațiile de radio pe care le aveau

pe litoralul românesc. „În intervalul 25-28 august – continuă generalul Susaikov – Măcellariu nu numai că nu a luptat contra nemților, însă prin acțiunile și dispozițiile date a sprijinit activ pe nemți prin asigurarea bazelor pentru vasele germane, furnizându-le carburanți, subzistențe și muniții. Mai mult, la data de 26 august 1944, conform ordinelor lui Măcellariu a fost pregătită pentru luptă artileria de coastă a României... cu scopul de a împiedica intrarea trupelor sovietice spre coasta vestică a Mării Negre”. Invocând art. 14 al Convenției de armistițiu, generalul Susaikov

cerea „darea în judecată a contraamiralului Măcellariu ca criminal de război”.

Cercetând aceste învinuiri, Cabinetul 7 al Tribunalului Poporului a studiat documentele oficiale aflate în arhiva Statului major al marinei și declarațiile numeroșilor martori, stabilind că în funcțiile pe care le-a avut până la 23 august 1944, contraamiralul Măcellariu nu a avut „nici o inițiativă din punct de vedere operativ”, marina română fiind subordonată amiralului german al Mării Negre, care primea directive

constată însă nici o activitate a contraamiralului Măcellariu în acest sens și nu se constată nici că în calitatea pe care a avut-o ar fi încălcat legile internaționale de purtare a războiului... Din toate acestea – continua raportul – se constată că activitatea contraamiralului Măcellariu înainte de 23 august nu poate fi încadrată în dispozițiile legii criminalilor de război”.

În același spirit obiectiv, referatul se pronunță și asupra activității contraamiralului Măcellariu după 23 august 1944. Se arată că acesta îndeplinise ordinele eșaloanelor superioare, că înțelegerea realizată împreună cu generalul Costin Ionașcu, comandantul Diviziei 9 infanterie, care acționa în zonă, cu amiralul Brinkman se datorase superiorității forțelor navale germane din portul Constanța, că ordinul Marelui Stat Major român pentru dezarmarea trupelor germane

... și o altă navă de război în misiune de luptă în largul Mării Negre

din partea Grupului de Sud al marinei germane. Prin urmare, referatul de cercetare aprecia în mod corect că „colaborarea sa cu forțele germane nu se poate încadra în decretul-lege pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării decât dacă s-ar constata că el, în calitatea pe care a avut-o, militând pentru hitlerism și având răspunderea efectivă, a permis intrarea armatelor germane pe teritoriul țării sau dacă a militat pentru pregătirea sau săvârșirea faptelor de mai sus prin grai, scris sau prin alte mijloace”. „Din actele și probele cercetate la acest cabinet – se arată în continuare – nu se

sosise la 25 august 1944, ora 17.30, după ce majoritatea navelor germane părăsiseră portul Constanța sub protecția bateriei Tirpitz, care avea tunurile îndreptate asupra obiectivelor românești. Mai mult, Măcellariu, prevăzând sosirea unui astfel de ordin din partea M. St. M., ordonase deja atacarea navelor germane în situația în care acestea ar fi deschis focul.

Cât privește acuzația de necooperare cu forțele sovietice, referatul preciza: „Este adevărat că în acest interval, de la 26 la 31 august 1944, iscându-se diferitele neînțelegeri și contraamiralul Măcellariu fiind pus de mai multe ori în situația de a refuza mai multe cereri ale Comandamentului ma-

ritim rus, se putea la un moment dat ca el s'ar fi suspectat, însă, în realitate, din toate probele și documentele de la dosar se constată că el nu a făcut altceva decât a încercat să execute ordinele primite de la guvernul român și de la Marele Stat Major și că în executarea ordinelor primite contraamiralul Măcellariu Horia s-a conformat întocmai dispozițiilor superioare și în relațiile purtate cu comandamentele sovietice a arătat nu numai hotărârea sa de a alătura forțele sale sub ordinele forțelor sovietice contra inamicului comun, Germania, dar a arătat și un deosebit tact, fără de care rezolvarea unor probleme atât de grele nu ar fi putut conduce la rezultatele ajunse, rezultate de perfectă cooperare a flotei române cu flota sovietică, concluzii la care a ajuns, de altfel, și actualul ministru al marinei, viceamiralul Gheorghiu în cercetările sale¹.

Pentru toate aceste motive, arătând în încheiere referatul emis de Cabinetul 7 al Tribunalului poporului, „nu se poate face în speță aplicarea nici unui text din Legea 312/1945, în sarcina sa negăsindu-se nici o culpabilitate“.

Viceamiralul Bogdenko perseverează

Nemulțumită cu acest rezultat, Comisia Aliată de Control a revenit la 29 noiembrie 1945, prin viceamiralul Bogdenko, arătând că „nu este de acord cu raportul domnului acuzator public Săracu în afacerea lui Horia Măcellariu și perseverează asupra continuării cercetării contra vinovatului și tragerea lui la răspundere“ (subl. ns.). Concomitent, Comisia Aliată de Control s-a adresat și Comisiei române pentru aplicarea armistițiului, la 13 decembrie 1945, revenind insistent la 8 ianuarie, 2 februarie, 23 și 28 februarie 1946, intervenții în urma cărora ministrul de război, gen. Constantin Vasiliu-Rășcanu a numit o comisie compusă din generalii Mihail Lascăr, Grigore Nicolau și Ioan Popescu pentru a

stabili răspunderile contraamiralului Măcellariu față de învinuirile ce i se aduceau de sovietici în legătură cu acțiunile desfășurate în Marea Neagră și la Dunăre, după 23 august 1944.

În luna mai 1946, comisia și-a finalizat cercetarea, ajungând la următoarea concluzie: „Marina regală a încetat complet operațiunile militare contra U.R.S.S. din momentul cunoașterii Proclamației Maiestății Sale Regelui Mihai I, a comunicatelor guvernului și Președinției Consiliului de Miniștri din noaptea de 23/24 august 1944, cum și în baza ordinelor primite de la Statul major al marinei. Cooperarea cu flota germană, în zilele ce au urmat declarării armistițiului, atât în zona portului Constanța, cât și în porturile Dunării de Jos, nu a putut fi constatăta sub nici o formă. Din contră, atitudinea dărză a comandamentelor și unităților, expectativă strictă și energică adoptată, amenințarea cu represalii și utilizarea forței, au impus germanilor respectarea angajamentului declarat de guvernul român.

Până la primirea ordinului de dezarmare a armatei germane, la 25 august 1944 (subl. ns.), atitudinea față de flota și unitățile germane de litoral a fost aceea decurgând din Comunicatul guvernului care asigura armata germană că se poate retrage în liniște, cu condiția categorică de a nu fi agresivă (subl. ns.).

Plecarea flotei germane fără luptă din portul Constanța s-a produs în urma unui act de comandament, lămurit prin justificările aduse și având la bază numai considerațiuni de ordin militar strategico-tactic. Orice alte interpretări atingând buna-credință, loialitatea, sinceritatea și onoarea sa [contraamiralul H. Măcellariu - n.n.], nu pot fi puse în discuție“.

Luând în calcul și aceste concluzii, care - subliniem - corespundeau întru totul realității istorice, în urma reexaminării cazului, Parchetul Curții București a decis, prin Ordonanța din 10 august 1946, scoaterea de sub orice învinuire a contraamiralului Horia Măcellariu.

„Grupul de ingineri“

La acea dată însă, cazul contraamiralului Horia Măcellariu intrase într-o altă fază. După propriile-i declarații, în vara anului 1945 luase legătura cu ing. Ioan Bujoiu, discutând constituirea unui comitet de conducere a luptei împotriva regimului și guvernului impus de sovietici la 6 martie 1945. Din acel comitet, condus de ing. Bujoiu, mai făceau parte ing. Dumitru Gheorghiu, Alexandru Balș, Traian Nițescu și Vintilă Brătianu. A participat la constituirea organizației Sumanele Negre, colaborând apoi intens cu grupul căpitanului Mihail Tanțu. A fost unul dintre organizatorii manifestației din 8 noiembrie 1945 din București, iar în primăvara lui 1946, în urma contactului cu lt. col. Eugen Plesnilă, i s-a încredințat „conducerea forțelor de rezistență pentru apărarea Capitalei din organizația generalului Aldea“. Cu acel prilej, E. Plesnilă l-a informat că, la propunerea generalului Aldea¹, regele Mihai avusese cuvinte de apreciere la adresa lui și își manifestase încrederea că își va îndeplini misiunile ce îi vor fi încredințate.

La 27 mai 1946 i s-a făcut o percheziție acasă și a aflat că Poliția și Siguranța operaseră câteva arestări printre membrii Sumanelor Negre. H. Măcellariu și-a părăsit locuința, acționând clandestin și cât mai prudent, pentru a nu i se da de urmă. Inițial, a stat ascuns la familia Berechet Athanase, o rudă prin alianță, în str. Aurel Vlaicu, nr. 186, apoi la familia bătrânilor Giani, în str. Popa Nan, nr. 64, sub numele de Aman. Aici a rămas până în noiembrie 1947, cu excepția celor 30 zile din toamna lui 1946, când s-a aflat la Predeal. La solicitarea sa, în 4 noiembrie 1947, comandorul Dumitru Condeescu i-a găsit o locuință cu chirie în str. Toamnei,

¹ În mod deliberat, detalii referitoare la înființarea și activitatea organizațiilor care au format Mișcarea națională de rezistență anticomunistă vor fi abordate în numărul viitor al revistei noastre, în cadrul articolului consacrat generalului Aurel Aldea, unul dintre inițiatorii și conducătorii acestei mișcări - n.n.

nr. 104, unde s-a mutat sub numele de avocat Ion Popa. Concomitent, a reluat legătura cu „Grupul de ingineri” (I. Bujoiu, D. Gheorghiu, Al. Balș, T. Nițescu), formând un nou comitet de conducere al organizației Mișcarea Libertății Românești, care își propunea ca scop răsturnarea prin forță a guvernului dr. Petru Groza, în momentul izbucnirii așteptatului conflict dintre U.R.S.S. și marile puteri occidentale sau la 90 de zile după semnarea Tratatului cu Austria¹, când se credea că trupele sovietice se vor retrage din România. Comitetul Mișcării Rezistenței Românești condus de ing. Bujoiu a ținut legătura, până în decembrie 1947, și cu mareșalul Palatului Regal, Dimitrie Negel, iar prin ing. Gheorghiu avea legături cu americanii, prin col. John Lowel, iar Traian Nițescu a preluat și conducerea organizației lui Vintilă Brătianu, după plecarea acestuia din țară. T. Nițescu avea o legătură și cu americanul Umbcek, care i-a declarat că așteptatul conflict între foștii aliați avea să înceapă la sfârșitul lunii februarie 1948.

Întâlnirile lui H. Măcellariu cu ceilalți membri ai comitetului aveau loc la 10 zile sau la două săptămâni, în locuința ing. Bujoiu sau la domiciliul contraamiralului din str. Toamnei, nr. 104. Organizația condusă de H. Măcellariu era structurată pe ramuri conduse de lt. comandor Ștefan Eftimie, comandor Toma Matei, comandor D. Condeescu și avocat Puiu Polizu. La rândul lor, aceștia recrutau alți aderenți, astfel încât fiecare grup să nu fie mai mare de 4-5 persoane, și acestea nu trebuiau să aibă legături decât în sus, în formă de „spic”. Pentru conspirativitate, semnul de recunoaștere era o monedă de 5 lei

cu efigia regelui și ca răspuns un ac de siguranță. În privința numărului aderenților, comandorul Condeescu aprecia că erau câteva sute de persoane în toată țara, fapt contestat de H. Măcellariu, care afirma că „nu le-am considerat nici atât, având în vedere cunoștința despre oameni” și aprecia că „situația nu se va schimba într-un viitor apropiat”.

Concomitent s-a constituit și un comitet reprezentativ în străinătate compus din: dr. Hodoș,

vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al economiei naționale, Mihail Romniceanu – ministrul finanțelor și Banca Națională a României, gen. Mardare – ministrul apărării naționale, amiralul Gheorghiu – ministrul marinei, comandorul Popp – ministrul aviației, Titel Petrescu – ministru de externe, Adrian Dumitru – ministrul muncii, N. Mărgineanu – ministrul educației, Aurelian Benteoiu – ministrul justiției, col. Petrescu –

ministrul sănătății și Vasile Munteanu – ministrul informațiilor.

La 23 martie 1948, aflând despre unele arestări făcute între timp, H. Măcellariu s-a mutat în casa

comandorului Condeescu, în str. Grigore Mora, nr. 21. Pentru puțin timp, căci Siguranța începuse să strângă cercul în jurul său. A locuit apoi succesiv la familia Romeo Snaidero, în bd. Ferdinand, nr. 22, apoi la familia Cărligeanu, în str. Ghica Tei, nr. 78, după care s-a mutat în locuința lui Vasile Nedelcu, în str. Matei Voievod, nr. 120. „Filat” permanent, a solicitat ajutor col. Alexandru Popovici, stabilind o întâlnire în str. Mihai Bravu. Inițiativă fatală, deoarece col. Popovici era la rândul său urmărit de Siguranță.

La 19 aprilie 1948, după ce reușise atâta timp să înșele vigilența urmăritorilor săi, contraamiralul H. Măcellariu a fost arestat, în plină noapte, pe str. Mihai Bravu din București.

„Religia îmi interzice sinuciderea”

Procesul Mișcării Libertății Românești a început la 27 octombrie 1948. Prin sentința nr. 1834 din 2 noiembrie, H. Măcellariu a fost condamnat la muncă silnică pe viață, pentru „crimă de înaltă trădare prin necredință”, 7 ani închisoare

Contraamiral Horia Măcellariu (28 aprilie 1894-11 iulie 1989).

Grade militare: sublocotenent – 1915; locotenent – 1917; căpitan – 1919; locotenent-comandor – 1925; căpitan-comandor – 1935; comandor – 1939; contraamiral – 1944.

Studii militare: Școala militară de artilerie, geniu și marină (1913-1915); Școala de război și Centrul de Înalte Studii Navale din Paris (1927-1928).

dr. Moruzzi și V. Brătianu. Acesta trebuia să ia legătură cu gen. N. Rădescu, considerat conducător, și să-l informeze asupra activității organizațiilor din țară.

La 10 februarie 1948, la propunerea contraamiralului H. Măcellariu, s-a redactat o scrisoare către gen. N. Rădescu, semnată „GELU” – Grupul Economic al Laboratoarelor Unite, pe care a trimis-o adresantului prin colonelul american Lowel. Alături de Măcellariu, scrisoarea mai purta semnăturile inginerilor Gheorghiu și Nițescu. „Ceream prin generalul Rădescu – explica el la 26 aprilie 1948 – mijloace de la anglo-americiani, de asemenea, să sondeze dacă și când va izbucni un război între americani și ruși, când organizațiile noastre vor pași la acțiune”.

Cu încredere în viitorul democratic al țării, dar și cu o dezamantă lipsă de realism în aprecierea desfășurărilor politice internaționale, în februarie 1948, H. Măcellariu și colaboratorii săi au întocmit chiar și lista unui viitor guvern din care ar fi trebuit să facă parte următoarele persoane: gen. Nicolae Rădescu – președintele Consiliului de Miniștri și ministru de interne, Al. Popp –

¹ Se referă la Tratatul de Stat cu privire la restabilirea independenței Austriei, semnat însă abia la 12 mai 1955, la Viena, de către miniștrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A., Franței, Angliei și Austriei.

corecțională, 20 000 lei amendă și 5 ani interdicție corecțională pentru delictul de „uneltire contra ordinii sociale”, 25 ani muncă silnică și 10 ani degradare civică pentru „crima de organizare și participare la organizații de tip fascist, politice și paramilitare”, 10 ani temniță grea și 5 ani degradare civică pentru „crima de complot în scop de trădare”, 10 ani detenție riguroasă și 5 ani degradare civică pentru „crima de complot în scop de surpare a ordinii constituționale”, 10 ani detenție riguroasă și 5 ani degradare civică pentru „crima de complot în scop de răzvrătire”.

Conform articolelor 101 și 105 din Codul penal, s-a decis executarea celei mai grele dintre pedepse – muncă silnică pe viață și 20 000 lei amendă –, iar în baza articolului 193 din Codul penal, i s-a confiscat averea.

Cu aproape doi ani în urmă, la 18 noiembrie 1946, Curtea Militară de Casare și Justiție, care judecase procesul Mișcării Naționale de Rezistență, prin Decizia nr. 2, îl condamnase, în contumacie, pe H. Măcellariu la muncă silnică pe viață. Referindu-se la acest fapt, în memoriul pe care l-a redactat la 23 aprilie 1948, din închisoarea de la Aiud, el afirma că nu se prezentase la acest proces „pentru că nu mă puteam apăra în deplină libertate, declarând că fusesem abilitat de Maiestatea Sa Regele în această mișcare. Nu se poate concepe că o abilitare din partea șefului statului într-o anumită sarcină a unui cetățean înseamnă tulburarea ordinii și siguranței statului”. Pe baza acestui raționament, valabil în condițiile oricărui stat de drept, nu însă și în cele din România post

6 martie 1945, H. Măcellariu respinge orice acuzație formulată de organele de represiune comuniste.

La 4 noiembrie 1948 a fost încarcerat la închisoarea Aiud, unde a rămas până la 2 februarie 1958, în condiții de detenție foarte grele: „regim celular, la secret, fără contact cu familia (oral, scris sau ajutor), fără muncă, carte sau scris, fără aer, lumină, soare, fără a ști ce se petrece în lume sau a putea să mă manifest”.

După 10 ani, la 4 aprilie 1958, a fost transferat la penitenciarul Râmnicu Sărat, „într-un regim și mai sever de *condițiuni speciale*, fără ca să-mi recunosc vreo greșală care să justifice pedepșirea mea și mai rău”.

Ajuns într-o stare de sănătate precară, la 23 aprilie 1958 s-a adresat directorului general al penitenciarelor: „Sunt bătrân (64 de ani) și bolnav (distrofie cu o debilitate generală, astenie și frecvente lipotimii, cardiac-miocardită, afecțiuni digestive – gastrită și enterocolită, tulburări de vedere – imagini suprapuse, vederii colorate, orificiile lerniale slăbite, picioarele se umflă din cauza țesuturilor slăbite, reumatic etc. În această stare a sănătății și a vârstei sunt pus într-un regim de execuție înăsprit, în care nu pot, la nevoie, să mă întind zilnic timp de 17 ore și cu regimul alimentar – pe care-l aveam în penitenciarul Aiud din cauza boalei – suprimat. În continuarea acestei situații, căreia nu-i pot face față, cu labele mele puteri rămase, îmi văd sfârșitul vieții grăbit, fără ca să am vreo vină, care să justifice înăsprirea tratamentului impus”. Ca atare, cerea să fie transferat la un penitenciar „atribuit inculparilor asemănătoare cu a mea și

într-un regim potrivit stării sănătății mele”. El solicita, totodată, să i se trimită sentințele de condamnare pentru ca, „în deplină cunoștință de cauză, să pot cere revizuirea proceselor mele”.

În finalul cererii sale, H. Măcellariu făcea încă o dată dovada demnității sale: „Ar părea paradoxal acest apel la viață omenească din partea unui condamnat politic să moară în temniță, când normal ar fi să dorească cu un minut mai devreme să se curme această agonie. Sunt însă comandamente care îmi ordonă să fac acest apel: religia mea îmi interzice sinuciderea și dimpotrivă îmi impune nu numai să-mi păstrez corpul, dar și să-mi l-apăr; meseria mea de marinar și militar m-a învățat să nu abandonez în furtună și mai presus de orice este credința mea, intimă și nezdruccinată, a nevinovăției mele și a nedreptății ce mi s-a făcut. Nici când n-am fost un trădător, un necredincios, un tulburător al țării și neamului meu. Tot trecutul meu este martor că viața și activitatea mea am pus-o în serviciul și pentru binele poporului român”. În încheiere, îndrăznește să spere: „Cândva, când patimile politice se vor atenua, realitatea va apare în tot adevărul ei”.

Până atunci, însă, aveau să mai treacă mulți ani...

La 13 aprilie 1963, H. Măcellariu a fost transferat la închisoarea Jilava, iar la 13 iunie același an la Gherla, după care, la 3 decembrie 1963 a fost dus la Dej. Înainte de eliberare, la 29 iulie 1964, în urma Decretului de amnistie nr. 411/1964, fusese adus din nou la Gherla. I se redusese, între timp, la 3 ianuarie 1963, pedeapsa din muncă silnică pe viață în muncă silnică pe 25 ani... ■

Concursul Magazin istoric, ediția 1996 La 29 ani: concursul lunii mai Răspunsurile la întrebări

1. b
2. *Calendarul poporului român*
3. b

IMPORTANT : În numărul viitor, 8/1996 – CÂȘTIGĂTORII CONCURSULUI LUNII APRILIE!

„La 23 august 1944, printre marile bucurii pe care le-a adus ziua aceea, am avut și o surpriză: am aflat că d. Gheorghe Brătianu e democrat! Ba mai mult. N-au trecut decât puține zile și același domn a început să ne dea lecții despre adevărata democrație...

Muncitorimea română cunoaște prea bine trecutul d-lui Gheorghe Brătianu pentru ca să se lase înșelată de această schimbare la față...

Locul acestui domn nu este în Blocul Național Democratic, ci în tagma unde singur s-a pus, alături de agenții hitleristi și legionari...

Jos masca, domnule hitlerist Gheorghe Brătianu. Și trage consecințele!“

La data când publica acest articol, Scânteia împlinise abia trei zile de apariție legală! Recunoaștem de la primele cuvinte tonul și violența celebrelor rechizitorii cu care și-a făcut simțită prezența în peisajul publicistic românesc și cu ajutorul cărora comuniștii au asmuțit ura populară asupra marilor valori ale acestei țări.

Printre primele ținte ale furiei comuniste au fost istoricul Gheorghe Brătianu și fruntașul național-țărănist Ion Mihalache. Recente investigații în arhive ne-au pus în situația de a aduce acum în circuit public prin Magazin istoric câteva piese documentare inedite deosebit de importante privitoare la momentul în care autoritățile comuniste au declanșat persecuțiile împotriva celor două cunoscute personalități politice românești. Ele ne vor ajuta în același timp să răspundem pentru prima oară corect istoricește la întrebarea: au fost cei doi voluntari în războiul pentru eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord?

Ion Mihalache

GH. BRĂTIANU ȘI I. MIHALACHE VOLUNTARI SAU NU ÎN 1941?

PETRE OTU

Gheorghe Brătianu

Decretul lege din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare prevedea, la articolul 3, aliniatul f, că „bunurile agricole de orice fel ale cetățenilor români care s-au înrolat voluntari pentru a lupta împotriva Națiunilor Unite“ sunt supuse exproprierii.

Marele Stat Major în apărarea maiorului Gh. Brătianu

Pornind de aici, autoritățile însărcinate cu aplicarea acestei legi s-au adresat Ministerului apărării naționale, solicitând detalii cu privire la situația militară din timpul

războiului și a lui Gh. Brătianu și Ion Mihalache. Ambii intraseră în conștiința publică ca voluntari în războiul pentru eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, declanșat la 22 iunie 1941. În raport de răspunsul Ministerului apărării naționale, bunurile funciare ale celor doi urmau să intre sau nu sub incidența articolului de lege amintit.

Investigațiile Ministerului apărării naționale, ale Marelui Stat Major, corespondența cu Ministerul agriculturii și domeniilor au relevat aspecte importante ale situației militare a celor doi oameni politici în timpul campaniei din est a armatei române (1941-1944), fapt ce permite înțelegerea mai clară a motivațiilor gestului lor de a se alătura trupelor române în efortul de a dezrobi

teritoriile răpite, cu un an în urmă, prin ultimatumul U.R.S.S. În același timp, documentele evidențiază și o anumită conduită a organelor militare, a acelor ofițeri chemați să clarifice situația celor doi oameni politici.

În iunie 1945, comisia de plasă pentru reforma agrară Rociu, județul Argeș, unde Gh. Brătianu avea o moșie, a trimis Ministerului apărării naționale o adresă prin care solicita să i se precizeze dacă acesta a fost sau nu voluntar în războiul declanșat la 22 iunie 1941. Cabinetul ministrului de război a transmis cererea respectivă Marelui Stat Major, iar acesta a cerut relații despre activitatea militară a istoricului de la Armata 4, Comandamentul 4 Teritorial și Inspectoratul General al Cavaleriei. Acesta din urmă a răspuns că Gh. Brătianu a fost concentrat la fostul Corp de Cavalerie în calitate de voluntar în perioadele 9 iulie - 30 noiembrie 1941 și 16 iulie - 24 septembrie 1942, după care a fost desconcentrat. Secția I a M. St. M. a comunicat acest răspuns comisiei de plasă pentru reforma agrară (adresa nr. 216 030, din 8 august 1945).

La 21 august 1941, Inspectoratul General al Cavaleriei a revenit asupra raportului anterior, cerând anularea lui, deoarece „s-a comunicat greșit că a fost concentrat ca voluntar, eroare ce a fost observată în urma unei cercetări de amănunt a situației ofițerului, ale cărei forme se aflau la M.R. Batalionul Depozit, unde se găsește repartizat pentru mobilizare”. În noul raport (nr. 12 178 din 21 august 1945), Inspectoratul General al Cavaleriei preciza că maiorul în rezervă Gh. Brătianu „a fost concentrat la Corpul de Cavalerie pe baza ordinelor de chemare și nu ca voluntar” (subl. ns.). Data însumării la Corpul de Cavalerie a fost de 12 iulie 1941 și nu 9 iulie, cum fusese menționat în primul raport.

Pentru lămurirea situației, M.St.M. a efectuat noi cercetări

Generalul Mihail Racoviță, fostul comandant al Corpului de Cavalerie, ce l-a avut ca subordonat pe marele istoric

la Comandamentul Teritorial Putna, care a preluat arhiva Diviziei 7 infanterie, unde Gh. Brătianu a fost concentrat la declanșarea războiului. În documentele acestei mari unități, istoricul figura ca prezent la mobilizare pe data de 22 iunie 1941 (ordin de zi nr. 1/1941), iar pe data de 18 iulie el era detașat la Armata 3. După cum se observă, documentele conțin unele neconcordanțe privind situația militară a lui Gh. Brătianu în primele săptămâni de război. Ele se datorează modului diferit în care serviciile unităților și marilor unități în cauză au operat în registrele de evidență respectivă. Corpul de Cavalerie l-a solicitat pe Gh. Brătianu, printr-un raport către Armata 3, la 9 iulie și l-a însumat la data de 12 iulie, când s-a prezentat. Divizia 7 infanterie l-a scos din evidență la 18 iulie, când a primit ordinul de la Armata 3 de mutare la Corpul de Cavalerie. Gh. Brătianu nu a făcut însă parte din comandamentul Armatei 3, acesta emițând doar ordinele de scoatere din evidență și, respectiv, mutare.

Din documentele cercetate, rezultă că Gh. Brătianu, căpitan de

rezervă (a fost avansat maior în martie 1942) a fost concentrat la Divizia 7 infanterie între 22 iunie - 12 iulie 1941, iar la Corpul de Cavalerie între 12 iulie - 30 noiembrie 1941 și 16 iulie - 24 septembrie 1942.

Comandamentul Teritorial Putna a raportat M.St.M.-ului că Gh. Brătianu a fost mobilizat pe baza ordinelor de chemare, ca orice ofițer de rezervă și nu ca voluntar. El nu a fost încadrat într-o subunitate combatantă, ci a fost atașat Biroului 2 informații-contrainformații al Corpului de Cavalerie, unde a servit ca translator de limba germană.

Documentele militare arată deci că marele istoric nu a acționat ca voluntar, ci a fost mobilizat ca orice ofițer de rezervă. Și, totuși, pentru marele public, Gh. Brătianu a rămas voluntar în război, el repetând gestul din 1916. Așa îl prezenta și articolul lui Ion Vinea - *Eternul voluntar* - din ziarul *Curentul* (29 octombrie 1941). Articolul fusese prilejuit de primirea decorației germane „Crucea de fier” clasa a III-a și a II-a, la 26 noiembrie 1941, relevând faptul că Gh. Brătianu se înscrisese voluntar ca și în primul război mondial.

Ajunși aici este firească întrebarea: a fost sau nu Gh. Brătianu voluntar?

Opinia noastră este că da, deși investigațiile de până acum n-au scos la lumină o cerere formală în acest sens a marelui istoric. De altfel, Inspectoratul General al Cavaleriei, în adresa inițială, a confirmat statutul de voluntar. Revenirea s-a făcut la solicitarea lui Gh. Brătianu și a generalului Mihail Racoviță, fostul comandant al Corpului de Cavalerie ce l-a avut ca subordonat pe marele istoric.

Cum rezultă din documente, este limpede că autoritățile de atunci n-au fost convinse de veridicitatea celor afirmate de militari, declanșând o anchetă la care au fost obligați să răspundă colonelul Nanosescu - șeful Secției I organizare-mobilizare din M.St.M. - și locotenent-colonelul Șt.

Panaitescu Bogdan – șeful Biroului 1 din aceeași secție, ofițerul care a condus cercetările privind situația militară a istoricului. Aprecăm că M.St.M. și ofițerii care au lucrat nemijlocit cu Gh. Brătianu au încercat o modalitate de protejare a savantului și, implicit, a bunurilor sale de înjunctiunile noii puteri dominată de comuniști. Așa cum rezultă și din articolul publicat de *Scântea*, citat la început, istoricul se afla în partea de sus a listei celor ce trebuiau excluși din viața publică sau chiar lichidați de către noul regim.

Pentru a-l putea apăra, organele militare au făcut apel numai la documentele operative ale unităților și marilor unități (ordine de zi, de însumare, de detașare, de scoatere din evidență etc.), deoarece acestea erau laconice, „tehnice”, și nu consemnau alte date decât cele strict militare. Interesant este deci faptul că, în pofida mutațiilor prin care trecea armata (introducerea aparatului politic, epurări și arestări masive etc.), serviciile M.St.M. și-au menținut punctul lor de vedere.

În toamna anului 1946, Gh. Brătianu a cerut o dovadă că nu figurează în tabelele M.St.M. ca voluntar. Șeful Secției I, generalul M. Protopopescu a propus șefului M.St.M. să-i fie satisfăcută solicitarea, întrucât în documentele militare nu există nici o cerere a savantului de a se angaja ca voluntar pe front. Șeful M.St.M. și ministrul de război au decis ca informațiile să fie cerute Ministerului de justiție, unde fuseseră trimise tabelele cu voluntarii.

Nu cunoaștem rezultatul final al demersurilor lui Gh. Brătianu în această problemă, dar nu este greu de presupus, ținând seama de destinul său tragic. Scos din învățământul universitar, cu domiciliu forțat, istoricul a fost închis la Sighet (1950), unde, după trei ani de regim de exterminare, și-a găsit tragicul sfârșit, în aprilie 1953, la numai 55 de ani (*Magazin istoric*, nr. 3, 4/1991).

Războiul de o zi al lui Mihălache

În ceea ce îl privește pe Ion Mihălache, prin adresa nr. 177 538, Ministerul agriculturii și domeniilor, sub semnătura ministrului Constantin Agiu, a cerut la 7 octombrie 1945 Ministerului apărării naționale să i se comunice dacă acesta a fost voluntar în războiul contra Aliatilor. Având în vedere cele întâmplate în cazul Gh. Brătianu, se solicita să se anexeze și o copie de pe foaia matricolă din care să se poată controla situația militară a liderului național-țărănist. M.St.M. a primit din nou sarcina să rezolve problema și să formuleze un răspuns.

Investigațiile au arătat că multe documente referitoare la perioada 1941-1942 au ars în gara Turnu Severin, în noaptea de 15/16 aprilie 1944, în urma unui bombardament anglo-american (*Magazin istoric*, nr. 11/1994). Între ele și registrele de primire-ieșire ale M.St.M., prin care se puteau verifica actele și ordinele primite sau emise de acesta. În fața acestei situații, M.St.M. a solicitat relații Diviziei 3 infanterie și Cercului Teritorial Muscel, care primise arhiva Regimentului 30 dorobanți (partea sedentară), unde era în evidență Ion Mihălache. Rapoartele celor două instituții și foaia matricolă ce a reușit să fie găsită arătau că acesta a fost mobilizat la data de 16 iulie 1941 prin ordinul nr. 6 708 și demobilizat la data de 6 august 1941 prin ordinul

nr. 3 051, ambele emise de Marele Cartier General, eșalonul 2 (partea rămasă în țară). Cum ordinele nu se mai găseau în arhivă, fiind distruse în bombardamentul din 15/16 aprilie 1944, M.St.M. l-a invitat pe Ion Mihălache la o discuție privind activitatea la începutul războiului. Fruntașul național-țărănist nu a dat curs solicitării M.St.M., dar a trimis o scrisoare însoțită de câteva documente ce clarificau situația sa militară. Potrivit celor scrise de I. Mihălache, la începutul lunii iunie 1941, generalul Ion Antonescu a depus mari stăruințe pentru a-l atrage într-un cabinet de război. I. Mihălache a refuzat oferta, fiind însă prevenit că în caz de mobilizare va fi destinat Marelui Cartier General, ca sfetnic politic al conducătorului statului. Dorind să evite o asemenea situație, I. Mihălache a cerut Marelui Cartier General, după declanșarea războiului, să fie repartizat la o unitate combatantă. Marele Cartier General, eșalonul 2, sub semnătura generalului Mazarini, i-a răspuns că nu poate rezolva favorabil cererea. Totuși, la 16 iulie 1941, Marele Cartier General, eșalonul 2, l-a mobilizat pe Ion Mihălache, fără a face vreo aluzie la cererea sa anterioară.

La 4 august 1941, Ion Antonescu și Ion Mihălache au avut o lungă convorbire la Iași, în cursul căreia cel din urmă a refuzat din nou propunerea conducătorului statului de a-i fi sfătuitor politic. La 6 august,

Generalul Ion Antonescu în trenul de comandament „Patria”

Mihalache a fost demobilizat, iar la 1 ianuarie 1942 a fost șters din controalele armatei, fiind trecut în retragere pentru limită de vârstă. Anterior, la 27 iulie 1941, după eliberarea întregii Basarabii, Ion Mihalache a adresat o scrisoare Marelui Cartier General cerând să fie demobilizat „întrucât nu mai sunt actuale motivele ce m-au determinat să cer mobilizarea subsemnatului, destinându-mă la una din unitățile combatante” (subl. în textul original).

Ținând cont de documentele găsite și de precizările lui Ion Mihalache, șeful Marelui Stat Major, generalul Costin Ionașcu, a raportat la 1 decembrie 1945 ministrului apărării naționale, arătând în concluzie că fruntașul național-țărănist „nu a fost voluntar în războiul contra Alianților”. Prezența lui Ion Mihalache pe front s-a redus practic la o singură zi, cea de 4 august 1941, timp în care a discutat cu Ion Antonescu. Ca atare, M.St.M. propunea să se răspundă în acest sens Ministerului agriculturii și domeniilor.

Ca și în cazul lui Gh. Brătianu, organele militare, utilizând aceeași argumentație, au încercat să-l protejeze pe Ion Mihalache. Rezultatul a fost însă același. Liderul național-țărănist a fost implicat în „cazul Tămădău”, judecat și condamnat la mulți ani de închisoare. A sfârșit, în martie 1963, în temnița de la Râmnicu Sărat.

Iată în continuare doar câteva dintre cele mai reprezentative documente cercetate de noi în Arhivele Statului din București.

„DECLARAȚIE

Subsemnatul declar următoarele, cu privire la executarea ordinului M.St.M. nr. 211 473 referitor la stabilirea situației militare a maiorului de rez. Brătianu Gheorghe pe timpul cât a fost mobilizat la fostul Corp de Cavalerie Operativ.

1) La data de 2 august 1945 d.a. a sosit la Inspectoratul Cavaleriei, Bir. 1 – pentru lucru ordinul Marelui Stat Major nr. 211 473 din 1 august

1945, prin care cerea să raportăm: «dacă maiorul rez. Brătianu Gh. a fost concentrat la Corpul de Cavalerie ca voluntar, arătând precis cât a fost concentrat».

2) Răspunsul Inspectoratului Cavaleriei înaintat Marelui Stat Major a doua zi a fost afirmativ, precizând timpul de concentrare efectuat.

3) Cum s-a ajuns la acest rezultat:

– La prima vedere a ordinului am înțeles că punctul important la care trebuia să răspund cu precizieune – cum de altfel a fost redactat și ordinul M.St.M. – este «timpul de concentrare» efectuat.

– Nu m-am oprit asupra calității în care a fost concentrat ofițerul, voluntar sau pe bază de ordin, socotind că aceasta este cunoscută de Marele Stat Major pe baza documentelor ce deținea asupra ofițerului anterior prezentării sale de la Div. 7 infanterie la Corpul de Cavalerie P.O. (12.VIII.1941), adică după începerea ostilităților.

– Executarea ordinului M.St.M. s-a efectuat imediat fără să mai am nevoie de o documentare amplă, deoarece mă găseam în Statul Major al Corpului de Cavalerie Operativ, atât la prezentarea maiorului rez. Brătianu cât și la celelalte concentrări, astfel că știam de concentrările executate de ofițer la Corpul de Cavalerie, fapt pentru care s-a și răspuns în ziua următoare ordinului primit. În plus că, ofițerul fiind repartizat pentru mobilizare la M.R. Batalionul Depozit, Inspectoratul nu dispunea decât de registrul control în care – la partida maiorului rez. Brătianu erau trecute numai concentrările executate la Corpul de Cavalerie.

4) După 2 1/2 săptămâni de la înaintarea raportului către M.St.M. am fost chemat în cabinetul domnului general Racoviță Mihail, unde am fost întrebat asupra relațiilor ce am dat M.St.M. cu privire la concentrările maiorului rez. Brătianu. Raportându-i textul răspunsului trimis, domnia sa mi-a atras atenția că afirmația asupra concentrării maiorului rez. Brătianu

ca voluntar nu este exactă. Subliniez că domnul general Racoviță era pe acea vreme comandantul Corpului de Cavalerie.

Înțelegând că alt scop a avut ordinul M.St.M. decât acela presupus inițial de mine și anume că datele cerute de M.St.M. îi sunt necesare pentru punerea la punct a situației militare a maiorului rez. Brătianu, am revăzut imediat corespondența și am început cercetările în dosarele fostului Corp de Cavalerie pentru a stabili adevărul.

În ziua următoare a venit la mine și domnul Brătianu Gh. care – arătând că pe baza afirmațiilor Inspectoratului Cavaleriei comunicate comisiei agrare de către M.St.M., i se va aplica legea pentru reforma agrară, că a participat la campania din Est ca voluntar, i se va aplica dispozițiunile legii pentru reforma agrară – a cerut cu insistență să se revină cu un nou raport la M.St.M., prin care să se arate că nu ca voluntar a participat la campania din Est ci ca orice cetățean pe bază de ordin de chemare.

Într-adevăr, în registrele ordine de zi aflate la Biroul Adjutanturii, apoi și în arhiva Cartierului Corpului de Cavalerie P.S. s-au găsit toate documentele (copii și originale) de mutare și concentrare ale maiorului rez. Brătianu Gh. din care nu reiese că ofițerul a fost concentrat ca voluntar.

În după-amiaza aceleiași zile, domnul Brătianu Gh. venind iarăși la birou, m-a rugat cu stăruință să prezint raportul M.St.M. chiar în acea zi, cerând să mă însoțească spre a explica și acolo situația dezastruoasă ce i s-ar crea, dacă raportul de dezmințire nu va sosi la timp la comisia respectivă pentru aplicarea reformei agrare.

Printr-o interpretare greșită a ordinului M.St.M., care socotesc că a fost laconic întocmit într-o situație atât de importantă, m-am simțit dator să dau satisfacție în cadrul legal tuturor solicitărilor domnului Brătianu Gh., căruia îi produseseam

mari neajunsuri, independent de voința mea.

5) La Secția I-a din M.St.M. m-am prezentat cu raportul nr. 12 178 din 21 august 1945, prin care rugam să se anuleze raportul nr. 12 178 din 3 august 1945 întrucât s-a comunicat greșit că maiorul rez. Brătianu Gh. a fost concentrat ca voluntar. Domnul șef al secției, col. Nanoescu Eugen, înțelegând situația precară creată domnului Brătianu Gh., care de asemenea i-a făcut cunoscut că este necesar să se revină cu un nou raport, cât mai este timp, spre a nu i se aplica legea de reformă agrară, a întocmit și trimis un răspuns (nr. 217 452/1945) în sensul celor raportate de Inspectorat, atât comisiei respective, cât și Inspectoratului Cavaleriei.

6) Întrucât domnul Brătianu Gh. trebuia să se înapoieze cât mai neîntârziat la moșia sa, ce urma să fie expropriată, mi-a cerut cu insistență să-i dau o copie după răspunsul M.St.M. nr. 217 452 din VIII 1945, spre a-l prezenta comisiei, deoarece adresa M.St.M. fusese expediată prin poștă și necesită mult timp pentru a sosi la destinație.

Am satisfăcut această solicitare, măsură ce a fost de altfel ordonată și prin rezoluția scrisă a domnului general inspectorul Cavaleriei prin ordinul nr. 217 452/1945 al M.St.M. În rezumat:

– Printr-o interpretare greșită a ordinului M.St.M. nr. 211 473/1945 am făcut o afirmație care, în parte, nu a fost valabilă.

– Sesizat și cercetând cu toată atențiunea documentele ce s-au putut găsi din arhiva istorică a fostului Corp de Cavalerie (aflată la acea dată la Tulburea-Gorj) am revenit în mod oficial asupra primei afirmațiuni pentru ca:

– pe de o parte (așa era și normal) spre a evita orice tendință de suspiciune pentru instituție;

– pe de altă parte, conștiința mi-a impus o atitudine cât se poate de înțelegătoare față de domnul Brătianu (așa cum am arătat-o în cuprinsul declarației) și care cred că nu putea fi alta.

Greșelile sunt omenști și aparțin numai celor care muncesc; obligațiunea sfântă este însă ca acestea să fie din timp îndreptate, ceea ce am făcut cu conștiința împăcată a împlinirii îndatoririlor mele ostășești.

Lt. colonel
St. Panaitecu Bogdan“

București, 12 ianuarie 1946

[Din foaia matricolă a lui Ion Mihalache]

”...
21.10.1940 – Depus jurământul de credință către M.S. Regele Mihai. Proces-verbal nr. 22 244/1940 – adresa C.R. Muscel 24 056/1940.

16.07.1941 – Mobilizat și repartizat MCG ordinul MCG nr. 6 708/1941. Intrare nr. 25 224/1941.

06.08.1941 – Demobilizat ord. MCG nr. 3 051/1941. Intrare 25 224/1941.

01.01.1942 – Șters, fiind trecut în retragere pentru limită de vârstă. Decret nr. 387/1942. Ordin de zi nr. 102/1942...”

„Domnului
Comandant al Marelui Stat
Major al Armatei

București
Luni, 23 iunie 1941

Ținând a-mi face datoria față de țară și în acest al doilea război de reîntregire națională, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune mobilizarea subsemnatului, destinându-mă la una din unitățile combatante, pentru eliberarea fraților cotropiți.

I. Mihalache
Dobrești-Muscel“

„București, 27 iunie 1941

Mult stimate domnule Mihalache

La telegrama dvs., din 23 iunie a.c. avem onoarea a vă răspunde că Marele Cartier General a luat act cu o totală înțelegere de faptul că ați cerut să fiți mobilizat și repartizat pe front spre a contribui încă o dată la reîntregirea neamului.

Deoarece Ministerul apărării naționale a ordonat ca toți românii să-și facă datoria către țară acolo unde sunt încadrați potrivit nevoilor

armatei și vârstei lor, deocamdată nu putem rezolva favorabil edictatoarea dvs. cerere.

De îndată însă ce va fi necesar să se întrebuițeze toate rezervele națiunii vă vom comunica destinația ce veți primi în rândurile armatei luptătoare.

Vă rugăm să primiți asigurarea celei mai perfecte stime,

Șeful Marelui Cartier General
eșal. II, gl. N. Mazarini
Nr. 100 254“

„Telegramă

I. Mihalache, Topoloveni
Muscel

Rog prezentați-vă cu primul tren la Marele Cartier General, eșalonul II, București, unde sunteți mobilizat.

Șeful Marelui Cartier General,
eș. II General Mazarini
Nr. 6 708 din 16.VII.1941“

„27 iulie 1941, Iași

Maiorul de rez. Mihalache Ion
către
Marele Cartier General

Socotind că azi, după revenirea pământului strămoșesc al Basarabiei prin noi jertfe de sânge, nu mai sunt actuale motivele ce m-au determinat să cer mobilizarea subsemnatului, destinându-mă la una din unitățile combatante pentru eliberarea fraților cotropiți, ținând a-mi face datoria și în al doilea război de întregire națională.

Cu regretul că împrejurările au determinat nesatisfacerea dorinței mele, încredințat pe de altă parte de inutilitatea prezenței mele sub arme, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune demobilizarea subsemnatului, mulțumind că mi s-a dat puțină să constat, în mod cât de vag, greutatea ce a avut de întâmpinat oastea română și bravura ce a trebuit să desfășoare spre a le birui [sublinierile aparțin originalului].

Maior de rezervă
I. Mihalache“

La Marele Cartier General s-a pus rezoluția: „La Patria [trenul Antonescu], cu rugămintea de a decide”. ■

GEORGE CARANFIL LA CONFERINȚA PĂCII

ANDREI CĂPUȘAN

După cum cititorul știe, la Conferința de pace de la Paris statutul de cobeligeranță, deși a fost promis, nu ne-a fost acordat, fiind respins cu 8 voturi contra (Australia, Canada, Marea Britanie, India, Noua Zeelandă, S.U.A., Uniunea Sud-Africană și U.R.S.S.) și 4 voturi pentru (Ucraina, Cehoslovacia, Franța, Bielorussia); frontierele răsăritene și sudică rămăneau nemodificate, consfințindu-se cesiunile teritoriale din iunie (Basarabia, Bucovina de Nord și Herța) și septembrie (sudul Dobrogei) 1940 în beneficiul celor două state vecine, fosta U.R.S.S. și Bulgaria. Ni s-a impus și o destul de dură și apăsătoare contribuție de război.

S-a restabilit doar frontiera apuseană a României, prin anularea arbitrajului de la Viena din august 1940.

Foști demnitari, șefi de partid, oameni politici dar mai ales reprezentanți de seamă ai diplomației românești au susținut prin lucrări și memorii înaintate Conferinței justetea cauzelor pentru care s-a prezentat și a pledat România: statutul de cobeligeranță, rezolvarea justă a problemei frontierelor, libertate economică și neimpunerea unei nedrepte despăgubiri. Am prezentat deja două texte necunoscute redactate de fostul ministru de externe Constantin Vișoianu (*Magazin istoric*, nr. 10, 11/1993), decedat în urmă cu aproximativ doi ani.

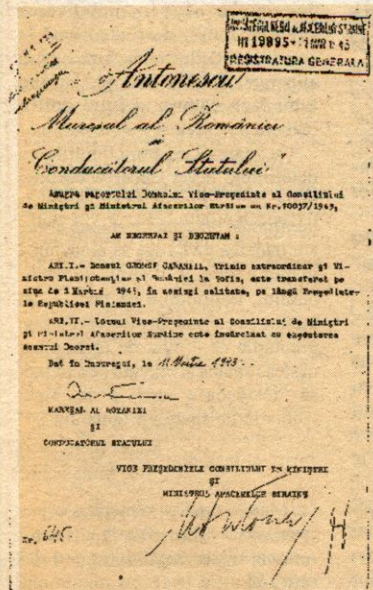
Un diplomat de carieră, George Constantin Caranfil, a înaintat și el Conferinței un memoriu asupra chestiunii frontierelor României, alcătuit cu mijloacele istoriei și jurisprudenței¹.

Născut la Galați la 8 octombrie 1897, George Caranfil și-a luat doctoratul în drept în 1922 la Facultatea de drept a Academiei din Paris, după care a intrat în diplomație ca membru al Diviziunii economice din Ministerul afacerilor străine, la 1 iulie 1928. Exact după cinci ani, la 1 iulie 1933, îl regăsim în postul de director adjunct al aceleiași diviziuni, pentru ca, la 15 iulie 1939, având gradul de consilier de legație, să devină director al Afacerilor economice din Ministerul de externe. În perioadele iulie 1941-martie 1943 și martie 1943-august 1945 George Caranfil a îndeplinit funcția de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Sofia, respectiv Helsinki.

Și pe el, ca în cazul multor altor diplomați, colegi de generație, formați în perioada interbelică, guvernul dr. Petru Groza, instaurat oficial la 6 martie 1945 cu sprijin sovietic, l-a „răsplătit” pentru serviciile aduse țării, rechemându-l – la 15 august 1945 – și trecându-l în disponibilitate la 23 noiembrie 1946. S-a retras la Paris, unde a trăit se pare până la sfârșitul vieții. Spre deosebire de fratele său, Nicolae Caranfil (vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1995) a jucat un rol mai puțin important în emigrație.

Într-un număr restrâns de pagini, George Caranfil face o analiză a problemei frontierelor României, cu implicațiile ei în plan național și internațional, etnic și economic, istoric și juridic, moral și politic. Sunt analizate și discutate frontierele de răsărit, sud și apus ale României, așa cum se aflau ele în faza de început a celui de-al doilea război mondial, în 1939, trasate în urma tratatelor de pace de la Neuilly sur Seine și Trianon, apoi rapturile teritoriale din vara și toamna anului 1940.

„Evenimentele din 1940 – scria G. Caranfil – au antrenat o veritabilă dezmembrare a teritoriului românesc, ca urmare a unei conjuncturi politice în care România nu își asumase nici o responsabilitate. Ea a trebuit să suferă în acest timp fatalitatea poziției sale geografice, la răspântia marilor imperii, ca și consecințele bulversării provocată de război și de noile reglementări teritoriale determinate de Germania hitleristă; ultimatumul adresat la 26 iunie 1940 de guvernul sovietic celui român o priva de Basarabia, Bucovina de Nord și de o porțiune a districtului Dorohoi din Moldova septentrională, de aproximativ 50 135 km și de aproape 3 1/2 milioane de locuitori, din care

¹ Documentul se află, împreună cu altele, ce i-au aparținut, la Institutul Hoover al Universității Stanford, din S.U.A.

2 milioane erau de origine și limbă română.

Tratatul de la Craiova din 12 septembrie 1940, impus de puterile Axei, restituia Bulgariei cele două districte din Dobrogea meridională, cuprinzând 7 412 km și 378 344 locuitori, populație din care bulgarii reprezentau 38,3%.

În sfârșit, așa-zisul arbitraj de la Viena din 30 august 1940 îi lua toată Transilvania de Nord, populată în majoritate incontestabilă de români, pentru a atinge astfel zona secuiilor, unică insuliță compactă de populație minoritară în inima teritoriului românesc, aceasta însemnând încă 42 243 km² și 2 610 310 locuitori. Ansamblul acestor diverse cesiuni, obținute prin amenințarea unei invazii armate din toate părțile în același timp, într-o stare de izolare totală, diplomatică și militară, în care se găsea atunci România, reprezenta aproximativ 1/3 din teritoriul și din populația unui stat care până atunci nu luase parte sub nici o formă la război, păstrând o atitudine strict pașnică și defensivă, de fidelitate absolută angajamentelor internaționale asumate. Se poate spune că, de la împărțirea clasică a Poloniei, aceasta a fost în Europa cea mai mare nedreptate a istoriei“.

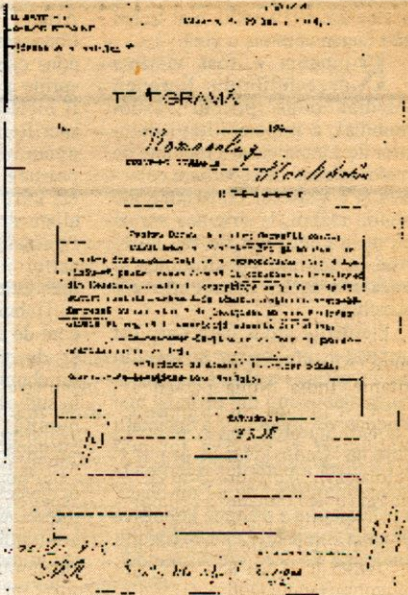
Armistițiul de la 12 septembrie 1944, specifică George Caranfil, a restabilit frontiera din 28 iunie 1940 a U.R.S.S. Textul semnat la Moscova ignora Tratatul de la Craiova la care nu făcea de altfel nici o mențiune și anula arbitrajul de la Viena stipulând revenirea la România a Transilvaniei septentrionale sau „a celei mai mari părți a sa“.

„O discuție despre noile frontiere ale României și a problemelor ridicate de ea – continua Caranfil – trebuie să țină prin urmare cont de faptul că teritoriul românesc se găsește actualmente diminuat, dacă ne raportăm la întinderea sa din 1939, cu aproximativ 30 000 km² și cu toată populația aferentă, cedate Uniunii Sovietice. Într-adevăr, nu este vorba numai despre Basarabia, parte răsăriteană a vechii Moldove,

anexată de Rusia în 1812 și reunite cu România în 1918, după ce trei departamente din sudul ei fuseseră reincorporate Moldovei în 1856 și reluate de Rusia în 1878. Cesiunea acestei provincii în urma ultimatumului de la 26 iunie 1940 se completează cu aceea a Bucovinei septentrionale, care nu a aparținut niciodată Rusiei și pe care Austria a răpit-o în mod arbitrar principatului român al Moldovei în 1775. Populația ruteană din această regiune a emigrat în cea mai mare parte în timpul dominației austriece (1775-1918) ca urmare a colonizărilor întreprinse de guvernul de la Viena, în detrimentul populației române autohtone. În afară de aceasta, colțul de nord-vest al departamentului Dorohoi, cu o populație aproape în întregime românească care nu fusese niciodată până acum supusă vreunei dominații străine, a fost alipită teritoriului anexat de U.R.S.S., fără măcar a figura în mod expres în termenii exigențelor sovietice.

Dacă adăugăm ansamblului populației răpită astfel României și minoritățile române pe care le-am menționat mai înainte, împrăștiate, în grupuri mai mult sau mai puțin compacte, dincolo de frontierele României din 1939, ajungem la un total de mai mult de 3 milioane de români care se găsesc la ora actuală dincolo de limitele teritoriale ale statului. Estimăm că este moral și material imposibil să nu ținem cont de această stare de lucruri specifică, dacă vrem să examinăm problema frontierelor actuale ale României“.

„Problema frontierelor României – scria în încheiere fostul diplomat român – trebuie să fie examinată ținându-se cont de factorii permanenți: etnic, geografic și economic, precum

și de circumstanțele politice actuale.

Elementele unei valori permanente – precum populația și distribuția ei etnică sau valoarea anumitor căi de comunicație pentru economia generală a țării sau încă a anumitor particularități de relief geografic pentru apărarea națională – au fost deja examinate cu ocazia Conferinței de pace din 1919. Este suficient să facem trimitere la lucrările ei, ale căror rezultate nu s-au modificat timp de un sfert de secol. Trebuie să relevăm în acest timp faptul că gravele dificultăți tehnice actuale privează România – și o vor mai priva în continuare un timp de aici înainte – de principalele sale comunicații feroviare cu Europa Centrală și Septentrională. Trebuie de altfel arătată întreaga importanță pe care au dobândit-o din acest fapt chestiunea frontierelor occidentale ale Transilvaniei cât și regimul instituit la gurile Dunării și la Strămtorile care comandă intrarea în Marea Neagră.

Dacă pe de altă parte circumstanțele politice în care România se prezintă astăzi în fața Conferinței de pace nu mai sunt

acelea din 1919-1920, n-ar trebui să-i facem acesteia o vină.

România a fost victima dezecilibrului Europei, imediat după primul război mondial, a imposibilității puterilor de a întemeia și a menține un regim eficace de securitate colectivă și a gravelor consecințe ale noului război, la originea căruia ea nu a contribuit de fel, suferind în schimb vicisitudinea și dezastruoasele consecințe ale acestuia.

Pierderile crude care i-au fost impuse și prăbușirea sistemului politic căruia i-a rămas atașată, în ciuda slăbiciunii din ce în ce mai evidente de organizare a Societății Națiunilor și rezerva tot mai accentuată a puterilor referitor la obligațiile prevăzute în Convenant, au sfârșit prin a o atrena împotriva propriilor voințe în război, în condiții analoage acelorale ale Finlandei.

Atunci când și-a putut relua libertatea de acțiune, România a adus cauzei Națiunilor Unite un sprijin a cărui valoare nu va putea fi niciodată măsurată, atât prin sacrificiile de ordin material și uman, cât și prin consecințele politice și militare ale acțiunii ei, care au deschis armatelor aliate drumul spre Budapesta și Peninsula Balcanică scurtând astfel în mod sensibil durata războiului în Europa.

Trebuie să ținem de asemenea cont de experiența făcută în 1940 și de metodele care au fost întrebuintate în vederea edificării în sud-estul Europei a ceea ce era numită atunci «Noua ordine europeană». Diversele litigii au fost reglate succesiv, în ordinea exigențelor formulate de puterile interesate: ultimatumul sovietic, arbitrajul de la Viena, tratatul de la Craiova. Chestiunea românească

a fost – ca să spun așa – decupată în bucăți, acestea apoi au fost examinate și tratate separat, fără a se stabili o legătură între ele, fie ea aparentă. Procedându-se în această manieră, sub presiunea forței și a amenințării cu forța, ar fi trebuit să se ajungă și s-a ajuns efectiv la dezmembrarea nedreaptă a teritoriului României“.

În 1946, George Caranfil, în primul an de existență a O.N.U., credea că: „astăzi, când Națiunile Unite au stabilit o Cartă care trebuie să asigure pacea în univers, chestiunea trebuie pusă pe baze esențialmente diferite. Nu mai trebuie să luăm în considerare cutare sau cutare problemă locală, susceptibilă a fi reglată printr-un act diplomatic, cauza de grave imperfecțiuni, ci ansamblul chestiunii românești cu toate populațiile și teritoriile pe care le cuprinde“.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Constantin I. Kirilescu – ROMÂNIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL VOL. I-II** (text stabilit și îngrijit, adnotat și comentat, însoțit de un indice general de nume și de o bibliografie curentă de referință de Gh. Buzatu; cu un Cuvânt înainte de acad. Costin C. Kirilescu).

Editura Univers enciclopedic, București, 1995, vol. I – 357 pp., vol. II – 405 pp.: o lucrare ce are ca înșoșă o istorie apărută, realizată de autor în bună măsură pe baza însemnărilor sale personale.

● **Ioan Muraru, Gheorghe Iancu – CONSTITUȚIILE ROMÂNE, ED. III.**

Regia autonomă „Monitorul oficial”, București, 1995, 288 pp., 5 500 lei: texte, note și prezentare comparativă, într-o culegere ce se adresează cu precădere studenților în drept.

● **Mihai Coman – DIN CULISELE CELEI DE-A PATRA, PUTERI.**

Editura „Carro”, București, 1996, 197 pp., 6 000 lei: o carte

necesară oricărui student la jurnalistică și în egală măsură tuturor celor pasionați de mass-media.

● **Traian Golea – S.O.S. TRANSILVANIA.**

Editura Media Print, 1995, 216 pp.: o carte ce își propune să contribuie la mai buna cunoaștere a problemei românești în Statele Unite.

● **Kopi Kyçyku – PATER. EMIL CONDURACHI** (cu o prefață de Răzvan Theodorescu).

Editura științifică, București, 1995, 112 pp.: o monografie consacrată creatorului Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, scrisă de un profesor din Albania.

● **General de brigadă dr. ing. Marian Rotaru, col. (rez.) ing. Gheorghe Anculete – OBSERVATORUL ASTRONOMIC MILITAR DIN BUCUREȘTI LA 100 DE ANI DE EXISTENȚĂ.**

București, 1995, 33 pp. + 10 pl. ilustr.: scurt istoric al instituției militare.

● **George Bălăită – GULLIVER ÎN ȚARA NIMÂNUL.**

Editura Cartea Românească, București, 1994, 312 pp., 2 040 lei: antologie de eseuri publicate timp de 30 ani, ce încearcă să demonstreze efortul de a rămâne tu însuși, oricât de mare ar fi tributul plătit apăsătoarelor vremuri.

● **Stelian Țurlea – IUBIRE INTERZISĂ.**

Editura Intact, 1995, 95 pp.: roman al unui cunoscut comentator de politică externă, a cărui acțiune se petrece într-un interval de două luni.

● **REVUE DES DEUX MONDES.**

Iulie-august 1995, 92 pp.: număr al importante reviste franceze, din care am reținut în mod special dialogul purtat de ambasadorul țării noastre la Paris, Caius Traian Dragomir, cu Pascal Bernard-Rousseau precum și semnătura unui alt român, Mihai de Brancovan.

1956. SERVICIILE SECRETE AMERICANE ȘI REVOLUȚIA UNGARĂ

MIHAI RETEGAN

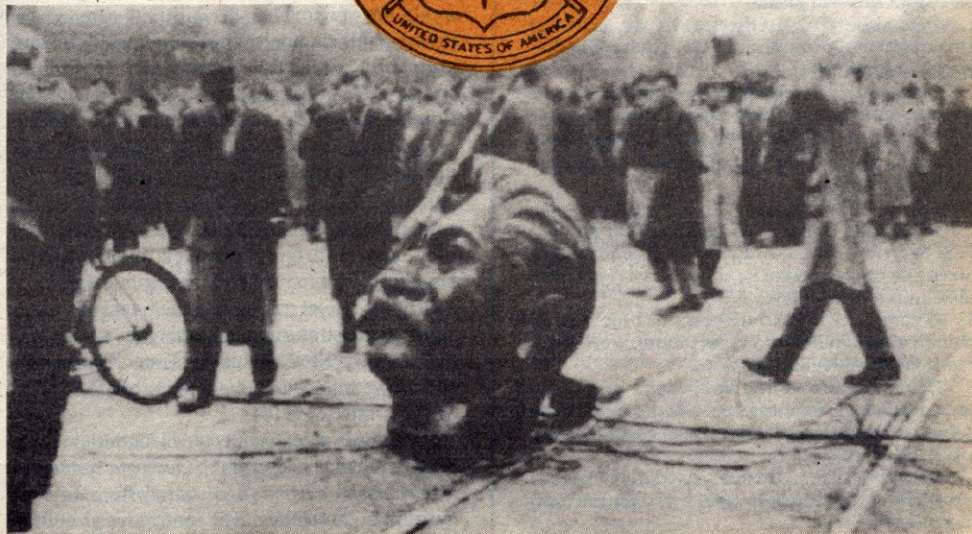
„Blocul comunist se zguduie“ este o sintagmă ce nu exprimă, poate, suficient complexitatea evenimentelor desfășurate în Polonia și Ungaria în 1956. De atunci începând, prelungindu-se până în zilele noastre și, pe măsură ce arhivele se deschid, interesul față de mișcarea reformatoare poloneză și de revoluția anticomunistă ungară nu a scăzut.

Studiul de față se bazează în întregime pe documente din arhive speciale americane – un fond al Central Intelligence Agency, disponibil cercetătorilor prin aplicarea unui „Historical Review Program“, și un altul în *National Security Archive*¹.

¹ Ar fi o impolitete din partea noastră să nu ne informăm cititorii că dl. conf. dr. Mihai Retegan a mai făcut publice cititorilor români rezultatele investigațiilor d-sale în arhivele din S.U.A. privind reacțiile americane la evenimentele din 1956 prin intermediul unor publicații ca *Arhivele totalitarismului*, *Cotidianul*, *Privirea*, *Sfera politică*.

Despre documentele CIA, ca și despre cei ce le „produceau“, revista *Magazin istoric* a mai publicat multe amănunte în nr. 7, 9/1995. Reamintim că este vorba despre *National Intelligence Estimate* (NIE), evaluări elaborate de șefii tuturor serviciilor de informații americane, în urma compulsării datelor referitoare la o anume problemă. NIE constituia „piese de bază“ în mecanismul luării deciziei de către șeful executivului american.

După știința noastră, documente din *National Security Archive* văd pentru prima oară lumina tiparului la noi în țară, prin intermediul *Magazinului istoric*. Între documentele conținute în această arhivă se află și cel intitulat *Ungaria: posibilitățile și activitățile rezistenței*. El a fost întocmit la 5 ianuarie 1956 (adică cu zece luni înaintea declanșării revoluției în Ungaria), de către „Agenția de cercetări externe“ a

1956

Februarie 14-25. La Moscova se desfășoară Congresul XX al P.C.U.S. Sunt subliniate importanța coexistenței pașnice, pluralitatea căilor de dezvoltare a socialismului. Într-un raport secret, Nikita Hrușciov, primul secretar al C.C. al P.C.U.S. denunță cultul personalității și crimele lui Stalin.

Martie 20. La Varșovia, Plenara VI a C.C. al P.M.U.P. îl alege pe Eduard Ochab prim-secretar al partidului.

Aprilie 17. Se dă publicității comunicatul cu privire la încetarea activității Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești, înființat în 1947.

Iunie 1-26. Vizita oficială a lui Iosip Broz Tito în U.R.S.S., apoi în România, vizite, în cadrul cărora este afirmată dorința părților de a se stabili și dezvolta relații de prietenie, pe baza respectării principiilor de drept internațional.

Iunie 28. În orașul polonez Poznan au loc greve muncitorești. Forțele de ordine intervin cu brutalitate: 53 de morți.

Iulie 18. Are loc plenara C.C. al Partidului celor ce Muncesc din Ungaria; Rakosi Mátyás este eliberat din funcția de prim-secretar al partidului și din aceea de membru al Biroului Politic. Este ales prim-secretar Gerő Ernő.

Iulie 28. Plenara VII a C.C. al P.M.U.P. anulează acuzațiile împotriva lui Gomulka, Spychalski, Kliszko, lideri comuniști supuși persecuțiilor timp de mai mulți ani.

Octombrie 19-21. În Polonia, Plenara VIII a C.C. al P.M.U.P. îl alege pe Wladislaw Gomulka în funcția de prim-secretar. Ședințele se desfășoară într-o atmosferă tensionată: în fruntea unei delegații sovietice, Hrușciov sosește în capitala poloneză pentru a încerca să repună lucrurile pe vechiul făgaș; de asemenea, trupele sovietice se îndreaptă spre Varșovia.

Octombrie 20-29. O delegație de partid și guvernamentală condusă de Gh. Gheorghiu-Dej vizitează Iugoslavia.

Octombrie 23. Declanșarea revoluției ungare cu accente puternice antisovietice și anticomuniste (dărâmare statuii lui Stalin și atacarea sediilor partidului și securității) și afirmarea idealurilor naționale maghiare.

Octombrie 24. Plenara C.C. al Partidului celor ce Muncesc din Ungaria reorganizează Biroul Politic și Secretariatul. Gerő Ernő este reconfirmat în funcția de prim-secretar. Se hotărăște ca Nagy Imre să fie numit prim-ministru.

Octombrie 25. La Budapesta are loc o nouă ședință a Biroului Politic al partidului. Gerő Ernő este înlocuit cu Kádár János.

Octombrie 26. Prima intervenție a armatei sovietice pentru înăbușirea revoluției ungare. Se definitivează lista noului guvern, al cărui premier este Nagy Imre.

Octombrie 29. Începe al doilea război israeliano-arab, forțele statului evreu pătrunzând în peninsula Sinai.

Universității Georgetown, Washington D.C., la cererea G-2 (Direcția Informații) din Departamentul armatei și este indexat ca „Proiectul nr. 9570“.

Pentru a se elimina o serie de păreri legate de o anume coincidență între data la care a fost elaborat studiul de mai sus și cea la care a izbucnit revoluția anticomunistă la Budapesta, trebuie spus că un document asemănător fusese înaintat forurilor decizionale americane la 23 noiembrie 1953, sub titlul *Possibilitățile rezistenței – Ungaria*. Ne aflăm, deci, în fața unei preocupări constante, datorate faptului că Ungaria era o parte a... inamicului, care trebuia cunoscut sub cât mai multe aspecte. De altfel, la National Archives, Washington D.C. am mai identificat două dosare masive, având ca subiect *Potențialul rezistenței anticomuniste în blocul chino-sovietic*, elaborate în 1955 și 1958.

La baza studiului din 1956 și, desigur, și a celui din 1953, s-au aflat rapoarte operative („de teren“), provenite de la G-2, CIA și Departamentul de stat.

Autorilor „Proiectului nr. 9570“ li s-au pus de către „beneficiar“ mai multe întrebări: a) relația dintre comunism și naționalismul maghiar; b) disponibilitățile diferitelor categorii sociale de a se implica în activități anticomuniste; c) formele rezistenței; d) zonele geografice favorabile desfășurării diverselor acțiuni antiguvernamentale; e) în ce măsură cele de mai sus favorizează intervenția forțelor speciale.

Global privind lucrurile, se poate spune că unele răspunsuri au dovedit un remarcabil profesionalism, altele fiind simple generalizări, aplicabile, de altfel, și altor țări din spațiul sovietic. De pildă, abordând problema *cauzelor fundamentale ale anticomunismului*, studiul menționează: „Prin politica internă și internațională, prin politica de colectivizare a agriculturii, prin programul de industrializare, prin politica de sovietizare, prin persecuțiile religioase, prin înregimentarea muncitorilor și larga folosire a muncii forțate, regimul communist a înfrânt complet naționalismul ungar și a produs pentru toate straturile populației numeroase motive pentru ca ele să devină dizidente“. Dar această situație se întâlnea și în alte state aflate în sfera de securitate sovietică.

Mult mai preciși sunt autorii studiului atunci când se referă la relația dintre *ideologia comunistă și naționalismul maghiar*, care este „antislav, antiromân, anticehoslovac, antisemit și antico-

munist". Explicațiile celor „cinci anti” sunt: adâncul resentiment față de conceptul de supremație slavă; pretențiile revizioniste pe seama Cehoslovaciei și României; numărul exagerat de mare de evrei în înalte posturi oficiale; sovietizarea culturii și societății ungare; încercările „sălbatic” de colectivizare a agriculturii, adoptarea sistemului politic monopartid.

Acestea singure nu pot, însă, explica puternica mișcare anticomunistă din octombrie-noiembrie 1956; era nevoie ca sentimentele arătate să fi fost îmbrățișate de o parte cât mai largă a societății. *Extinderea dizidenței* reprezintă un răspuns la o întrebare esențială și un segment important al raportului. Erau trecute în revistă toate palierele și categoriile sociale, reținându-se motivele care le determinau să se pronunțe și, eventual, să acționeze contra regimului comunist.

Existau condiții ca o însemnată parte a țărănimii și a proletariatului industrial să fie implicată în acțiuni împotriva orânduirii, dar cel mai redutabil oponent era considerat a fi tineretul, a cărui rezistență la programul de îndoctrinare „este una din cele mai serioase probleme cu care se confruntă comuniștii”. (Nu lipsit de interes este de a arăta că în NIE 10-55 se arată că tineretul român „militează împotriva acceptării vieții înregimentate și împotriva tehnicilor comuniste de control asupra grupurilor. Regimul a înregistrat mult mai puțin succes în câștigarea loialității tineretului decât se aștepta”.)

Faptul că tineretul maghiar era în primele rânduri ale dizidenței și avea să se aple în aceeași poziție în revoluție este dovedit și de constatările pe care emisarii Partidului Muncitoresc Român, Aurel Mălnășan și Valter Roman, aflați la Budapesta la sfârșitul lunii octombrie, unde au discutat cu Nagy Imre și Kádár János, le-au făcut în ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 2 noiembrie: „În oraș – grupuri de tineri de 16-17 ani, băieți și fete; au fost puțini vârstnici înarmați...”.

Unul dintre destinatarii „Proiectului 9570” erau „forțele speciale” și, din acest motiv, cea mai mare parte a studiului investighează *formele rezistenței*, prezintă *acțiuni desfășurate* împotriva regimului, descriind *zonele favorabile* gherilei.

Rezistența în Ungaria îmbrăca două forme – *pasivă și activă*. În prima se circumscriu absenteismul de la serviciu, lucrul de proastă calitate, producerea de rebuturi și, în final,

Octombrie 30. Declarația U.R.S.S. despre necesitatea așezării la baza relațiilor cu celelalte țări socialiste a principiului deplinei egalități în drepturi.

Octombrie 31. Forțe anglo-franceze bombardează obiective din Egipt, în zona Canalului de Suez.

Ședința Prezidiului C.C. al P.C.U.S. în care se decide intervenția armatei împotriva forțelor revoluționare din Budapesta.

Noiembrie 1. Încetează retragerea trupelor sovietice din Ungaria. Noi efective sunt aduse în această țară. Kádár János și Münnich Ferenc „dispar” din Budapesta. Reapar pe teritoriul U.R.S.S. în orașul Ujgorod.

Noiembrie 1-3. Conducătorii sovietici Hrușciov și Malenkov au mai multe întâlniri cu conducerea partidelor din Polonia, Cehoslovacia, România, Bulgaria și Iugoslavia, cărora li se comunică decizia Moscovei de a înăbuși revoluția ungară.

Noiembrie 2. Kádár anunță dizolvarea partidului și crearea Partidului Muncitoresc Socialist Ungar.

Noiembrie 4. În cursul nopții se produce atacul trupelor sovietice împotriva pozițiilor deținute de forțele revoluționare. O parte din liderii revoluției se refugiază în Ambasada iugoslavă. Se dă publicității proclamația guvernului comunist (al cărui premier este Kádár).

Un corp expediționar anglo-francez ocupă Port Fuad și Port Said.

Noiembrie 5. Se publică mesajul C.C. al P.M.R. și al guvernului român către guvernul revoluționar muncitoresc țărănesc (Kádár).

Noiembrie 13. Seimul îl eliberează pe K.K. Rokossovski din funcțiile de adjunct al primului ministru și de ministru al apărării. La Ministerul apărării va fi înlocuit de generalul Marian Spychalski.

Noiembrie 22. La Budapesta se desfășoară convorbiri între o delegație de partid și guvernamentală condusă de Gheorghiu-Dej și una maghiară, condusă de Kádár. România acordă un împrumut de 10 milioane ruble pentru achiziționarea mărfurilor de primă necesitate. Cu această ocazie se semnează o înțelegere privind acordarea dreptului de azil în România pentru Imre Nagy și „grupul” său.

În după-amiaza aceleiași zile, „grupul Nagy” primește asigurări de la guvernul maghiar că membrii săi pot reveni în deplină libertate la locuințele lor. Însă, din clădirea Ambasadei iugoslave, ei sunt răpiți de un detașament NKVD, supravegheat de ambasadorul U.R.S.S. la Budapesta, Iuri Andropov, duși cu forța la aeroport și îmbarcați în avioane cu destinația România.

Întreaga mass-media din țările socialiste prezintă toate evenimentele din Ungaria drept o contrarevoluție.

sabotajul. Analizii „Agenției de cercetări externe“ a Universității Georgetown apreciau că rezistența activă se poate manifesta *deschis* (partizanii acționând pe față împotriva regimului) sau *acoperit* (grupuri „subterane“ care culeg diferite informații și le transmit în Vest). Ei considerau că există însă circumstanțe care amendează eficiența activităților, anume lipsa unei „tradiții“ a rezistenței active (cazurile din timpul celui de-al doilea război mondial putând fi considerate ca „eroism individual“) și violența represiei poliției politice maghiare.

Așa se face că cea mai recentă acțiune de partizani data din decembrie 1953 și consta în încercarea unui grup format din cinci persoane de a pătrunde într-un depozit de muniții. „În contrast cu Polonia, România și Cehoslovacia – se menționează în cuprinsul studiului – în Ungaria rezistența organizată – în măsura în care există – este de foarte mică amploare, iar volumul acțiunilor este proporțional mai mic“ și, mai

departe, „multe dintre acțiunile rezistenței par a fi manifestări spontane ale unei opoziții reținute; altele, cum ar fi împrăștierea de literatură antigvernamentală, dovedesc o oarecare planificare“.

În aceste condiții, nu este de mirare concluzia autorilor studiului: „Evident că o asemenea rezistență nu constituie o amenințare pentru securitatea regimului... Oricum, din punct de vedere anticomunist, acțiunile de rezistență, de orice tip, servesc să se aprecieze puterea rezistenței pasive și pot cumula informații privind atitudinea unui segment definit al populației [față de regim]“. Dar această concluzie a fost infirmată, se poate spune spectaculos, de dramaticele evenimente ce s-au desfășurat începând cu 23 octombrie 1956 la Budapesta (nu am putut identifica în aceleași arhive vreun document care să sancționeze eroarea de apreciere făcută de „Agenția de cercetări externe“). ■

(Va urma)

În p. 23: simbolul revoluției ungare din 1956 rămâne decapitarea statuii lui Stalin

Insurgenți urcați pe un tanc sovietic înalță drapelul ungar (alb, verde, roșu)

Marea Britanie. SIS la lucru

● Sfârșitul epocii de aur pentru SIS ● Un doctor cu prea multe conexiuni
● La rugămintea SD-ului, „Coco” Chanel îi scrie lui Churchill ● Unii germani
propun o debarcare fără probleme ● Anglo-americanii nu sunt de acord ● Von
Rundstedt nu îi crede stupizi pe britanici ● SD știe, avertizează, dar fără folos
● Mesaje-pirat în noapte ● Americanii intră în vizorul SIS ● Asemănarea dintre
serviciile secret și spărgători ● Un număr de telefon contra codului NKVD
● Menzies călătorește din nou ● Temerile lui Stalin ● Dezarmați-i, dar cu grijă

De regulă, așa se întâmplă în viață: punctul culminant este în același timp punctul de unde începe declinul. Pentru Anthony Cave Brown – autorul american care i-a dedicat șefului Serviciului de informații și contrainformații britanic o foarte serioasă monografie – „C”. The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill („C”. Viața secretă a lui Sir Stewart Graham Menzies. Maestru într-ale spionajului pentru Winston Churchill) – epoca de aur a Serviciului s-a încheiat odată cu sfârșitul celui de al doilea război mondial. Afirmția poate fi discutabilă – ca și altele pe care le-a făcut Anthony Cave Brown în cartea din care am adaptat câteva capitole –, chiar dacă este evident că Serviciul nu a mai putut influența mersul istoriei, la scară mondială, locul Imperiului britanic ca putere mondială fiind luat de Statele Unite ale Americii. În ceea ce privește cariera lui Stewart G. Menzies însă, pot exista

puține motive de îndoială că momentul debarcării aliate în Normandia a constituit apogeul. Poate că nu întâmplător și-a prezentat el demisia la 4 iunie. Nu i-a

„A fost o mișcare înfricoșătoare – erau acele pete mari roșii de pe hărțile de război care se deplasau tot timpul spre Normandia... Deodată, Joan Bright [o secretară care păstra „Cartea Neagră” cu mesajele Ultra în camera operațiunilor de război] a intrat și a spus că era un mesaj care s-ar fi putut să ne intereseze... Ne-am uitat la Ultra – iată-l: Hitler anulase jorđinele sale prin care ordona Armatei 15 să se deplaseze în ajutorul trupelor din Normandia care luptau cu primele efective aliate debarcate în ziua de 6 iunie 1944)... Atitudinea [șefului de misiune] Brooke a fost cea mai neobișnuită. El a spus: dacă Hitler era un idiot așa de mare, de ce am mai avut nevoie de atâta timp ca să îl înfrângem? Apoi a părăsit încăperea. Primul ministru a intrat cu Stewart Menzies și primul ministru a spus că aceasta era realizarea care încununa lunga și glorioasă istorie a Serviciului Secret Britanic – sau ceva de genul acesta”.

Sir Ronald WINGATE

INEXISTENTUL
ȘI
ATOTPUTERNICUL

„C”

fost acceptată, iar motivul înaintării ei rămâne, din câte știm, un mister și astăzi. În intervalul de până la sfârșitul războiului, conflictele de interese cu generalul Donovan, șeful OSS-ului american, care nu mai accepta rolul secund pe care Menzies i-l impusese până atunci, i-au creat mari probleme. Lovitura fatală avea însă să o primească de la rețeaua sovietică, cunoscută sub numele de „grupul de la Cambridge”.

Înfățișăm în acest episod aspecte mai puțin cunoscute legate de operațiunile speciale ce au premers debarcarea aliată, reorientarea acțiunilor secrete britanice contra U.R.S.S., începând cu septembrie 1944, și conflictele de interese cu americanii, ce au marcat inversarea raporturilor de forțe dintre cei doi parteneri secreți – SIS și OSS.

Denunțul doamnei Lombardi

La începutul anului 1944, Stewart Graham Menzies a fost avansat la gradul de general-maior. Tot atunci a devenit membru al Comitetului pentru pregătirile legate de operațiunea Overlord, numele de cod al proiectatei debarcări aliate pe plajele Normandiei. Era un comitet ministerial, care se întrunea în fiecare zi de miercuri, sub președinția lui Winston Churchill, pentru a-l asista pe comandantul aliat suprem, generalul Eisenhower, în problemele privind suveranitatea britanică implicată în Neptun, faza inițială de asalt a Overlord.

În acel moment, activitatea de descifrare a mesajelor germane, la Bletchley atinsese niveluri record. Nici dacă ar fi avut „C” unul sau mai mulți spioni în fiecare cartier general important al forțelor armate germane, nu ar fi dispus de un flux de informații comparabil. Explicabilă deci îngrijorarea care l-a cuprins pe „C” când a aflat despre arestarea în Franța, la 5 ianuarie 1944, a colonelului francez Gustav Bertrand, omul care știa enorm de multe despre Enigma (numele de cod al mașinii de descifrat germane). Arestarea lui Bertrand avea consecințe grave pentru faza inițială a debarcării. Pentru a le înțelege mai bine să vedem care erau responsabilitățile lui „C” în cadrul operațiunii Neptun.

Mai întâi, el trebuia să neutralizeze și elimine din sistemul defensiv german, ca parte coerentă, serviciile de informații. Apoi, trebuia să cunoască cu precizie țări și localizarea forțelor germane și cât anume știa comandamentul german despre intențiile Aliatilor. În sfârșit, trebuia să îi furnizeze lui Eisenhower datele necesare pentru a putea estima cât mai exact în ce măsură putea obține surpriza tactică. În cazul în care inamicul afla data exactă a declanșării operațiunii Neptun și reușea să strângă suficiente forțe pentru a anihila capul de pod aliat, Eisenhower trebuia să poată hotărî în timp util contramandarea operațiunii. Niciodată până atunci nu i se ceruseră atâtea performanțe unui șef de serviciu de informații. Niciodată soarta unui număr atât de mare de

militari angajați într-o operațiune rămasă și după peste 50 de ani un unicat în analele războaielor nu atârname de perfecțiunea serviciilor secrete. Iar cheia succesului erau mesajele Ultra, decodificate la Bletchley. În plus, încă din septembrie 1940, germanii manifestaseră, în Franța, o preferință pentru comunicațiile prin teleimprimator și telefon, care nu puteau fi interceptate din Anglia. Așa se face că până la declanșarea debarcării, englezii au obținut foarte puține date despre situația trupelor germane staționate în Franța. Ultra a furnizat însă suficiente date de la cartierul general al Führer-ului, de pe celelalte teatre de război, care au completat tabloul.

Am văzut că Stewart Menzies acționase deja pentru îndeplinirea primului punct, prin eliminarea lui Heydrich. Moartea acestuia îi lăsase cale liberă lui Schellenberg, personaj cu sănătatea subrezită și care nu strălucea prin inteligență. În plus, acesta și închipuia că rolul său era de a-și convinge șeful, Himmler, de necesitatea de a-l elimina pe Hitler, a prelua conducerea Germaniei și a încheia pace separată cu anglo-americanii. Pe Himmler, Schellenberg îl controla prin intermediul doctorului său, Kersten (singurul care reușea să îi aline durerile

Claude Dansey, unul dintre adjuncții lui „C”, despre care Temerul crede că locul lui era în Turnul Londrei

provocate de un cancer), și a unui astrolog. Kersten avea, de altfel, legături cu serviciile secrete britanice, americane, dar și cu cele sovietice.

Schellenberg a considerat că trebuie să stabilească un canal de comunicații cu Churchill. A ales drept emisar pe Gabrielle „Coco” Chanel, proprietara celebrei firme de parfumuri franceze. Ea era o cunoștință personală a lui Stewart Menzies, a soției acestuia Pamela, dar și a primului ministru britanic. În plus, era cunoscută ca o ferventă susținătoare a mișcării fasciste. Într-un cuvânt, era unul dintre acele personaje strănii, care bănuie prin anticamerele mai multor servicii secrete, gata oricând să transmită un mesaj delicat, despre care nu se poate spune niciodată cu siguranță pentru cine au lucrat și care, uneori, își sfârșesc liniștite viața, ca persoane foarte onorabile.

În cursul întrevederii pe care a avut-o cu Schellenberg, la Berlin, unde a mers însoțită de un anume Dincelage, un „onorabil correspondent” al Abwehr-ului, „Coco” Chanel a propus ca o prietenă a ei, doamna Lombardi, să fie eliberată din Italia, unde era internată (era de origine britanică, măritată cu un italian), și trimisă la Madrid, pentru a contacta Ambasada britanică. „Coco” i-a dat o scrisoare personală către Winston Churchill. Nu este exclus ca însuși Himmler să fi fost, cel puțin până la un punct, implicat în plan. Fapt este că a eșuat, căci doamna Lombardi, de cum a ajuns la Madrid, a denunțat-o pe „Coco” drept agentă nazistă, refuzând orice altă colaborare.

Dineu la Speidel

Este limpede deci că avându-l în frunte pe Schellenberg, serviciul de informații externe al partidului nazist nu reprezenta o amenințare serioasă pentru „C”. Între timp, Schellenberg preluase și serviciul de informații al armatei, Abwehr. Pentru scurtă vreme, amiralul Canaris a avut domiciliu obligatoriu într-un castel din Franconia. Apoi, a fost eliberat și a primit conducerea serviciului de război economic. În noua calitate, putea călători nestințgherit. În luna mai 1944, apare la Paris, unde se întâlnește cu maiorul

Philippe Keun, din SIS. Acesta crease, împreună cu un iezuit, Arnould („Claude Ollivier“), care în serviciul secret francez avea gradul de colonel, o rețea de informații extrem de puternică. Prezența în numele acestuia a indicativului „Jade“ arată că lucra sub conducerea lui Claude Dansey, adjunctul lui „C“. La jumătatea anului 1944, rețeaua număra aproximativ 1 500 agenți. Principalul lor succes a fost obținerea planului Zidului Atlanticului, sistemul de fortificații ridicat de germani pentru descurajarea oricărei invazii dinspre Anglia. Totodată, Keun îl cunoscuse pe baronul austriac Posch-Pastor, secretar particular și consilierul guvernatorului Parisului și Franței de Nord, generalul-colonel Karl-Heinrich Baron von Stulpnagel. Acesta se afla în fruntea unei vaste conspirații, care îi cuprindea și pe feldmareșalul Gerd von Rundstedt, comandantul Frontului de Vest german, și pe feldmareșalul Erwin Rommel, comandantul Grupului de Armate B, cele care urmau să se opună invaziei din Normandia. Din grupul lor făcea parte și colonelul Klaus Philip Maria conte von Stauffenberg, înrudit prin căsătorie cu Sir Alexander Cadogan, secretarul permanent al Foreign Office-ului. Acesta avea să plaseze o bombă – provenită dintr-un stoc al SOE, procurată de șeful lui Amt Mil, succesorul Abwehr-ului – în preajma lui Hitler, ratând însă omorârea acestuia. Până atunci, conspiratorii doreau să obțină acordul Alianților occidentali că nu vor ataca Germania în perioada de confuzie ce avea să urmeze atentatului.

Keun a zburat în Anglia la 30 mai 1944. S-a întâlnit cu „C“ și poate cu Churchill. S-a reîntors cu o scrisoare pentru Canaris, pe care Arnould i-a predat-o la 3 iunie. După ce a citit-o, Canaris a exclamat: „Finis Germaniae!“ Apoi a plecat.

Contactul stabil de Canaris la Paris era doar unul dintre cele realizate de conspiratori cu anglo-americanii, în diverse capitale europene. Propuneri similare au mai primit Allen Dulles, la Berna, și Rita Winsor, la Lisabona. Li se propune Alianților deschiderea Zidului Atlanticului și o debarcare fără probleme, cât și desantarea în condiții de securitate a unor divizii aeroportate la Hamburg și Kiel. Anglo-ame-

ricanii au respectat însă acordul convenit cu sovieticii la Casablanca, în privința capitulării necondiționate a Germaniei.

Potrivit lui Anthony Cave Brown, în preajma debarcării aliate în Normandia „comanda armatei germane din Franța nu era doar pusă în încurcătură de un spirit defetist, ea era de-a dreptul ineficientă, până într-un asemenea grad care te duce cu gândul la trădare“. Pare o explicație esențială pentru succesul aliat, dacă luăm în considerație faptul că SD-ul reușise totuși să pătrundă secretul Overlord și chiar al fazei inițiale, Neptun. Este – în același timp – un foarte bun exemplu ce poate fi invocat în eterna discuție având ca subiect rolul și locul serviciilor secrete în desfășurarea evenimentelor istorice. Oricât de adânc ar pătrunde secretele adversarului și oricâte informații ar trimite un serviciu de informații factorilor de răspundere, dacă nu reușește – folosind toate mijloacele legale și constituționale, ceea ce, evident, nu era cazul SD-ului, care putea acționa și fără să se împiedice de asemenea considerente – să găsească și antidotul, este nul. Dar să vedem ce știau germanii în preajma zilei Z.

În nopțile de 1 și 2 iunie 1944, BBC a transmis un număr neobișnuit de mare de mesaje personale,

Sir Alexander Cadogan, secretar permanent la Foreign-Office. El era șeful direct al lui „C“. Relațiile lor, nu tocmai cordiale, s-au încheiat cu o strânsă prietenie la sfârșitul războiului

menite să alerteze rezistența franceză. „C“ se temea că aceasta era puternic infiltrată de germani. Într-adevăr, SD-ul cunoștea semnificația a 28 dintre mesaje. Marele amiral Dönitz a fost informat, la 3 iunie, că invazia putea avea loc în următoarele două săptămâni. Avertismentele nu au fost luate în serios. În seara zilei de 5 iunie, au fost transmise mesajele pentru începerea acțiunii. Unul dintre ele a declanșat o reacție și la cartierul general al feldmareșalului von Rundstedt, chiar dacă sensul exact nu a fost corect descifrat. Nu era adresat feroviarilor cum s-a crezut, ci unei rețele SOE care avea sarcina să distrugă liniile de comunicație prin fir germane, pentru a-i obliga să folosească transmisiunile radio, ce puteau fi interceptate și descifrate la Bletchley. Mesajul a fost corect descifrat, din nou, abia de SD. Drept urmare, serviciul a avertizat toate comandamentele germane din Europa de Vest că invazia era iminentă. Von Rundstedt a refuzat însă să ia în considerare avertismentul, afirmând că britanicii nu erau atât de stupizi încât să anunțe prin radio că vor invada Europa. Este adevărat, grație acțiunilor de dezinformare anglo-americane, germanii se așteptau la un atac în zona Pas-de-Calais. Armata XV, aflată în acea zonă, a fost pusă în stare de alertă, ceea ce nu s-a întâmplat cu Armata VII, din Normandia. Ulterior, generalul Bodo Zimmermann, șeful operațiunilor la statul major al armatei lui von Rundstedt, a pretins că alerta a fost transmisă tuturor comandanților. Și Hitler a afirmat că la mijloc era trădare, dar cum se știe, el era foarte suspicios.

De altfel, mărturiile păstrate sunt contradictorii. Colonelul Anton Staubbasser, șeful informațiilor la Grupul de Armate B, își amintea că la ora 20.00 a fost informat de omologul său de la Armata XV despre interceptarea mesajelor BBC și că ei fuseseră puși în stare de alertă. Staubbasser i-a raportat imediat lui Speidel, șeful de stat major al lui Rommel (și membru al conspirației contra lui Hitler), care i-a cerut să îl caute pe Rundstedt pentru a obține aprobarea de a pune trupele în stare de alertă. Explicația lui Speidel a fost că el nu fusese informat de SD despre semnificația

mesajului. Speidel tocmai lua masa cu cumnatul său, filosoful Juenger, cu care redacta un document de 22 pagini, pe baza căruia Rommel urma să negocieze un armistițiu cu anglo-americanii. Răspunsul pe care Staubwasser l-a primit de la cartierul general al lui von Rundstedt a fost să nu pună în stare de alertă Grupul de Armate B.

Americanii se plâng de englezi

Un alt episod ciudat care s-ar fi petrecut – el nu este dovedit de documente certe, fiind doar pomenit în relațiile unor martori – a sporit confuzia din tabăra germană. Din decembrie 1942, la Bletchley era cunoscut un cod „K”, folosit de către bateriile artileriei de coastă și stațiile radar germane. Cu câteva ore înainte de începerea debarcării, o stație de coastă neidentificată a emis un mesaj folosind codul „K” care spunea: „Anulați starea de alertă”. Ar fi o explicație pentru faptul că în acea noapte, la 2.30, trei divizii aliate de parașuțiști au aterizat în Normandia, fără ca sistemul de apărare anti-aeriană să riposteze. Von Rundstedt și amiralul Krancke (comandantul flotei din Vest) au fost informați despre parașuțări, dar au considerat că nu erau un semn că debarcarea începuse. Din proprie inițiativă, Armata VII s-a pus în stare de alertă. La ora 2.15, generalul Max Pemsel, șeful de stat major al Armatei VII le-a telefonat lui von Rundstedt și Speidel anunțându-i că avansaturile sale au semnalat zgomote de motoare pe mare, fapt confirmat și de amiralul care comanda zona Cherbourg. Von Rundstedt și Speidel și-au menținut părerea că nu erau motive de îngrijorare. La 4.45 Armata VII l-a anunțat pe Speidel că un asalt major al inamicului era pe punctul să se producă. Armata XV a cerut lui Speidel permisiunea să deplaseze Divizia XII blindată SS „Hitlerjungen” mai aproape de coastă, dar cererea i-a fost respinsă. La fel, nu s-a făcut nici o încercare de a deplasa Divizia XV Panzer, aflată la numai aproximativ 50 km de zona de debarcare britanică.

Grație eforturilor SIS, generalul Warlimont, adjunctul șefului operațiunilor la OKW, putea să scrie,

mai târziu: „La 5 iunie 1944, comandamentul suprem german nu avea nici cea mai vagă idee că evenimentul decisiv al războiului venea peste el”. S-a demonstrat că pentru a bloca chiar și o mașinărie germană, este suficient să vâri câteva fire de nisip în anumite locuri bine alese.

Până la sfârșitul războiului, anglo-americanii și sovieticii au respectat acordul de a nu accepta capitulări condiționate ale Germaniei sau sateliților acesteia. Ceea ce nu i-a împiedicat pe cei trei membri principali ai coaliției antihitleriste să încerce să obțină o poziție cât mai avantajoasă la masa tratativelor ce aveau să urmeze încheierii războiului. În această cursă subterană au fost implicate mai ales serviciile secrete.

SIS nu era, în principal, un instrument al Marii Alianțe, ci al Foreign Office-ului și al primului ministru. Era deci sarcina serviciului să contracareze nu numai activitățile opuse intereselor britanice desfășurate de inamici, ci și pe cele ale Aliatilor. Încă din 1942, americanii au intrat în vizorul SIS. Devenise evident că sfârșitul războiului avea să aducă un conflict între interesele Imperiului britanic, care dorea să-și mențină toate coloniile, și cele ale Statelor Unite.

După succesul debarcării în Africa de Nord, „C” a creat o nouă structură informativă, Departamentul de legătură inter-servicii (Inter-Services Liaison Department, ISLD), cu sediul la Alger, complet separat de celelalte servicii secrete britanice. Între sarcinile sale intra examinarea capacității și a performanțelor lui Eisenhower și statului său major, atitudinea și moralul armatei americane, activitatea serviciilor de informații american și francez. Despre profesionalismul componenților ISLD depune mărturie chiar Henry B. Hyde, șeful stației OSS din Alger: „Întrucât erau profesioniști, într-un joc în care regulile de securitate dau naștere unei ezitări inevitabile de a da la iveală orice, noi n-am reușit niciodată să pătrundem metodele de operare ale SIS. Aceasta se datora faptului că [cei de la] Intelligence Service-ul britanic păstrau tot timpul în minte faptul că războaiele, în cursul cărora țările își pot uni eforturile, sunt urmate de perioade de pace, când se poate dovedi avantajos să nu fi dat la iveală prea

multe. Astfel, ei nu erau, în mod instinctiv, dispuși să împărtășească secretul metodelor lor de a opera, cu grijă elaborate, prin încercări și erori, de-a lungul unui mare număr de ani”. În general, nici un serviciu – dar britanicii excelează la acest capitol – nu și dezvăluie modul de a opera. La fel ca în cazul spărgătorilor, care pot fi identificați de ofițeri criminaliști pe baza modului de lucru, și acțiunile unui serviciu secret, chiar dacă acesta încearcă să creeze impresia că alt serviciu s-ar fi aflat în spatele operațiunii, pot fi identificate de specialiști atunci când metodele de a opera sunt cunoscute.

În toamna anului 1943 OSS a început să se plângă tot mai mult de piedicile pe care i le puneau SIS și SOE – iată un punct asupra căruia cei doi parteneri rivali se înțelegeau – în încercările de a-și infiltra agenți în Europa sau în orice altă zonă a lumii controlată de britanici.

Pe bază de reciprocitate

Mult mai bine s-a înțeles Donovan cu generalul Fitin, șeful Primului Directorat central din NKVD, cu care s-a întâlnit la Moscova de Crăciunul anului 1943. Donovan le-a propus sovieticilor o alianță completă în domeniul informațiilor, cu deschiderea unor reprezentanțe la Moscova și Washington. Spre surpriza americanilor, sovieticii au acceptat imediat. NKVD-ul i-a oferit lui Donovan un număr de telefon unde puteau fi contactați, iar șeful OSS-ului le-a făcut cadou un volum de 1 600 pagini care conținea cifrul NKVD. Până la urmă, schimbul de reprezentanți n-a mai avut loc, din cauza lui Edgar J. Hoover, șeful FBI, care s-a plâns că și așa erau prea mulți ofițeri NKVD care acționau în S.U.A.

Poate „C” a aflat de acordul de la Moscova. Dar în mod sigur l-a îngrijorat mult mai mult faptul că ofițerilor și agenților OSS care acționau în străinătate li se indicaseră colonialismul, alături de nazism, fascism și militarism, drept obiective de combătut, în vreme ce comunismul nu era luat în considerație. Concluzia lui a fost că OSS era dispus să colaboreze cu NKVD

contra intereselor Imperiului britanic. Ofensiva declanșată de OSS în India (unde a stabilit relații cu Congresul Național Indian), ori chiar la Londra (unde a stabilit contacte directe cu regele Petru II al Iugoslaviei) a constituit doar începutul unor relații încordate între SIS și OSS. În noiembrie 1944, un nou episod s-a adăugat.

Belgia era considerată un teritoriu rezervat al serviciilor secrete britanice. Încă din 1916, „C” își crease numeroase legături în cadrul organizațiilor similare din regatul belgian. În 1944, „C” era direct interesat de Belgia, atât din cauza existenței în acea țară a unui puternic partid comunist, cât și pentru că Marea Britanie dorea să obțină uraniu din Congo-ul belgian. „C” îl sprijinea pe șeful serviciului de informații belgian din exil, baronul Fernand Le Page, pentru a prelua conducerea Siguranței belgiene. Spre surprinderea sa, a constatat că americanii aveau propriul candidat: colonelul Paul Bihien. Doar intervenția personală a lui Menzies – a fost a doua lui călătorie peste hotare din timpul războiului – l-a putut salva pe protejatul său, cel puțin pe moment. Să ne fie permisă o paranteză. Evident, există o diferență netă, de substanță, între maniera în care anglo-americanii și-au plasat „protejații” în fruntea serviciilor speciale din unele țări vest-europene și cea în care au acționat sovieticii în Europa de Est. Dar credem că trimiterea merită să fie făcută.

La 4 ianuarie 1945, Donovan se întâlnea cu ambasadorul Robert E. Murphy (consilier politic la cartierul general aliat), Allen Dulles (proaspăt numit în fruntea misiunii OSS din Germania) și locotenent-colonelul F.D. Canfield (reprezentantul lui Donovan la cartierul general al forțelor expediționare aliate). Paragraful 7 al minutei întrevederii consemna: „S-a discutat apoi subiectul penetrării secrete a sectoarelor sovietic și britanic [din Germania ocupată]. S-a convenit că OSS trebuia să acționeze pe baza faptului că serviciile similare sovietice și britanice aveau să caute să penetreze sectorul american, iar OSS nu trebuia să își limiteze activitățile la sectorul Statelor Unite. O asemenea penetrare trebuia să fie distinctă de aranjamentele deschise ce s-ar putea face între OSS și NKVD pentru

schimbul de informații și misiuni”. Viitorul era asigurat. Angajații OSS-ului, la fel ca și cei ai SIS – ca să nu mai vorbim de cei din NKVD – nu erau amenințați de spectrul șomajului, odată cu terminarea războiului.

Roosevelt cere aprobarea lui Stalin

Dacă relațiile dintre OSS și NKVD păreau – cel puțin în aparență și mulându-se pe cele dintre F.D. Roosevelt și I.V. Stalin – cordiale, cele dintre SIS și omologul său sovietic erau afectate de o neîncredere profundă. Stalin s-a temut tot timpul de o lovitură dată pe la spate de aliații săi occidentali și îl considera pe Churchill principalul artizan potențial al unei asemenea mișcări. Temerea sa era alimentată de o serie de fapte reale, cunoscute prin informațiile furnizate de NKVD. Serviciul sovietic de informații dispunea de câteva surse excelente infiltrate în SIS, care furnizau o imagine destul de exactă a jocului dublu practic de britanici.

La 10 noiembrie, Allen Dulles informa Washingtonul că Eric Grant Cable, consulul general britanic din Zürich, purta convorbiri cu Alexander von Neurath, consulul german din Lugano. Dintr-o „sursă demnă de încredere”, Dulles aflate că britanicii se arătasera interesați în organizarea unui front antibolșevic în Germania. Von Neurath acționa în numele unui grup de generali germani dispuși să ofere cale liberă anglo-americanilor spre Germania, pentru a o ocupa înaintea sovieticilor. Să nu uităm că ne aflăm cu o lună înainte de contraofensiva germană din Ardeni.

Peste câteva zile, germanii stabileau un al doilea contact. Un ofițer german, Karl Marcus, a sosit în Franța, ca dezertor. El dorea să ia legătura cu Sir Robert Vansittart, precursorul lui Cadogan în funcția de secretar permanent al Foreign Office-ului. Marcus era o mai veche legătură a acestuia, se pare de dinainte de război, și venea acum ca reprezentant al lui Kurt Jahnke. Acesta fusese șeful serviciului personal de informații al Führerului și

cel care încercase să aranjeze o întâlnire între reprezentantul SIS la Berlin și Hitler cu câteva zile înainte de izbucnirea războiului. „C” a avut prevederea să încunoștiințeze pe americani și sovietici despre oferta germană, subliniind similitudinea ideologică cu propunerile lui Rudolf Hess, adjunctul lui Hitler care zburase în 1941 în Anglia. Se știu puține lucruri despre oferta făcută atunci britanicilor, Hess sfârșindu-și zilele acum câțiva ani în închisoare la Berlin.

Donovan s-a grăbit să trimită Comitetului reunit al șefilor de stat-major al armatei S.U.A. o informare în care avertiza că aflate din Elveția, la începutul lunii decembrie, că SD-ul urmărea să contacteze pe anglo-americanii și dacă eșua – aluzia la convorbirile Cable-von Neurath era evidentă – urma să facă publice acele contacte pentru a stăneni alianța cu sovieticii. Drept urmare, „C” și-a instruit oamenii să dea dovadă de maximă atenție în viitor. Instrucțiuni similare a transmis și Donovan, dar agenții săi au dat dovadă de mult mai puțină prevedere decât cei britanici. Oricum, aceștia din urmă nu le-au spus totul. SIS stabilise contacte și cu Franz-von Papen, încă de pe când era ambasadorul Germaniei în Turcia. Potrivit opiniei lui Anthony Cave Brown, von Papen, la fel ca și Canaris, nu poate fi considerat un agent britanic. Dar ajutorul pe care l-a acordat el britanicilor în evenimentele care au dus la atentatul contra lui Hitler din 20 iulie 1944 i-au asigurat recunoștința acestora. „C” l-a avertizat, după eșecul puciului, că era vizat de Gestapo, ceea ce i-a permis lui von Papen să scape cu viață.

Interesant este faptul că „C” și Donovan au manifestat un interes similar pentru Balcani. Încă din 1943, Donovan a elaborat un proiect pentru crearea unei puternice rețele informative americane în acea parte a Europei, care nu a primit însă viza politică a președintelui. La rândul său, „C” – pornind de la mesajele Ultra, care reflectau preocuparea lui Hitler pentru Balcani, de unde se aprovizionă cu petrol, minereu de fier, crôm și alte materiale necesare efortului de război – a fost alături de Churchill atunci când acesta a propus planul Armpit, debarcarea în Balcani, în locul lui Anvil, a doua

debarcare, pe coasta mediteraneană a Franței. F.D. Roosevelt s-a opus și de acea dată, arătând că aveau nevoie de aprobarea lui Stalin, care, era de părere președintele american, ar fi preferat ca Europa de Est, Mijloc și Sud să „între în mod natural sub controlul său“.

Amabilitate britanică și politete sovietică

La scurtă vreme după debarcarea din Normandia, Stewart Menzies a restabilit Secția IX, al cărei obiectiv îl constituia U.R.S.S. În mod firesc, în fruntea noii diviziuni ar fi trebuit numit Felix Cowgill, cel mai bun specialist în probleme marxiste al SIS. Numai că acesta era în relații foarte proaste cu colonelul Valentine Vivian, adjunctul lui „C“ care coordona munca de contrainformații. Astfel încât în fruntea Secției IX a fost numit Jack Currie, un om aflat în pragul pensionării. Probabil că „luxarea“ lui Cowgill i-a deschis drumul în carieră lui Kim Philby, omul Moscovei.

Există cel puțin un episod în perioada finală a celui de al doilea război mondial, asupra căruia a pluit bănuiala că englezii le-au furnizat sovieticilor în mod voit informații greșite despre armata germană, cu scopul de a încetini

ofensiva lor către Berlin. La 6 februarie 1945, la o întâlnire cu omologii săi americani și britanici, șeful Marelui Stat Major al armatei sovietice, generalul Aleksei I. Antonov, i-a cerut generalului Marshall informații despre Armata VI SS Panzer. Marshall și Brooke i-au promis să îl ajute. Dar nu ei controlau fluxul de mesaje Ultra. Doar cu aprobarea lui „C“ puteau fi obținute datele cerute de sovietici. Ulterior, lui Antonov i s-a comunicat că respectiva armată era localizată în zona Viena-Moravska Ostrava, de unde se pregătea o ofensivă în direcția Lodz. Antonov a dat dispoziții în consecință. Numai că, la 6 martie 1945, Armata VI SS Panzer a atacat din zona lacului Balaton, în Ungaria. Armata roșie a suferit atunci grele pierderi. Sovieticii au fost extrem de politicoși, solicitându-le anglo-americanilor și pe viitor alte informații. Dar Stalin era ferm convins că intenția aliaților săi fusese să îl păcălească, încercând să îl împiedice să ajungă la Viena, capitală considerată de Churchill esențială pentru controlul postbelic al Europei de Sud-Est.

Declarația făcută de Winston Churchill în fața alegătorilor, la Woodford, Essex, în 1954, pare să confirme bănuialile lui Stalin. „Chiar înainte ca războiul să se încheie și în vreme ce germanii se predau cu sutele de mii, iar străzile

noastre erau pline de oameni bucurăși, i-am telegrafiat Lordului Montgomery cerându-i să aibă grijă cum strânge armele germanilor, să le depoziteze astfel încât să poată fi ușor redistribuite soldaților germani, de care trebuia să ne folosim dacă avansarea sovieticilor continua“. Atunci când a fost întrebat dacă declarația lui Churchill era adevărată, Montgomery a replicat: „M-am supus ordinelor!“ Și după o pauză a adăugat: „Este adevărat“.

Ca o paranteză, reamintim cititorului ceea ce subliniază doamna Elizabeth Hazard în articolul din acest număr: faptul că, în ultima parte a anului 1945, pentru a doua oară, s-a pus problema izbucnirii unui conflict între foștii aliați, U.R.S.S. pe de o parte și S.U.A. și Marea Britanie pe de altă parte.

Mai târziu, întrebat în Parlament dacă într-adevăr a intenționat să lupte contra U.R.S.S., chiar înainte ca războiul să se fi terminat, folosind armata germană, Churchill a replicat: „Bineînțeles, dacă ar fi continuat înaintarea“. Și ținea să își asigure concetățenii că el a simțit „în mod clar și foarte puternic, în 1945, că victoria ar fi putut deveni o tragedie“. ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

COPERTELE

① ④ Istoria a oferit mereu artiștilor generoase teme de inspirație, Clio „colaborând“ cu celelalte muze. **Coperta ①:** miniatură franceză din sec. XVI, în care Euterpe, muza muzicii, este evocată de un grup de instrumentiști ai vremii. **Coperta ④:** Virgiliu, alesul muzei poeziei epice, Caliope, este reprezentat într-o compoziție alegorică de pictorul italian Simone Martini, din sec. XIV (**S-a discutat la Montréal**, p. 44)

② ③ Din zestrea de cultură și spiritualitate a românilor dintre Prut și Nistru. **Coperta ②:** evangelistul Matei, miniatură dintr-un Tetraevangelh din 1492. **Coperta ③:** mănăstirea Hârjaucă, ridicată în sec. XVIII, așezământ al credinței și legii străbune. Reproduse din albumul **Poliptic moldav. Artă moldovenească din veacurile XIV-XIX**, de Pavel Balan, Vlad Druc, Eugeniu Barașcov, Chișinău, 1985 (**Limba mamă în biserici**, p. 62)

PLANȘELE

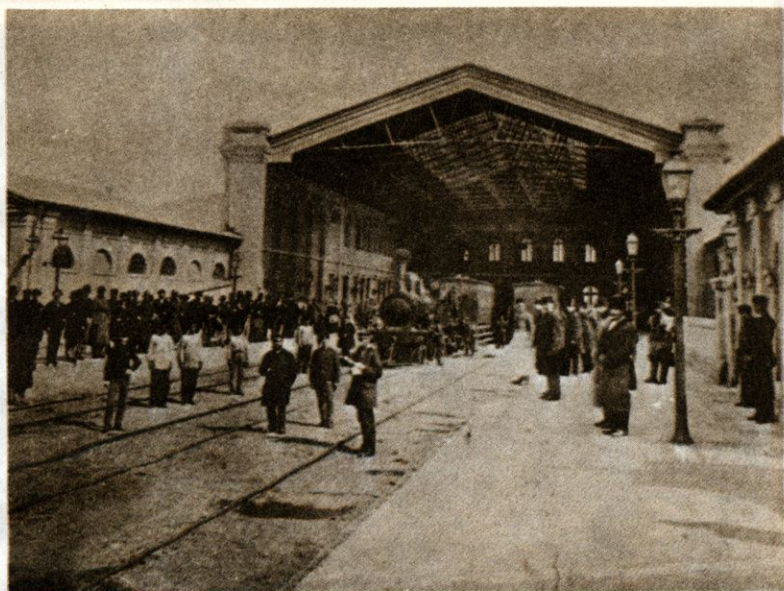
Gări, trenuri și călători din România anilor '80 ai veacului trecut, așa cum au fost surprinse în **Albumul Căilor Ferate din România** prezentat de Carol Popp de Szathmari la Expoziția Universală de la Viena din 1873, păstrat în prezent în colecțiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române.

① Gara Filaret din București (**sus**) și cea din Giurgiu

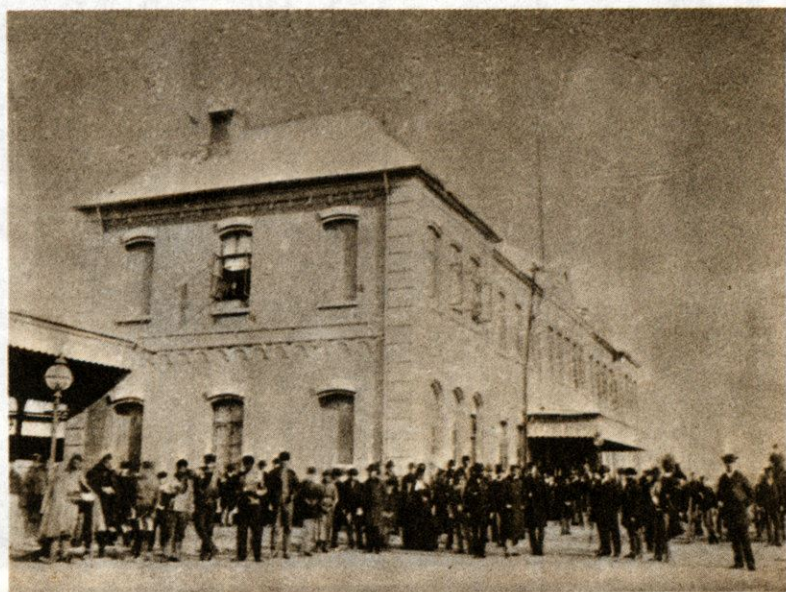
② Tren de persoane (**sus**) și Gara de Nord din Capitală

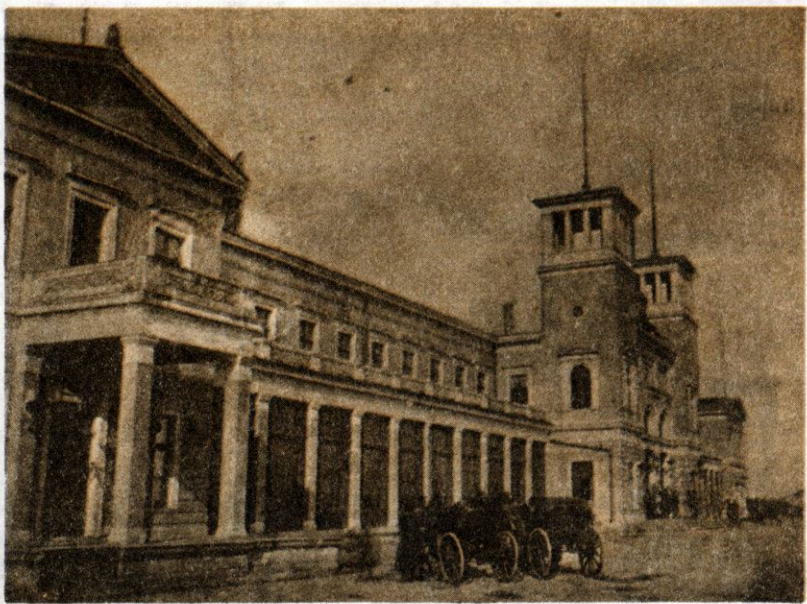
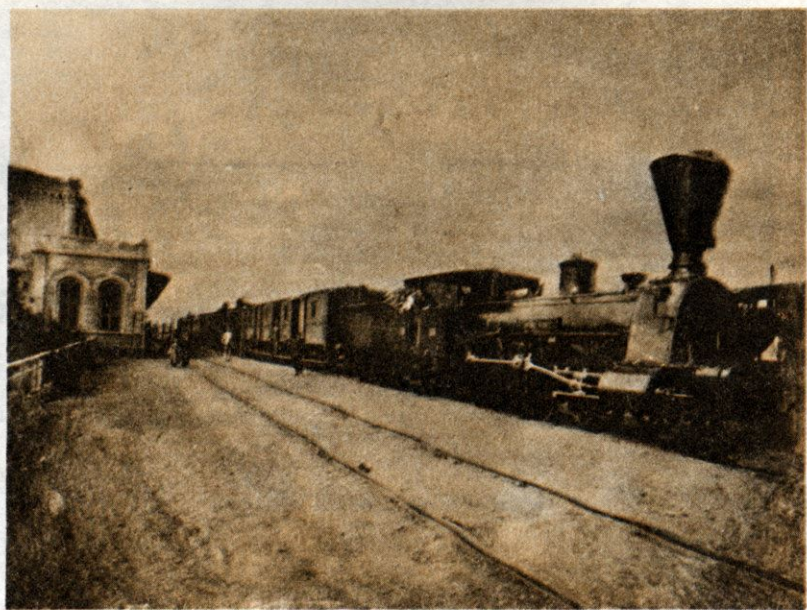
③ Aceeași gară bucureșteană, văzută din interior (**sus**) și cea din Bacău

④ Gările din Galați (**sus**) și Roman

Album istoric

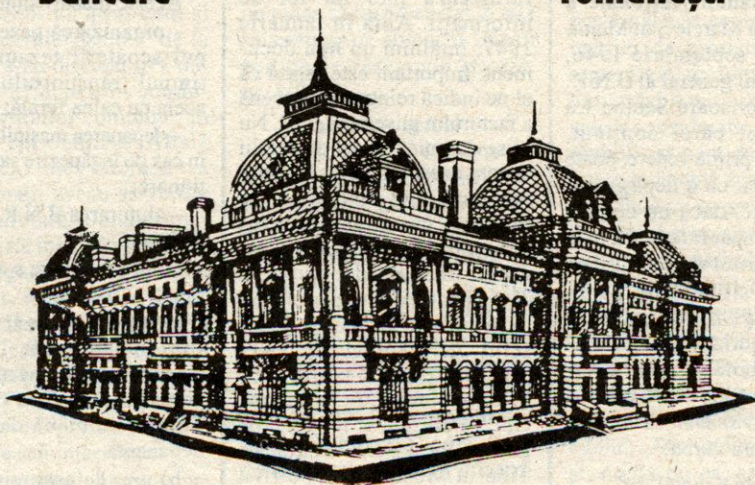

**Istoria
bancare**

**civilizației
românești**

Operațiunea Tismana

Devine publică după 50 ani

Ce se va fi petrecut la mănăstirea Tismana din februarie 1945, când am oprit relatarea noastră în numărul trecut, și până în septembrie 1946 nu putem ști cu certitudine, căci documentele păstrează tăcerea. Și, totuși, revista noastră este azi în măsură să dezvăluie pentru prima oară unul din secretele absolute de la sfârșitul războiului.

Primul lucru pe care îl putem anunța este acela că secretul operațiunii a rămas în continuare în grija conducerii Băncii Naționale și a Marelui Stat Major al armatei române. Ni se pare cu atât mai

remarcabilă atitudinea acestuia din urmă, dacă ne gândim că imediat după 23 august, și cu deosebire după semnarea Convenției de armistițiu, organismul militar românesc, la toate eșaloanele sale, cu prioritate corpul său de comandă, a suferit grave și brutale injecțiuni din partea autorităților de ocupație sovietice (vezi Magazin istoric, nr. 5-7/1996). Cei care au rămas în posturile lor, îndeosebi personalul Secției I a Marelui Stat Major, au dovedit și în această situație profesionalism, demnitate și un mare atașament pentru interesele țării.

Surprinzătoarea sugestie a B.N.R.

Atât de strânsă și eficientă a fost colaborarea dintre conducerea Băncii Naționale a României și Marele Stat Major, încât, la 9 septembrie 1946, Secretariatul general al B.N.R. adresa o scrisoare Secției I a M.St.M., al cărei conținut, cel puțin la prima vedere, poate fi considerat ca o depășire de competențe, dacă nu chiar o ingerință supărătoare. Se pare însă că spiritul de solidaritate față de o situație de o importanță națională excepțională ce a caracterizat până în acel moment colaborarea celor două instituții justifică o astfel de inițiativă. Dar să vedem despre ce era vorba:

„Domnule general șef,

După cum vă este cunoscut, Banca Națională a României are depozitat la mănăstirea Tismana (sectorul Dolj) întregul său tezaur, a cărui bună și sigură păstrare este o constantă preocupare. Deoarece comandantul acestui sector, dl. colonel Ostroveanu Gheorghe, a fost trecut în cadrul disponibil, ne permitem a vă propune ca în locul d-sale să fie înțărît în funcțiunea de comandant al sectorului dl. colonel Smirnov Constantin, comandantul Regimentului 36 artilerie.

Vă mulțumim și vă rugăm să primiți, d-le general șef, încredințarea distinsei noastre considerațiuni.

Banka Națională a
României“.

Sugestia a fost primită și respectivul ofițer a fost „întărît” în funcția de „comandant al sectorului de pază Gorj“.

Din păcate, până la sfârșitul anului 1946, dosarul descoperit în arhivele B.N.R. nu mai furnizează nici un fel de informații. Abia în ianuarie 1947, întâlnim un nou document. Important este faptul că el ne indică reîntarea în scenă a factorului guvernamental. Nu ni se dau nici un fel de detalii despre acest moment. Nu știm nici cum, nici când și nici la inițiativa cui a fost informat guvernul în chestiunea tezaurului B.N.R. depozitat la Tismana. Cert este doar faptul că în ziua de 30 ianuarie 1947, șeful de cabinet al vicepreședintelui Consiliului de Miniștri și ministru de externe Gh. Tătărescu, îl informa pe guvernatorul Băncii Naționale Tiberiu Moșoiu că, „potrivit dispozițiilor domnului vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor străine, am onoarea a vă remite, în copie, pentru informarea Domniei Voastre, alăturata adresă a Ministerului de război privitoare la măsurile luate de acel departament în vederea asigurării transportului de la Tismana la București a depozitului de aur al Băncii Naționale“.

Din adresa Ministerului de război, rezultă că măsurile fuseseră solicitate de Ministerul afacerilor străine. Iată conținutul documentului:

„România
Ministerul de război
Cabinetul ministrului
Strict secret
curier ofițer

Nr. 21 339 din 29.I.1947
Ministerul afacerilor străine
Domnului vicepreședinte al
Consiliului de Miniștri

La nr. 576 din 16 ianuarie
1947 am onoarea a vă aduce

la cunoștință măsurile luate de armată pentru asigurarea operațiunii de readucerea depozitului de aur al Băncii Naționale a României de la Tismana-Gorj la București.

Aceste măsuri sunt:

– organizarea pazei pe timpul scoaterii tezaurului, pe timpul transportului auto și acela cu calea ferată;

– depanarea mașinilor B.N.R. în caz de înzăpezire sau nefuncționare;

– ajutorarea B.N.R. cu mâna de lucru.

Pentru realizare s-au constituit:

a) un detașament denumit Gorj în garnizoana Târgu Jiu, cu misiunea de pază a transporturilor auto de la Tismana la Târgu Jiu, mână de lucru și depanare;

b) un detașament numit Dolj, cu misiunea de pază a transporturilor pe calea ferată de la Târgu Jiu la București și a transporturilor auto de la gara București la depozitul Băncii Naționale a României.

Ambele detașamente gata pentru a trece la executarea misiunii în ziua de 23 ianuarie 1947, ora 9, sub o comandă unică și sub directul nostru control...

Ministrul de război
General de corp de
armată Lascăr Mihail“.

Aerul de „transparență” al finalului „operațiunii Tismana” poate fi înșelător. De la 6 martie 1945, când fusese impus țării de vice-comisarul Vișinski, guvernul român îl avea în frunte pe dr. Petru Groza. Cu toate remanierele suferite între timp, se străduise să răspundă cât mai exact exigențelor Moscovei. Procesul de comunizare a țării făcuse pași importanți. 1946

fusese și anul Conferinței de pace de la Paris și hotărârile acesteia în privința României nu avuseseră darul să-i schimbe statutul de țară ocupată.

În prezent nu știm cum și dacă misterele „grotei” de la Tismana s-au discutat în Consiliul de Miniștri, în conducerea partidului comunist, în relațiile cu Comisia Aliată (Sovietică) de Control și ce informații aveau serviciile secrete militare și civile sovietice. Există însă o împrejurare – interogatoriul lui Eugen Cristescu, fostul șef al S.S.I., în fața Tribunalului poporului în ziua de 9 mai 1946, când vorbindu-se despre finanțarea organizațiilor naziste săsești, stenograma înregistrează această intervenție:

„Acuzat Ion Antonescu: Domnule președinte, s-a pus problema aurului românesc...

Președintele: Da.

Acuzat Ion Antonescu: Dacă dumneavoastră și onoratul tribunal dorește să cunoască această problemă, destul de delicată și de...

Președintele: Nu! Aici se pun întrebări”.

Întâlnirea cu dl. colonel

Atât și nimic mai mult. Oricum, despre ce „aur românesc” putea fi vorba? Din contextul documentului, credem că Antonescu făcea trimitere la politica guvernului său față de avuția națională și la modul în care tratase schimburile economice cu cel de-al III-lea Reich, căruia îi impusese plata în aur a bunurilor livrate de România.

Să ne întoarcem la Tismana. O facem prin intermediul unui proces-verbal, care ne va

spune, în sfârșit, și cine era acel „tov. col. (r) Popescu F. Aurel”, al cărui material, în 1972, încă nu putea să fie prezentat în fața salariaților de atunci ai Băncii Naționale (*Magazin Istoric*, nr. 5/1996).

„Proces-verbal

Astăzi, anul 1947, luna februarie, ziua 4, la Tismana, noi: Romulus Roman, casier central al B.N.R., col. C. Smirnov, comandantul sectorului de pază Gorj, lt. col. *Popescu Aurel* [subl. ns.], delegatul M.St.M., Iulian Zăvoianu, delegatul B.N.R. la Tismana și lt. Caranda Constantin, comandantul Companiei 3 gardă financiară, constatăm prin prezentul că în conformitate cu ordinul M.St.M. nr. 701 030 și dispozițiunile B.N.R., tezaurul acestei instituțiuni, depozitat la mănăstirea Tismana, s-a ridicat în întregime, predat fiind domnului Romulus Roman și dirijat prin C.F.R. spre București, operațiunea de ridicarea lui luând sfârșit azi. În consecință, începând de azi, misiunea Companiei 3 gardă financiară, privind paza acestui tezaur, este terminată; îi rămân în sarcină – până la noi dispozițiuni – numai paza restului de bunuri B.N.R. rămase în incinta mănăstirii Tismana.

Pentru care am adresat prezentul proces-verbal în 6 (șase) exemplare...”

Așadar, în ziua de 4 februarie 1947, tezaurul B.N.R. s-a întors acasă după o pribegie în țară de aproape doi ani și jumătate. Era întreg și nevătămat.

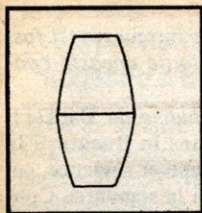
Se pune întrebarea: *a fost necesară toată această epopee?*

Cu certitudine, da. Dacă ar fi fost surprins în București la intrarea trupelor sovietice, cel puțin până la semnarea Convenției de armistițiu, în 12 septembrie, tezaurul ar fi putut împărtași soarta multor altor valori considerate „capturi de război” și care nu s-au mai întors niciodată acasă.

În final, ni se pare interesant să reținem și un alt aspect, unul de natură psihologică. Ce gândeau factorii chemați să organizeze „operațiunea Tismana”? E clar că la sfârșitul anului 1943 și în primele luni ale lui 1944, tot mai mulți români au acceptat inevitabilul: Axa va pierde războiul și, odată cu ea, și România. Nimeni însă nu-și imagina că românii, odată cu războiul, își vor pierde și țara! Se accepta chiar și ideea unei ocupații militare vremelnice, dar toți sperau că, odată cu pacea, românii vor rămâne stăpâni la ei acasă. Acestea erau speranțele și credințele celor care au conceput „operațiunea Tismana”. Nu este în nici un caz vina lor dacă istoria i-a dezamăgit amarnic. Poate și din acest unghi de vedere gestul lor patriotic merită prețuirea profundă a contemporanilor care până la acest serial dedicat Bătrânei Doamne nu au știut nimic. Este unul din rarele cazuri din acest secol de zbuciumată istorie românească, când un secret a fost păzit așa cum trebuie și fără victime.

(Va urma)

**Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN**

DOISPREZECE BOI TRAG DE COLOANĂ...

În numărul trecut al revistei, am luat cunoștință – din mărturii de presă mai puțin cunoscute marelui public cititor de astăzi – despre festivitățile de la Târgu Jiu, din 27 octombrie 1938, când a fost inaugurat Ansamblul Monumental conceput de Constantin Brâncuși pentru cinstirea memoriei eroilor gorjeni căzuți întru apărarea țării în primul război mondial.

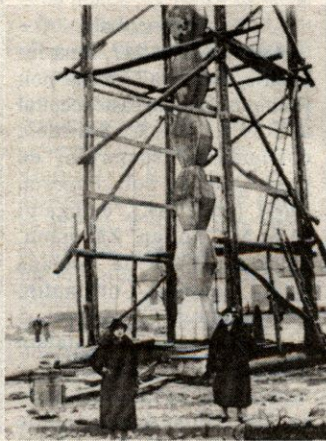
După cum se știe, acest Ansamblu Monumental este alcătuit din patru elemente: *Masa Tăcerii*, *Poarta Sărutului*, *Coloana fără Sfârșit* precum și de spațiul care le leagă, ordonat în dimensiuni și cu distanțe semnificative între un element și altul.

Nu trecuse nici un an de la inaugurarea Ansamblului Monumental, când peste Europa s-a abătut pustiirea celui de al doilea război. România a fost curând prinsă și ea în vârtejul nimicitor.

Târgu Jiu devenise, în acei ani de încleștare, un oraș al suferinței. În imediata apropiere a *Coloanei* lui Brâncuși, pe platoul câmpiei gorjene, au fost ridicate barăcile unui lagăr în care erau internați cei care, sub o formă sau alta, se opuseseră regimului antonescian: de la comuniști, până la intelectuali, precum Tudor Arghezi sau Victor Eftimiu.

După instaurarea regimului comunist în România, printre alte monumente ale trecutului care au fost condamnate la distrugere s-a aflat și *Coloana* de la Târgu Jiu. Este greu de înțeles, peste ani, rațiunea... iraționalității distrugerii unui astfel de monument, intrat, încă de la ridicarea sa, în tezaurul artistic al umanității.

Au fost încercări repetate de dărâmare a *Coloanei*, cu forța boilor și mai apoi a

Coloana în timpul construcției

tractoarelor. Încercări rămase, din fericire, fără rezultat. Iată o mărturie *inedită* despre încercările de-a doborî la pământ simbolul veșniciei de la Târgu Jiu. Scrisoarea la care ne referim este adresată de prof. dr. M.C. Demetrescu lui Radu Varia și este datată 20 octombrie 1992: *Cu privire la smulgerea Coloanei lui Brâncuși din Târgu Jiu.*

„Prin anul 1952, fiind concentrat în Ministerul Apărării Naționale la Direcția Cazării, am fost coleg de serviciu cu locotenent-colonelul Ștefan Niculescu, ofițer auto. Acesta mi-a povestit cum la Târgu Jiu, în 1948, noul

primar comunist a dat ordin ca să fie scoasă *Columna* lui Brâncuși și, în acest scop, a trimis doi boi. Operația însă nu a reușit și atunci primarul a dublat numărul boilor, dar fără succes. Ziua următoare a fost din nou afectată încercărilor de a smulge *Columna*, aducându-se acum șase boi, dar toate eforturile au fost zadarnice.

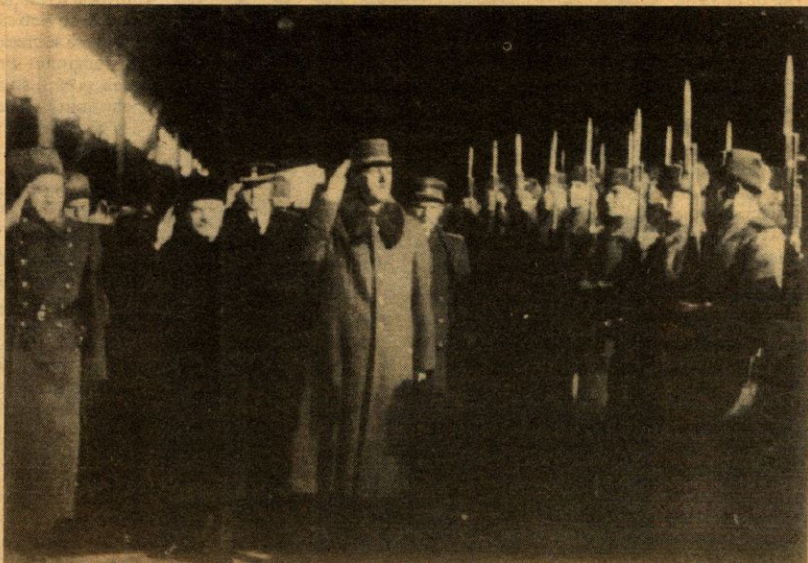
După câteva zile, primarul în cauză a reluat ofensiva, de astă dată cu opt boi înjugăți, însă fără rezultat. Locotenent-colonelul Niculescu a asistat la aceste scene, ca de altfel numeroși localnici.

Însă primarul nu a renunțat la proiectul lui, cu toate că de mai multe ori s-a dovedit că numărul boilor creștea. Nici când s-a ajuns la înjugarea a doisprezece boi, *Coloana*, nu a putut fi smulsa.

Din fericire, după câteva luni primarul a fost schimbat iar succesorul lui a abandonat ideea predecesorului său.”

În pofida tentativelor repetate de distrugere a ei, *Coloana fără Sfârșit* a rămas înfiptă în solul gorjean, așa cum o concepușe geniul lui Constantin Brâncuși. ■

STALIN MAI TAIE O DATĂ HARTA LUMII

Charles Marale, absolvent al cunoscutei școli militare franceze de la Saint-Cyr, a sosit la Moscova în noiembrie 1944, ca aghiotant al ambasadorului francez, generalul Georges Catroux, rămas la post până în 1948. După misiunea la Moscova, Marale a lucrat în cadrul NATO, în cabinetul șefului Statului Major General al forțelor militare franceze, la Comisia franceză pentru energie nucleară, pentru ca, aflat în retragere, să conducă mai multe mari companii economice. Într-un interviu acordat revistei franceze *Les Cahiers d'Histoire sociale*, Marale își amintește anii petrecuți în capitala sovietică.

Pe generalul Catroux, relatează el, îl primea cel mai des Molotov, care îi era extrem de antipatic generalului, pentru că se purta deosebit de rece. În general, față de diplomații occidentali aborda aceeași manieră de comportare: rostea un toast, apoi îi obliga să bea. Rostea un al doilea toast – la fel, apoi un al treilea... Diplomații trebuiau să dea paharele pe gât de fiecare dată. El, personal, putea bea oricâte, așa încât șefii misiunilor străine îl bănuiau că i se turna apă în pahare. După asemenea toasturi, diplomații străini nu se mai puteau ține pe picioare.

Catroux avea lungi discuții și cu Stalin, își amintește Marale. Odată în miez de noapte, aghiotantul a fost trezit de telefon. I se comunica, în cea mai dichisită franceză, că „generalissimul ar vrea să îl vadă pe Excelența Sa ambasadorul Franței”. Cei doi au pornit imediat spre Kremlin, Marale l-a văzut atunci pentru prima oară pe „părintele popoarelor”: un om

mic, mobil, care voia să arate că știa tot ce se petrecea în escadrila Normandie-Niemen.

După părerea lui Stalin, Franța nu jucase rolul care trebuia în război. „Vă țineți deoparte, spunea el deseori. Nu vă iubesc nici englezii, nici americanii... Nu sunteți niște aliați adevărați ai Uniunii Sovietice”. Și revenea adesea asupra acestei teme în timpul întâlnirilor nocturne cu misiunea franceză, reproșând Franței, între altele, că nu a acordat un sprijin substanțial U.R.S.S. în problema poloneză și iugoslavă și că se comportase ostil față de el înainte de război: „Știți voi de ce a trebuit să recurg la un acord cu Hitler? Nu am avut încotro. Voi m-ați respins”. Ore întregi durau asemenea discuții, își amintește Charles Marale.

Despre toate aceste întâlniri Catroux a informat Ministerul francez de externe. Cu excepția uncea. Era la începutul anului 1945. Pe masă se afla o hartă a Europei. Stalin i-a explicat generalului Georges

Catroux că trebuia să revendice pentru Franța „granițe naturale”. „Aveți La Manche-ul, asta-i foarte bine. Marea Mediterană – minunat. Rinul – excelent! Dar de ce să nu cereți malul stâng al Rinului până la vărsare?”. Stânjenit, generalul a tușit, apoi a obiectat că acolo sunt Belgia, Luxemburgul, Olanda. „Nu, a negat Stalin, astea nu există”.

Întors la ambasadă, Catroux i-a spus lui Marale că nu vor informa Quai d'Orsayul despre „această discuție ridicolă”. Dar curios că, la câteva luni după întrevăderea cu Stalin, ideea de a revendica teritoriile germane de pe malul stâng al Rinului a început să se vehiculeze în cercurile gaulliste. A formulat-o chiar și generalul. Stalin nu mai era însă de acord.

Interessant cum își culegea informațiile Ambada franceză din capitala sovietică. Sursele de informare erau presa și diversele contacte diplomatice, scrie Marale. În primul rând cu Ambada americană a d-lui

Averel Harriman, apoi cu cea britanică a lui Sir Archibald Clark Kerr, personaj important, despre care se știu puține. Schimbul de informații se făcea în special între atașatii militari. Șeful misiunii militare la Moscova, generalul Petit, numit acolo de de Gaulle, era comunist și sprijinea relații foarte strânse cu militarii sovietici. Francezii beneficiau de o sursă în exclusivitate: piloții din escadrila Normandie-Niemen, care, cum aveau o clipă liberă, se abăteau pe la ambasadă și povesteau tot ce vedeau în jurul lor, detalii despre modul de viață al sovieticilor.

Dar pe atunci toți membrii misiunii erau foarte naivi. Nu știau mare lucru despre sovietici și nici nu încercau să afle. Francezii credeau că toată țara sprijină pe Stalin, nu bănuiau că există oponenți deși vedeau cât de crud era regimul. E adevărat că până la declanșarea războiului, la Paris apăruseră cărți despre Gulag și represii, dar ei le socoteau propagandă ostilă.

Sovieticii nu scăpau din ochi Ambada Franței. O supravegheau permanent. În cadrul ambadei erau angajați și funcționari sovietici, rușoaice tinere care făceau curte francezilor și încercau să zăbovească mai mult în cabinetele lor. Mai lucrau în ambasadă și trei franțuzoaice, ca secretare, oameni ai

În iunie 1966, cetățenii Volgogradului (fostul Stalingrad) au aclamat prezența în mijlocul lor a generalului de Gaulle

În p. 37: soldații armatei roșii care dau onorul generalului de Gaulle, alături de Molotov, în 1944, au fost cei ce sprijinul cărora s-a răspândit modelul sovietic stalinist în Europa Centrală și de Est

NKVD-ului, despre care ambasadorul știa că se ocupau cu spionajul, dar considera că e mai bine să lase lucrurile așa cum erau. În caz contrar, ar fi provocat o reacție dură de partea sovietică, și nu trebuia să se creeze o stare de tensiune. Francezii știau și că li se ascultau convorbirile 24 de ore din 24, că peste tot se aflau microfoane, dar nu se atingeau de ele. Asta era situația, nu trebuia dramatizată.

Generalul Petit socotea că informația trebuia obținută exclusiv pe cale legală. „N-am venit aici ca să ne ocupăm de spionaj. Nu avem dreptul să facem așa ceva, pentru că sovieticii sunt aliații noștri. Îți vorbesc ca militar, îți vorbesc ca un general unui locotenent”, i-a atras atenția Petit lui Marale, încă de la început. Oricum, aghiotantul avea să se ocupe cu spionajul, așa că de atunci, cu ajutorul unui consilier de ambasadă, l-a evitat pe cât posibil, pe general.

La începutul anului 1945 *Pravda* a publicat

un articol despre niște francezi din Murmansk care îl salutau pe Stalin și îi urau ani mulți de viață. Atașatul naval al Franței a rămas perplex. Ce căutau francezii la Murmansk? A mers acolo, i-a văzut și a aflat că ei vroiau să revină în țară, dar erau obligați să lucreze și nu puteau părăsi Uniunea Sovietică. Într-o zi un francez a reușit să fugă de la gara din Moscova și să ajungă la ambasadă. A povestit acolo tuturor că într-un tren se aflau 500 de compatrioți de-ai lui, care, împotriva voinței lor, erau expediți spre Răsărit. Generalul Catroux și aghiotantul său s-au aruncat într-o mașină și au dat fuga la gară. Peronul era plin cu francezi, foști prizonieri de război, eliberați de armata sovietică. Ambasadorul a protestat, chiar s-a așezat pe șine în fața locomotivei. I s-a promis că trenul merge la Odesa... Dar erau și alte garnituri de trenuri cu oameni expediți nu se știe unde. Ce s-a întâmplat cu ei?

Generalul Catroux i-a pus această întrebare lui Molotov, care a răspuns: „Ce este un prizonier de război? Un om care și-a trădat patria. N-o să ne certăm noi pentru atâta lucru”. Francezii le-a căzut greu răspunsul, dar la vremea aceea ei iertau multe sovieticilor. Erau aliații lor. ■

Florentina DOLGHIN

VLAD ȚEPEȘ: AGRESOR SAU VICTIMĂ A IMPERIULUI OTOMAN?

Este bine cunoscută imaginea pe care cel mai faimos dintre domnitorii români a lăsat-o în străinătate contemporanilor săi și generațiilor următoare. Este o imagine contradictorie, în care binele și răul se amestecă, de foarte multe ori trăsăturile negative fiind accentuate în raport cu cele pozitive, fapt ce a dus la crearea unui personaj hibrid, real și fictiv în același timp, un personaj istoric dar și literar, domnitorul și vampirul avându-și fiecare partea sa, nu întotdeauna însă foarte bine definită. A fost sau nu Vlad Țepeș o personalitate războinică, vindicativă și crudă care ar explica transformarea sa în trădător și sperjur de către dușmanii contemporani și în vampir de către imaginația scriitorilor de peste câteva secole? În rândurile ce urmează vom încerca să răspundem la această întrebare ocupându-ne de problema centrală a întregii sale domnii, aceea a luptei antiotomane.

EUGEN DENIZE

Direcția dominantă a politicii externe

I-a atacat Vlad Țepeș pe otomani dintr-un impuls războinic necontrolat, din dorința de a vărsa sânge în mod inutil și de a-și satisface astfel instinctele primare de cruzime sau a fost obligat să facă acest lucru pentru a-și apăra țara și poporul în fața amenințării ocupației străine și a consecințelor care ar fi decurs din acest fapt?

Știm că Țepeș a preluat domnia Țării Românești în 1456 cu ajutorul lui Iancu de Hunedoara (anul acesta se împlinesc 540 ani de la moartea celui din urmă), într-un moment în care sultanul Mehmet II încerca zadarnic să cucerească Belgradul, cheia întregii Europe Centrale, și că era exponentul și continuatorul liniei politice antiotomane preconizată de marele erou transilvănean.

În ciuda intențiilor sale, datorită morții premature a lui Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș a fost obligat să-și plătească regulat tributul către Poartă, până în 1459, când a încetat să o mai facă, invocând sultanului starea conflictuală în care se afla cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele maghiar Matia Corvin.

Aici credem că este bine să amintim trei aspecte importante ale momentului adevăratei rupturi dintre Vlad Țepeș și otomani. Bineînțeles că Țepeș era hotărât, chiar de la urcarea pe tronul țării, să ducă o politică antiotomană, de apărare a independenței și integrității țării sale, dar această politică nu putea fi dusă în orice condiții și cu orice riscuri. El, ca un bun om politic și remarcabil comandant militar, își dădea seama că a declanșa lupta împotriva colosului otoman însemna să aștepte clipa cea mai

favorabilă, atunci când domnia sa ar fi fost consolidată pe plan intern, iar pe plan extern ar fi putut spera în ajutoare venite de la alte țări interesate și ele de lupta antiotomană.

În primul rând, este vorba de o presupusă expediție a vizirului Mahmud Pașa împotriva Țării Românești, pe care două izvoare italiene (cronica anonimă *La progenia della cassa de' Otomani* – Originea Casei Otomanilor – și *Historia turchesca (1300-1514)* a lui Donado da Lezze) o plasează greșit în 1458, la mijloc fiind vorba de o eroare de cronologie, ceea ce exclude ipoteza unei ciocniri militare între Vlad Țepeș și otomani anterioară iernii din 1461-1462.

Îl al doilea rând, încetarea plății tributului de 10 000 de ducăți anual, în 1459, nu a avut, după opinia noastră, semnificația unei rupturi imediate și ireparabile cu Poarta. Dacă lucrurile ar fi stat astfel, dacă Vlad Țepeș ar fi rupt deschis relațiile cu Poarta, probabil că sultanul Mehmet II, care dorea să-și însemne fiecare an de domnie cu câte o nouă cucerire, nu ar fi ezitat să atace Țara Românească. Ce a făcut însă el până în 1462? În 1458 cucerește o parte însemnată din Moreea, în 1459 cucerește Semendria și tot ce mai rămăsese din statul sârb, în 1460 desăvârșește cucerirea Moreei, iar în 1461 cucerește Sinope și Trapezunt, ultimele rămășițe ale Imperiului bizantin. Prin urmare, sultanul și dregătorii Porții nu au interpretat neplata tributului ca un act de ostilitate și nici Vlad Țepeș nu avea vreun interes să provoace deliberat pe turci într-un moment în care se afla în conflict deschis cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele Ungariei, Matia Corvin, care sprijineau pretendenți la domnie

și grupări boierești ostile. Prin acest conflict, determinat de importante aspecte economice, dar dominat, în primul rând, de cauze politice, Vlad Țepeș urmărea atingerea a două obiective absolut necesare pentru a putea lupta cu succes împotriva Porții: consolidarea internă a statului și a instituției domniei, precum și afirmarea poziției independente, *de facto*, a Țării Românești în fața pretențiilor de suzeranitate ale regalității maghiare. Ambele obiective au fost atinse prin tratatul încheiat cu Brașovul în jurul datei de 1 octombrie 1460. Reconcilierea din 1460 dintre Vlad Țepeș și sași a restituit acestora libertatea comercială în Țara Românească suprimată în timpul conflictului. De asemenea reconcilierea s-a produs în cadrul revenirii lui Vlad Țepeș la alianța cu Ungaria, la pregătirea acțiunii antiotomane, care a rămas, tot timpul, direcția dominantă a politicii externe a domnitorului român.

Schimbarea atitudinii Porții

În al treilea rând, otomanii încep să manifeste neîncredere și ostilitate față de Vlad Țepeș abia în 1461, în timpul sau imediat după încheierea expediției împotriva Trapezuntului și, în această situație, nemaiavănd de ales, domnitorul se hotărăște să treacă deschis la acțiune împotriva lor în iarna dintre 1461 și 1462. El se considera destul de consolidat pe plan intern; își dădea seama că o confruntare cu Poarta devenise inevitabilă, mai ales după încercarea nereușită de capturare a sa de la Giurgiu de către otomani, și conta și pe un eventual sprijin extern care putea veni fie de la inamicii orientali ai Imperiului otoman, fie de la

Matia Corvin, fie de la Veneția. Momentul formării unei coaliții antiotomane care să-i includă pe toți aceștia părea foarte apropiat, în ciuda eșecului congresului de la Mantova din 1459, la care papa Pius II sperase să pună bazele unei mari cruciade antiotomane, cu o largă participare a puterilor creștine.

Să vedem însă care au fost elementele ce au provocat ruptura dintre Vlad Țepeș și turcii și au dus la marea confruntare din 1462.

În a doua jumătate a anului 1460, Vlad Țepeș a restabilit legăturile de bună vecinătate cu sașii din sudul Transilvaniei și a încheiat un tratat secret cu Matia Corvin, care prevedea, printre altele, și căsătoria sa cu o rudă a acestuia. În același an este foarte posibil ca domnul Țării Românești să fi purtat tratative cu o solie a puterilor orientale (Georgia, Mingrelia, Guria, Armenia, Sinope, Trapezunt, Persia) care se coalizaseră împotriva Imperiului otoman și declanșaseră chiar operațiuni militare împotriva acestuia. În acest fel, Vlad Țepeș spera să primească ajutoare și din Orient, unde exista deja o coaliție antiotomană, dar și din Occident, unde o astfel de coaliție era pe cale de formare, iar acțiunea sa antiotomană, simultană cu a acestor două coaliții, să fie încununată de succes. El își dădea seama că dispersarea forțelor otomane pe mai multe fronturi, unde să fie angajate în lupte grele, i-ar fi favorizat propria acțiune.

Dar evenimentele nu s-au desfășurat așa după cum sperase. Coaliția antiotomană din Orient a primit o puternică lovitură prin cucerirea de către sultan, în 1461, a orașelor Sinope și Trapezunt,

Sultanul Mehmet II, Matia Corvin și Iancu de Hunedoara, trei personaje care au înrădăcinat de aproape destinul lui Vlad Țepeș

iar coaliția antiotomană din Occident nu s-a format decât în 1463, după ce turcii au declanșat războiul cu Veneția. De aceea, atacul lui Vlad Țepeș din iarna 1461-1462 s-a desfășurat fără nici un sprijin din exterior, exact în momentul în care turcii erau liberi să acționeze militar așa cum doreau, ceea ce ne face să credem că el nu a dorit atacul și, prin urmare, declanșarea ostilităților pe scară largă cu Imperiul otoman tocmai în momentul în care acesta nu era supus la nici o presiune din exterior. Dar așa cum vom vedea în continuare, domnitorul Țării Românești nu a avut de ales, turcii nu l-au lăsat să-și aleagă momentul atacului ci, dimpotrivă, prin acțiunile și intențiile lor vădite l-au provocat exact atunci când știau că pot să-i dea o replică nimicitoare.

Tratatele încheiate cu Matia Corvin și cu sașii din sudul Transilvaniei, la fel ca și posibilele tratative cu solii coaliției orientale antiotomane au provocat, bineînțeles, nemulțumirea Porții, pentru care neplata în continuare a tributului începea să fie considerată ca un semn de nesupunere. Marea majoritate a izvoarelor narative (L. Chalcondil, Critobul din Imbros, Ducas, Tursun bei, Enveri, Așik Pașa Zade, Neșri, Sa'adeddin etc.) concordă în a afirma că această schimbare de atitudine a Porții față de Vlad Țepeș s-a produs în 1461, fie în timpul campaniei împotriva Trapezuntului, fie imediat după aceea, și nu lasă să se întrevadă nici un fel de neînțelegeri anterioare referitoare la neplata tributului. Aflând despre acordul dintre Vlad Țepeș și Matia Corvin, sultanul, a trimis, pentru început, o solie în Țara Românească cu scopul de a-i cere voievodului să abandoneze alianța cu Ungaria și căsătoria proiectată, dar nu s-au

obținut rezultatele scontate. Vlad Țepeș a acceptat să plătească haraciul. Unele izvoare vorbesc și despre o cerere de copii pentru ieniceri, tribut de sânge pe care țara sa nu-l dăduse niciodată.

De parte de idealul medieval

De data aceasta motivele invocate, printre care la loc de frunte se afla și amenințarea din partea Ungariei, nu au mai putut fi crezute de sultan, care a luat hotărârea de a-l înlocui pe Vlad Țepeș din domnie. Mehmet II a căutat să evite însă o campanie de proporții împotriva Țării Românești, campanie ai cărei sorți de izbândă erau îndoielnici, și de aceea a încercat să-l captureze pe Vlad Țepeș prin înșelăciune. Dar capcana pregătită domnitorului de către Hamza bei și grecul Catabolinos, în apropiere de Giurgiu, s-a terminat cu o catastrofă, cei doi fiind capturați și trași în țepă. Acum apar în cronicile otomane acuzațiile cele mai grave la adresa lui Vlad Țepeș, acuzații care justifică acțiunea și eșecul de la Giurgiu, dar și campania sultanală din 1462.

Oricum, după executarea celor doi dregători otomani, lucrurile deveniseră foarte clare pentru Vlad Țepeș. Cale de întoarcere nu mai exista și singura opțiune plauzibilă, cu ceva sorți de izbândă, rămânea războiul, război care trebuia purtat cu toată hotărârea și duritatea, avându-se în vedere disproporția uriașă de forțe favorabilă turcilor.

În contextul politic creat de congresul de la Mantova (26 septembrie 1459-14 ianuarie 1460), de coaliția unor state de la granițele răsăritene ale Imperiului otoman și de răscoala antiotomană din Moreea, de

pregătirile venețiene în vederea unui conflict decisiv cu Poarta pentru preponderență în Mediterana Orientală, războiul declanșat de Vlad Țepeș în iarna dintre 1461 și 1462 împotriva Imperiului otoman a constituit, neîndoielnic, cea dintâi acțiune de maximă însemnătate militară din Europa, care a premers declanșarea marelui război otomano-venețian din 1463. Din nefericire pentru domnitorul Țării Românești acțiunea sa s-a declanșat într-un moment de acalmie pe toate fronturile antiotomane, coaliția statelor orientale aflându-se într-un moment de reflux, iar coaliția occidentală, creștină, nefiind încă formată. De altfel, această din urmă coaliție nici nu se va forma și va fi înlocuită doar de un sistem de alianțe ce vor gravita în jurul Veneției, dar aceasta începând cu 1463. Deci, Vlad Țepeș s-a aflat singur în fața Imperiului otoman și aceasta nu pentru că ar fi dorit-o dintr-un impuls războinic necontrolat, ci pentru că a fost forțat de împrejurări.

Vlad Țepeș era pe deplin conștient de acest lucru și de aceea, în faimoasa scrisoare din 11 februarie 1462, adresată regelui Ungariei, Matia Corvin, după ce expune în amănunțime rezultatele expediției sale de la sud de Dunăre, din iarnă, subliniază adeziunea și identificarea sa cu idealul cruciadei și cere, în consecință, ajutoarele absolut indispensabile pentru a face față uriașei expediții sultanale care se pregătea împotriva sa. Trebuie arătat însă că Vlad Țepeș, ca abil om politic și comandant militar, la fel ca și Ștefan cel Mare ceva mai târziu, înțelegea să lupte împotriva otomanilor având în vedere, în primul rând, interesele statului

său, și nu ca un cruciat medieval care se arunca șarjând cu capul în jos împotriva necredincioșilor. Adeziunea sa la idealul de cruciadă în acest moment se explică numai prin dorința de a căpăta ajutoare de la alte puteri creștine, el fiind însă conștient că și acestea erau foarte departe de idealul medieval al cruciadei și luptau, dacă se hotărâu să o facă, numai pentru propriile lor interese. Așa se explică și amenințarea, destul de clară, la adresa Ungariei lui Matia Corvin, care, în situația prăbușirii Țării Românești sau a instalării pe tronul ei a unui domn aliat al Porții, s-ar fi aflat singură, față în față cu Imperiul otoman.

Victorioasă țara – înfrânt domnul

Declanșând acțiunea antiotomană în iarna dintre 1461 și 1462, pentru că, de fapt, nici nu avea de ales o altă soluție în afară de aceea de a lovi primul și cu toată puterea, Vlad Țepeș a contat, prin urmare, pe un posibil ajutor din partea aliatului său, Matia Corvin, sau chiar al papei Pius II și pe faptul că principalele forțe otomane erau încă dispersate în mai multe direcții (Sinope, Trapezunt, Moreea etc.). Din păcate, așa cum am mai arătat, acțiunea sa a fost în contratimp atât cu cea a dușmanilor asiatici ai otomanilor, înfrânți în 1461, când Sinope și Trapezunt sunt ocupate de Mehmet II, cât și cu cea a Veneției, care va intra în luptă abia în 1463, după ce otomanii vor ataca primii și vor cuceri prin surprindere Argosul. În ceea ce-l privește pe regele Ungariei, în ciuda alianței pe care o avea cu voievodul Țării Românești, a cererilor de ajutor formulate

de acesta în scrisoarea din 11 februarie 1462, a subsidiilor pe care le primise din partea papalității și a promisiunii pe care o făcuse de a merge în persoană împotriva otomanilor, el nu avea cătuși de puțin intenția de a se confrunta cu aceștia din două motive principale. Pe de o parte era încă prins în conflictul cu împăratul Frederic III, iar pe de altă parte, încă de la începutul domniei sale el era hotărât să-și îndrepte principalele eforturi spre Europa Centrală și nu împotriva Imperiului otoman. Singura măsură concretă întreprinsă de Matia Corvin a fost aceea de a consolida apărarea Transilvaniei.

De fapt regele Ungariei, din presupus aliat, a devenit inamicul lui Vlad Țepeș, pe care l-a și arestat la 26 noiembrie 1462 într-un moment în care nimeni nu se aștepta la așa ceva, încercând să-și atribuie meritele victoriei din vară împotriva sultanului și, pentru a-și justifica acțiunea în fața Europei, care aștepta de la el mari fapte de vitejie în lupta antiotomană, a lansat o adevărată campanie propagandistică de ponegrire a viteazului voievod al Țării Românești, acuzat de trădare, de

înțelegere cu otomanii și de cruzimi abominabile. Toate acestea au servit, repetăm, ca pretext și justificare în fața papei, a Venetiei și a întregii Europe creștine pentru propria sa renunțare la campania antiotomană pe care promisese să o întreprindă.

Ajunși la capătul considerațiilor noastre credem că se impun și câteva concluzii. Vlad Țepeș a fost obligat să atace Imperiul otoman în iarna dintre 1461 și 1462 datorită ostilității vădite a sultanului, care refuza să mai accepte pe tronul Țării Românești un domnitor considerat rebel, chiar dacă neplata tributului din 1459 nu avusese inițial, după opinia noastră, semnificația unei rupturi deschise cu Poarta. Voievodul Țării Românești nu a primit nici un ajutor concret din partea cuiva, deoarece inamicii Porții și potențialii săi aliați fie fuseseră înfrânți, fie nu intraseră încă în luptă. Aliatul său principal, Matia Corvin, nu numai că nu l-a ajutat dar, ajungând probabil la o înțelegere cu Poarta în privința Țării Românești, pentru a avea liniște la hotarele sale sudice, l-a arestat și aruncat în temniță unde a stat aproape 13 ani. Din această cauză, marea

victorie obținută de Vlad Țepeș în 1462, când sultanul a fost obligat să se retragă la sud de Dunăre fără să-și fi atins nici unul din obiectivele inițiale, nu a putut fi fructificată în nici un fel de puterile europene, mai ales de Venetia. De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere și faptul că alungarea lui Vlad Țepeș din domnie, tocmai după victorie, se explică și prin atitudinea unei părți a boierimii, a clasei politice care înțelegea să lupte numai în momentele de mare cumpănă, ce-i amenințau propria existență. Atunci când acestea treceau, ea prefera să ajungă la soluții de compromis cu marea putere din sudul Dunării.

Cu toate acestea, victoria lui Vlad Țepeș asupra sultanului a avut o importanță deosebită, reușind să salveze existența statală a Țării Românești și făcând posibilă încheierea compromisului cu Poarta, ceea ce, în cazul unei înfrângeri, ar fi fost imposibil de realizat. Departe de a fi un agresor, Vlad Țepeș a fost el cel atacat de Imperiul otoman, fiind o victimă a duplicității lui Matia Corvin. Cu toate acestea, el a reușit să-și salveze țara de la transformarea în pașalâc. ■

UN GÂND PE LUNĂ

„Marea forță a Statelor Unite ale Americii este suplețea economiei sale. Puterea noastră fiind cea care este, ar fi o mare eroare pentru America să întoarcă spatele lumii. Noi nu suntem paznicii democrației. Dar nici nu putem să ne îndepărtăm de ceea ce se întâmplă pe pământ. Noi avem cea mai puternică economie și cele mai puternice forțe armate. Interesele noastre sunt planetare.”

*Richard Holbrooke
fost secretar de stat adjunct al S.U.A.*

Atunci când conferința internațională consacrată istoriei americane în mass-media universală, ținută la Roma în octombrie 1993 își propunea să înscrie o masă rotundă a revistelor de istorie la Congresul de la Montréal, revista *Magazin istoric* a susținut entuziast inițiativa colegului David Thelen de A.J.H. (The American Journal of History). Și iată că în după-amiaza zilei de 31 august 1995, într-una din sălile ultramodernului Palat al Congreselor, peste 50 de redactori șefi ai revistelor de istorie din toate continentele

se întâlneau pentru prima oară în cadrul unui congres mondial al istoricilor. Era alături de noi și domnul academician Dan Berindei, șeful secției de științe istorice a Academiei Române, răspunzător de *Revue Roumaine d'Histoire*. Discuția (o după-amiază întreagă), cu tema *Prezentul și viitorul revistelor de istorie*, l-a avut ca moderator pe profesorul David L. Rousel de la Universitatea din Indiana (Bloomington, S.U.A.). „Niciodată ca acum nu a existat o asemenea varietate și bogăție a presei istorice” — susținea domnul Rousel. Doar revistele de istorie în limba engleză inventariate în 1986 cuprindeau 700 de titluri, iar un anuar mondial pentru perioada 1981-1986 indică peste 12 000 de periodice istorice. Pentru diferite epoci și specialități, pentru diferite zone și țări. Copleșitoarea majoritate a acestor publicații nu depășește 300 de exemplare, câteva sute ajung la 1 000-1 500 și doar câteva, între care și *Magazin istoric*, ating tiraje de masă. Istoricul din Statele Unite consideră drept strămoșul presei istorice mondiale *Historisk Tidskrift*, editat de Societatea istorică daneză la 1840 și *Historische Zeitschrift*, publicat de Henrich von Sybel în 1859. Noi putem cu siguranță avansa titlul *Magazinului istoric pentru Dacia*, scos la 1843 de Nicolae Bălcescu și August Treboniu Laurian. Dar nici *Steaua Dunării* a lui Mihail Kogălniceanu, nici *Foaie pentru minte, inimă și învățătură*, cu preocupările lor pentru trecutul țării și al lumii nu pot lipsi dintre precursorii presei istorice europene.

Atât acad. Dan Berindei, cât și reprezentanții revistei *Magazin istoric* au evocat experiența

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International
XVIIIe Congress
of Historical
Sciences
Congrès
International
des Sciences
Historiques 1995
du 27 août au 3 septembre
1995

românească și au insistat asupra rolului mass-media în difuzarea cunoștințelor istorice.

Exprimarea diferitelor puncte de vedere s-a concentrat asupra cotiturii radicale ce se întrevede pe plan mondial în privința răspândirii informației istorice. S-a subliniat în repetate rânduri că am intrat în epoca de trecere de la publicația istorică modernă *tipărită*, cunoscută timp de 150 ani, la publicația istorică *electronică*, difuzată prin cyberspace. Iată principală provocare căreia îi are de făcut față presa istorică din

întreaga lume. Desigur un număr de ani forma clasică a presei istorice va rămâne aceeași, dar ea se va adapta pe de o parte la o nouă tehnologie a tiparului, iar pe de alta, la tehnologia revistei istorice „electronice” care practic va scăpa de sub controlul editorului. Odată introduse în rețeaua multimediei electronice, reconstituirea istoriei ca și cunoștințele și informațiile istorice sunt aruncate într-un joc al dimensiunilor interactive. Istoricii din diferite locuri pot intra în legături și pot contribui la un proces de continuă negociere și redefinire a evenimentului, eventual cu diferite versiuni ale aceleiași întâmplări, din același loc și timp. Vom avea de-a face cu un adevărat mozaic al proceselor și evenimentelor, în care diferiți istorici — oricât de mulți — se pot înscrie și adăuga noi puncte de vedere, pot influența conceptul inițial și destabiliza în continuare tabloul general. Așa ceva nu se putea face niciodată într-o revistă de istorie tipărită. Primele publicații istorice electronice au început experimental la Universitatea John Hopkins din S.U.A. și în alte instituții. Și Internetul a trecut din acest an la masive inserții de informații istorice. Toate acestea sunt trepte pentru trecerea publicisticii istorice în era electronicii. Până atunci, noi ne pregătim să aniversăm în 1997 cele trei decenii de existență clasică a revistei *Magazin istoric*, iar masa rotundă de la Montréal a decis să solicite afilierea presei istorice ca o secție specializată la Comitetul Internațional de Științe Istorie. ■

Cristian. POPIȘTEANU,
Dorin. MATEI

Români și ruși

• Generalii se retrag, vin consulii generali • Dur, tomnatic și gelos • Mavros, generalul fără uniformă • Sora, nepoata și fiul cancelarului • Țarul interzice divorțul

Presiunea exercitată de cabinetul din St. Petersburg asupra Principatelor române a continuat și după retragerea trupelor ruse dincolo de Prut, în 1834, dar acum principalele instrumente de manevră au devenit cele două consulate generale țariste, din București și Iași. Vremurile se schimbau cu repeziciune, dar practicile mai vechi, cum era și aceea a căsătoriilor mixte, au continuat. Mai mult, în privința mariajelor mixte au apărut chiar unele elemente de noutate. De pildă, în timp ce lumea ofițerilor își pierdea, treptat, din influență și se pregătea să iasă din scenă, un nou corp de nădejde, cel al diplomaților, era gata să-și joace rolul.

POLITICĂ ȘI ÎNCUSCRIRI

PAUL CERNOVODEANU

Mulțumiri publice și daruri

Înainte de a-i prezenta pe acești noi competitori în marea cursă a implantărilor rusești în societatea românească, să-i avertizăm, fugăr, pe ultimii dintre militari ruși împănătenii în țările române în epoca regulamentară. Îl vom aminti mai întâi pe maiorul *Franțisk Roskovski*, căsătorit cu Sevasțița, fiica clucerului oltean Constantin Haralamb. Apoi, un alt maior, *Aleksandr Arkudinski*, topograf, mort în 1840, căsătorit cu Maria, fiica căminarului Iordache Geanoglu. Între altele, el a fost autorul planului de sistematizare a Aleei Mitropoliei din București. Căpitanul *Filip Krijanovski* polon de origine, a fost și el căsătorit, din 1832, cu o româncă, Alexandrina (Luxița), fiica marelui logofăt Iordache Florescu. Această Luxița, divorțată în 1836, a fost iubita lui Nicolae Bălcescu, din legătura lor născându-se Bonifaciu Florescu (1848-1899), profesor de franceză și publicist.

Ceva mai cunoscut a fost căpitanul *Ernest Sallmen*, care a întemeiat și o familie în principatul muntean. Era de origine finlandeză și s-a stabilit în Țara Românească în 1834, când s-a căsătorit cu Ana, fiica clucerului Dumitru Ștefănescu. „Îeșit din oștirea rusească“, în 1836 a primit aprobare pentru a-și exercita profesiunile de inginer și hotarnic. La 20 mai 1849, Barbu Știrbei vodă l-a primit în oștirea pământeană, cu grad de maior. Un an mai târziu a fost ales în comisia de pregătire pentru participarea Țării Românești la Expoziția universală de industrie și comerț ce urma să se deschidă în 1851 la Londra. În timpul ocupației rusești din anii 1853-1854, a fost adjutantul generalului rus Aleksandr Ivanovici Budberg, președintele celor două Adunări obștești, din Iași și București și guvernator militar al Principatelor. Cu puțin timp înainte de a muri, în 1856, a fost avansat la gradul de colonel.

Din căsătoria sa cu Ana Ștefănescu s-au născut doi copii:

Dumitru (1836-1923), general român, însoțit cu Elena Butculescu, și o fată — Zoe —, măritată cu paharnicul Grigore Hrisoscoleu, membru al Curții de Apel în 1860. Generalul Dumitru Sallmen a avut trei fii și o fată, Maria, căsătorită cu generalul erou din primul război mondial, David Praporgescu (1865-1916).

Un personaj cu un statut aparte a fost *Nicolae Mavros*. În timpul administrației Kisselev ocupase slujba de „obșteșc inspector al carantinelor de pe linia Dunării din Principatele Valahiei și Moldovii“, cu gradul de general, fără a fi însă în serviciu activ al armatei. Foarte meticulos în slujba sa, a reușit să stăvilească o puternică epidemie de ciumă izbucnită în Balcani, în 1837, primind mulțumirile publice ale celor doi domni, dar și importante daruri și sume de bani, precum și dreptul de a exporta, fără plata vămii, 12 500 kile de grâu. Mai mult, domnul D. Sturdza l-a ridicat la rangul de „consilier de stat actual“.

Om cu stare, Mavros a luat în arendă pe 5 ani vămile Țării Românești, în schimbul sumei de 2 605 000 lei. El s-a implicat și în viața științifică a celor două principate, fiind membru de onoare al Societății medicilor și naturalistilor din Iași, prenumarant (abonat) la cărțile din „Biblioteca Universală“ tipărite de I.E. Rădulescu, dar și un pasionat arheolog și numismat. Politic, Mavros a rămas un conservator filorus, neadmitând nici o abatere de la litera Regulamentului organic.

Din prima sa căsătorie cu Pulheria Ghica, Mavros a avut un fiu, Dumitru, ajuns conte și general în Rusia (1876). Din a doua căsătorie, cu domnița Sevasțița Suțu, a avut trei fete. Prima dintre ele, Maria, s-a căsătorit în 1846 cu Ion Cantacuzino (1825-1878), fiul caimacamului ultraconservator C. Cantacuzino. Cea de-a doua fiică, Alexandrina, a fost soția cunoscutului scriitor și om politic pașoptist Ion Ghica. În sfârșit, Paulina, cea de-a treia fiică, a fost căsătorită în două rânduri cu diplomați ruși: *Nikolai Muhin-Akimov* și *Ernest Karlovici Kotzeube*, fiul consulului rus de la Iași.

Trecând în Moldova, vom spune din capul locului că aici fenomenul implantărilor prin căsătorii a fost mult mai restrâns. Experiența traumatizantă a anului 1812, când Moldova fusese sfărțată în două, era un avertisment ce nu putea să nu fie luat în seamă.

Primul dintre ofițerii ruși stabiliți în Moldova a fost colonelul *Pavel Șubin* (1795-1854), șef al vâmlor și consilier colegial în Basarabia, căsătorit cu Elena (1807-1885), fiica marelui logofăt Alexandru Ghica și a Eleei Sturdza, înrudită cu doi domni (Mihail Sturdza și Grigore IV Alexandru Ghica). Șubin era și el de origine nobilă, fiind strănepotul lui Alexei Șubin, favoritul țarinei Elisabeta Petrovna (1741-1762).

O altă figură demnă de amintit este *Nikolai Singurov* (1805-1880). Își făcuse studiile la St. Petersburg și participase ca locotenent la campania din 1828-1829. În 8 ianuarie 1833 fusese avansat căpitan și participase la organizarea miliției în Moldova; activând mai apoi ca „profesor de inginerie“ la Academia Mihăileană din Iași. A ajuns colonel în timpul lui M. Sturdza, iar în 1850 a fost adjutant domnesc și chiar inspector general al oștirii.

Fiul colonelului Singurov, Alexandru, a fost însoțit cu Ecaterina, fiica boierului muntean Iosif Neculescu și a fost atașat pe lângă armata rusă în 1877-1878.

Vremea consulilor

Plecarea coloneilor și a generalilor a aruncat însă în prim-planul vieții politice din cele două Principate figurile atotputernicilor consuli ruși, cei chemați să exercite controlul sever al întregii vieți politice, sociale, economice și culturale din țările române. Într-un amplu serial publicat de revista *Magazin istoric*, nr. 3-7/1991, a fost reliefat cu precădere rolul pe care l-au jucat cele două consulate rusești în Principatele române până la revoluția din 1848. Noi vom reține doar acele aspecte ce se înscriu în tema pe care am abordat-o: căsătoriile mixte.

Baronul *Piotr Ivanovici Rückmann*, trimis în post la

București odată cu suirea pe tron a lui Alexandru Ghica, a rămas celebru pentru modul brutal în care a impus Adunării Obștești a principatului muntean articolul adițional al Regulamentului organic, prin care orice inițiativă legislativă trebuia să se facă doar cu aprobarea Porții și a Rusiei. Relațiile sale cu domnul muntean – foarte reci încă din primele momente – s-au mai înviorat abia după ce prea-tomnatecul consul s-a însurat, la 25 mai 1838, cu tânăra și frumoasa Maria, fiica marelui vornic C. Bălăceanu și a Mariei Văcărescu. Curând, bătrânul și gelosul diplomat a ajuns subiectul bârfelilor și intrigilor din saloanele bucureștene, spre nemulțumirea țarului care l-a chemat din post la 24 mai 1839. Numit însărcinat diplomatic la Istanbul, apoi în Italia și în cele din urmă la Viena, Rückmann a sfârșit în mod tragic (a înnebunit). Rămășă văduvă, baroana Maria Rückmann-Bălăceanu s-a întors în țară. Relațiile, frumusețea și marea ei avere au făcut din ea una din cele mai influente văduve din București, sub domniile regulamentare și chiar mai târziu, la curțile lui Al. I. Cuza sau Carol I.

Între 1840 și 1847, șefia Consulatului general din București a fost ocupată de *Iakov Andreievici Dașkov*, cel care l-a înălțat din tron pe Alexandru Ghica. Dașkov frecventa saloanele acelei vornic C. Bălăceanu și ale Cleopatrei Trubețkoi. Înconjurat de protipendad rusofilă a Bucureștilor, mulțumit de obediența domnului Gh. Bibescu și a Obșteștilor adunări, Dașkov n-a putut totuși sesiza la timp nașterea unei puternice mișcări de opoziție. Nu l-a mai surprins revoluția la București, deoarece fusese schimbat cu un an mai înainte.

Locul lui Dașkov a fost luat de *Karl Eystatievici Kotzebue*, care funcționase la Iași în perioada 1838-1847. Acolo îl adusese și pe fratele său mai tânăr, *Wilhelm*, literat, care s-a căsătorit în 1839 cu *Aspasia*, fiica cneazului Gheorghe Cantacuzino (1784-1845), eterisul, polcovnic în Rusia, și a Elenei Gorceakov, sora cneazului Alek-

sandr Mihailovici Gorceakov, viitorul ministru de externe și cancelar al Rusiei (1856-1882). Acest *Wilhelm Kotzebue* a fost o figură luminată, care s-a atașat sincer de români, traducând în germană poezii populare românești și publicând mai multe scrieri inspirate din viața românilor; a avut legături cu Junimea și a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Mavros – generalul fără uniformă, dar cu mare avere (portret de Theodor Aman)

În p.45: deși o excepție, „incidentul” din Dealul Spirii din 13 septembrie 1848 anunța înfrîngerea unei noi stări de spirit în cadrul oștirii naționale române

Fiul consulului *Karl Eystatievici*, *Ernest Kotzebue*, și el diplomat, a fost căsătorit cu fiica generalului Mavros, *Paulina*. Din căsătoria lor s-a născut *Pavel Ernestovici Kotzebue*, general rus, refugiat în România după izbucnirea revoluției bolșevice din 1917. Soția sa, *Lydia Suhanova*, născută Șarator (1865-1944), a fost printre realizatorii Monumentului Aviatorilor de pe Bulevardul Aviatorilor din București, pe care l-a lucrat împreună cu sculptorul *Ioan Fekete*, între anii 1930-1935.

Un diplomat rus căsătorit cu o româncă, a fost *Nikolai Karlovici Giers* (1820-1895), provenind dintr-o familie de origine suedeză germanizată. La 1841 fusese numit prim interpret al

Consulatului rus din Iași, rămânând ca atare până în timpul revoluției de la 1848, când, apreciat de generalul N.A. Lüders, comandantul trupelor intervenționiste ruse, a fost detașat pentru scurtă perioadă la Istanbul, ca secretar de ambasadă. În 1851 s-a întors la Iași, funcționând aici ca consul general (1851-1853). În timpul ocupației ruse din 1853-1854 a fost numit șeful cancelariei diplomatice a generalului A.I. Budberg.

Din 1849 Giers se căsătorise cu *Olga* (1831-1903), fiica cneazului Gh. Cantacuzino și a Elenei Mihailovna Gorceakov. Mai târziu, Giers a fost numit consul general la București (1858-1863). Neputându-l influența pe Al. I. Cuza în problema mănăstirilor închinat, spre a adopta o poziție favorabilă Rusiei, Giers și-a cerut transferul, fiind numit ca ministru plenipotențiar rus la Teheran, Berna și Stockholm. Aflându-se tot timpul sub protecția unchiului soției sale, cancelarul Gorceakov, Giers a ajuns, adjunct al ministrului de externe rus (1875). Chiar fiul cancelarului Gorceakov, *Konstantin Alexandrovici* a fost însurat cu o moldoveancă, domnița *Maria*, fiica lui Mihail vodă Sturdza. În sfârșit, cariera lui Giers a ajuns la apogeu când a succedat în post lui Gorceakov, în 1882, pe care l-a deținut în tot timpul domniei lui Alexandru III.

Căsătoria surorii cancelarului Gorceakov cu un român, a fiicei acestora cu un alt ministru de externe rus, Giers, și, în sfârșit, chiar a fiului cancelarului rus tot cu o româncă reprezintă cele mai înalte trepte atinse în secolul XIX de relațiile matrimoniale româno-ruse. Și șirul acestor căsătorii de rang politic ridicat a continuat prin măritișul fiicei lui Giers, *Olga* (1852-1923) cu diplomatul român Gheorghe Rosetti-Solescu (1853-1916), ministrul României la St. Petersburg (1895-1911). Dar acestea nu au fost singurele legături ale lui Giers cu România. Fiul său, *Mihail Nikolaevici* a fost ministrul Rusiei la București (1902-1912), contribuind cu

ajutoare la ridicarea Bisericii ruse din Capitală, la 1905, iar nepotul de frate al ministrului afacerilor externe, Aleksandr Aleksandrovici Giers a fost consul al Rusiei la Iași (1891-1899), scriind chiar și o istorie a acestui consulat, pe care a publicat-o în *Arhiva istorică și literară* din Iași, în 1897 și 1908.

Fariseu și puritan demodat

Dacă pentru întreaga perioadă a ocupației militare ruse din 1828-1834 și a regimului regulamentar până la 1848 am făcut cunoscute cele mai relevante alianțe matrimoniale româno-ruse, nu trebuie să pierdem din vedere că au existat și destule legături nelegitime, dintre care vom aminti numai două, nu doar pentru că s-au consumat „la un înalt nivel”, dar și pentru că s-au ridicat deasupra unor sordide relații de concubinaj. Însuși generalul Kisselev a avut o iubită credincioasă, pe Alexandra (Alina) Bagration, fiica cneazului Aleksei Kirilovici și a Zoi, născută Văcărescu, și care a divorțat de soțul ei Emanuel Băleanu, în 1836, urmându-l pe Kisselev în Rusia. De altfel, încă cu un an înainte, din legătura lor se născuse o fiică, *Ana Alexandrina* (1835-1875), urmată apoi de alți trei copii: *Vladimir* (1837-1888), *Elena* (1839-1865) și *Constantin* (născut în 1840) și ajuns ofițer rus. Toți acești copii nelegitimi ai lui Kisselev au fost adoptați de vărul primar al străbunicii lor, Alexandrina Văcărescu născută Prejbeanu, anume stolnicul Iacovache Prejbeanu (1826-1883), însoțit cu Safta Drugănescu, fără urmași, și care s-a stabilit în Rusia, unde a și murit. Cei patru copii au purtat numele de Bagration-Prejbeanu și aceasta pentru că, răspunzător de actele sale, Kisselev a dorit să divorțeze de soția sa, o contesă Potocki¹, care se afla bolnavă, internată într-un sanatoriu în Polonia, pentru a se căsători cu

Alina și a-și legitima copiii. El s-a izbit însă de opoziția fermă a țarului Nicolae I, suflăt de fariseu și puritan demodat, care i-a interzis divorțul.

Fetele lui Kisselev și ale Alinei Bagration s-au măritat cu români de aleasă calitate: Ana Alexandrina (Sașa) a luat în căsătorie pe scriitorul și istoricul arheolog Alexandru Odobescu (1834-1895), iar Elena a fost, din 1857, soția apreciatului genealogist Ștefan Dimitrie Grecianu (1825-1909), editor al cronicii brâncoveniști a strămoșului său, logofătul Radu Grecianu, și autor al primelor fascicule din *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, editate postum de fiul său Paul Grecianu, botezat de bunicul său Kisselev.

La Paris a mai fost întâlnit, în 1910, un atașat militar al Ambasadei ruse cu numele Andrei Prejbeanu, probabil vreun fiu al ofițerului Constantin și ultim urmaș al lui Kisselev.

A doua legătură sentimentală puternică nefinalizată printr-o căsătorie a fost aceea a însuși domnitorului muntean Alexandru Ghica, care s-a îndrăgostit încă din perioada 1828-1834, când era mare spătar, de contesa Elisabeta von Suchtelen, născută Lanskoi, soția unui demnitar rus de origine germană, pe care a cunoscut-o la o petrecere dată în casele Romanit din București. Această aventură sentimentală s-a prelungit și peste hotarele țării, în Italia, unde protagoniștii ei au avut prilejul să se întâlnească, îndeosebi după părăsirea tronului de către Alexandru Ghica în 1842 mai ales că Elisabeta von Suchtelen a refuzat să se mai întoarcă în Rusia și s-a stabilit la Florența.

O poziție fermă a mamei contesei, o prințesă Narișkin (persoană influentă la curtea țarului) l-a determinat pe Nicolae I să nu îngăduie contelui Konstantin von Suchtelen să divorțeze de soția sa, mai ales că aveau și copii, așa încât cei doi îndrăgostiți au trebuit să

trăiască până la sfârșitul vieții lui Alexandru Ghica fără ca legătura lor să fie binecuvântată de biserică.

Urmări în timp

Dacă încercăm să întocmim un bilanț al relațiilor matrimoniale româno-ruse în perioada 1828-1848, se constată că ele au avut o preponderență deosebită în domeniul militar și o oarecare pondere în cele administrative și diplomatice, dar că, în mod global, rezultatele n-au fost pe măsura inițiatorilor lor. Este drept că viața social-politică din Principate s-a desfășurat în toată această perioadă sub semnul obedienței față de puterea protectoare, dar în comerț, cultură și științele liberale s-au resimțit curente înnoitoare receptate din alte părți ale Europei, în special din țările de tradiție democratică din apusul continentului. În mod paradoxal, revoluția de la 1848 a fost mult mai radicală în Țara Românească, unde implantările rusești fuseseră mult mai puternice atât în armată cât și în administrație, și a izbutit pentru câteva luni să instituie o nouă ordine. Rusia a intervenit cu brutalitate, silind și Poarta să participe la înăbușirea revoluției. Se ridică întrebarea: oare încuscririle ruse în societatea românească au constituit un eșec?

Parțial nu, deoarece armata, la nivel de comandant, exceptând ofițerii patrioți ca Tell, Pleșoianu, Hristofi și în special Maghieru, cu trupa ce i-a urmat, a rămas fidelă vechiului regim și n-a ripostat invaziei ruso-otomane (excepție făcând episodul din Dealul Spirii din 13/25 septembrie 1848). Acest lucru nu trebuie să ne mire, deoarece comandanții de polcuri Banov, Horbațki, Paznanski, Engel, Sallmen ș.a. erau ruși sau români cu sentimente filoruse, precum Odobescu, Solomon, Filipescu, Herescu-Năsturel ș.a.

Este și motivul pentru care, țarul și consilierii săi nu au renunțat la această politică de înrădărire prin căsătorii, înregistrându-se o revigorare a lor în vremea ocupației din 1848-1851. Dar despre toate acestea în numărul viitor. ■

(Va urma)

¹ Soția generalului Kisselev a fost fiica generalului artileriei din fostul regat al Poloniei, contele Stanislav Potocki și a frumoasei aventuriere grecoaise Sofia, despărțită de contele de Witte. Aceasta a făcut furori la curțile boierești din București și Iași și mai ales

cu prilejul petrecerilor fastuoase oferite în capitala Moldovei de către cneazul Grigori Aleksandrovici Potemkin, generalismisul trupelor ruse în timpul războiului ruso-austro-turc din 1787-1791, printre ale cărui favorite s-a numărat.

1866-1996

Clio sub cupola Academiei Române

Am prezentat în numărul trecut al revistei noastre o succintă rememorare a principalelor prezențe ale istoricilor în viața Academiei Române, de la a cărei întemeiere (sub numele de Societatea Literară Română, devenită apoi Societatea Academică Română) s-au împlinit în aprilie a.e. 130 ani.

Continuăm acum cu alte momente de istorie academică sub semnul Muzei Clio din ultimele decenii ale veacului trecut. Ca și la episodul precedent, incursiunea noastră o efectuăm pe baza lucrării *Istoria Academiei Române. Repere cronologice*, de Dorina N. Rusu, publicată în 1992 în Editura Academiei Române.

Datele sunt pe stil nou.

1873

11 septembrie. Generalul Constantin Năsturel-Herescu instituie un premiu ce-i va purta numele și care se va acorda, între altele, și unor lucrări din domeniile „istoriei, geografiei și arheologiei, mai ales atingătoare de țările române”.

G. Barițiu prezintă studiul său *Campania de la 1444. Bătălia de la Varna*.

1874

30 august. Al Odobescu face propuneri pentru întocmirea unui catalog al monumentelor epigrafice existente în Muzeul Național de Antichități.

4 septembrie. Secțiunea istorică dezbate problema traducerii operelor cantemiriene.

În imagine: un proiect, din 1886, pentru palatul Academiei Române.

D.A. Sturdza prezintă un memoriu asupra portretelor domnitorilor României.

1875

21 septembrie. O comisie alcătuită din M. Kogălniceanu, A.T. Laurian, V.A. Urechiă, Al. Odobescu și I. Ghica este însărcinată să coordoneze „traducerea tuturor părților [din autori străini] care se referă la istoria și geografia țărilor și națiunii române, începând cu autorii bizantini”.

1876

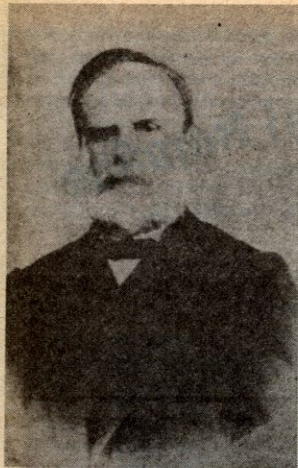
24 septembrie. Noi membri titulari în cadrul Secțiunii istorice – Vasile Maniu și Alexandru Papadopol-Calimah.

29 septembrie. G. Barițiu este ales președinte al Secțiunii istorice, Al. Odobescu – vicepreședinte, iar V. Maniu – secretar.

Studiul lui Ion Bianu, *Viața și activitatea lui Maniu Samuil Micu alias Clain de Sadu* este premiat cu 150 lei. „În mijlocul întinericului, care domină în cultura filologică și chiar istorică a românilor, mai ales dincolo de Carpați până în al XVIII-lea secol – scrie Bianu –, trei bărbați s-au înălțat, cari au deschis românismului o eră nouă: aceștia sunt Maniu Samuil Micu alias Clain, George Șincai și Petru Maior, trei plini de erudiție, de iubirea limbei și națiunii lor și de zel pentru ele”.

1877

7 septembrie. În cadrul Secțiunii istorice, Vincențiu Babeș arată că este „o plângere generală cum că românii nu sunt cunoscuți în străinătate”, apreciind că „vina este mai mult a noastră, deoarece n-am pus și nu

Slujitori ai Muzei Clio, membri ai Academiei Române în veacul trecut: August Treboniu Laurian...

...B.P. Hasdeu...

...I. Massim...

punem toată stăruința cerută spre a ne face cunoscuți”.

20 septembrie. D.A. Sturdza donează exemplarul manuscris al *Psaltirei în versuri* a lui Dosoftei, precum și un exemplar din „*Psaltirea în proză* a ilustrului mitropolit, tipărită românește și slavonește”.

25 septembrie. B.P. Hasdeu este ales membru al Societății Academice, la Secțiunea filologică. Aron Densusianu și Grigore Tocilescu sunt aleși membri corespondenți.

Sunt desemnați, totodată, cei dintâi membri corespondenți străini: istoricul austriac Julius Jung, elenistul francez Emile Legrand și orientalistul francez Léon-Louis-Lucien Prunol de Rosny.

27 septembrie. Lucrarea lui Al. Odobescu *Archeologica* primește Premiul „Năsturel”, în valoare de 4 000 lei.

1878

2 septembrie. În Secțiunea istorico-arheologică este prezentat manuscrisul lucrării *Revoluțiunea lui Horia*, de N. Densusianu.

24 septembrie. Urmașii lui Al. Papiu Ilarian, stins din viață la 23 octombrie 1877, donează

Societății Academice biblioteca acestuia.

2 octombrie. Academia Imperială de Științe din St. Petersburg anunță că va trimite Societății Academice patru manuscrise ale lui Dimitrie Cantemir.

5 octombrie. G. Barițiu este ales vicepreședinte al Societății Academice.

7 octombrie. Grigore Tocilescu anunță din Viena că a copiat din Biblioteca imperială un manuscris, *Viața Sfântului Ioasofat*, tradusă de logofătul Botiulescu la 1763, și o psaltire din 1618.

B.P. Hasdeu este însărcinat cu retipărirea *Psaltirii* lui Coresi, iar G. Sion cu reeditarea lucrării lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea*.

1879

8 aprilie. Prin înalt decret semnat de domnitorul Carol I, Societatea Academică Română „se declară institut național cu denumirea Academia Română”, care are „de scop cultura limbii și istoriei naționale, a literelor, a științelor și frumosașelor arte”. Academia Română „este și rămâne persoană morală și independentă în lucrările sale de orice natură”.

14 iulie. Se alege cel dintâi Birou de conducere al Academiei Române, format din: Ion Ghica – președinte; George Sion, D.A. Sturdza, P.S. Aurelian – vicepreședinți; Al. Odobescu – secretar general.

15 iulie. Theodor Mommsen este ales membru de onoare.

1880

13 februarie. Se stabilește un schimb de publicații cu Muzeul arheologic și Cabinetul de numismatică din Stockholm.

18 aprilie. N. Densusianu este ales membru al Academiei.

25 aprilie. Lucrarea lui B.P. Hasdeu *Cuvențe den bătrâni* primește premiul „Heliade”.

Un an mai târziu, la 18 aprilie, este recompensat cu același premiu „Heliade” pentru *Principie de lingvistică*.

1881

4 aprilie. D.A. Sturdza donează mai multe manuscrise din sec. XV-XVI.

5 aprilie. Istoricul și folcloristul Atanasie M. Marienescu este ales membru al Academiei.

7 aprilie. Simion Florea Marian devine membru al Secțiunii istorico-arheologice.

...Nicolae Ionescu...

...V.A. Urechia...

...și D.A. Sturdza

22 mai. Frații Leon și Albert Daniel Chajen, din Iași, donează Academiei suma de 15 000 lei „pentru a învațuți colecțiunile sale privitoare la istoria patriei, fie în hrisoave și documente, fie în cărți vechi și manuscrise românești, fie în monede sau alte obiecte antice”.

23 decembrie. V.A. Urechia anunță înscrierea în bugetul pe 1882 a unei sume destinate special săpăturilor arheologice.

1882

18 martie. D.A. Sturdza prezintă nevoile imediate ale Academiei; organizarea bibliotecii, construirea unui local propriu „unde să putem depune în siguranță colecțiunile noastre și unde să le putem așeza ca ele să fie utilizate. Biblioteca noastră trebuie completată și învațuțită pe fiecare an. Apoi, dacă vrem o istorie națională, istoria nu se poate scrie pe născocirile din capul unuia sau altuia, ci pe documente... E nevoie a cunoaște și a cerceta totul pentru a scrie istoria noastră națională și fără publicării nu putem face nimic”.

3 aprilie. La propunerea Secțiunii istorico-arheologice, Ioan Slavici și episcopul Aradu-

lui, Ioan (Iosif) Goldiș, sunt aleși membri corespondenți.

Arheologul ungar Carol Toma, fondatorul unui muzeu de antichități dacice și autor al unor lucrări referitoare la istoria Daciei, este ales membru de onoare.

17 aprilie. Discursul de recepție al lui Atanasie M. Marienescu, *Viața și operele lui Petru Maior*, cu răspunsul lui V.A. Urechia.

19 mai. Dare de seamă a lui Gr. Tocilescu despre săpăturile de la Iglia, cu o privire generală asupra monumentelor antice din Dobrogea.

29 septembrie. N. Ionescu anunță descoperirea, într-o bibliotecă din Elveția, a unei relații, în limba italiană, despre împrejurările uciderei, în august 1601, a lui Mihai Viteazul, consemnate la numai 15 zile după moartea voievodului unificator de țară. De asemenea, tot în Elveția, a aflat relații germane despre Vlad Dracul.

1883

6 aprilie. G. Barițiu prezintă un *Raport asupra călătoriei la ruinele Sarmizegetusei și a informațiilor adunate la fața locului în anul 1882.* (Magazin istoric, nr. 10/1992.)

10 aprilie. În sesiune comună a Secțiunilor istorică și literară, prezidată de V. Alecsandri, se discută primul volum al lucrării *Mitologia romană și română* de At.M. Marienescu.

18 aprilie. Noul Birou al Academiei: președinte – D.A. Sturdza; vicepreședinți – T. Maiorescu, episcopul Melchisedec, P.S. Aurelian.

31 august. N. Kretzulescu donează 44 de fotografii-facsimil după 49 documente din sec. XIV-XV, aflate la Academia Imperială din Moscova.

1884

21 martie. Gr. Tocilescu prezintă cele dintâi descoperiri arheologice de la Adamclisi, cu fotografii după basoreliefurile, sculpturi și inscripții.

4 aprilie. Regele Carol I propune alcătuirea unui *Etymologicum Magnum Romaniae*, „conținând toate cuvintele vechi, care altminteri vor fi pierdute pentru generațiile viitoare”. Își însoțește propunerea și cu o donație de 6 000 lei anual, până la definitivarea lucrării.

8 aprilie. Librarul I.V. Socac se oferă a tipări pe contul său studiul lui N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Voevod Viteazul*.

10 aprilie. Al. Odobescu anunță, din Paris, că a trimis Academiei 57 caiete (579 pagini) cu 396 documente copiate din volumele de corespondență diplomatică dintre Franța și Poartă, între anii 1791-1807.

13 aprilie. Numismatul Mihail C. Sutz este ales corespondent membru al Secției istorico-arheologice.

14 aprilie. B.P. Hasdeu este însărcinat să alcătuiască, în 6 ani, *Etymologicum Magnum Romaniae*.

9 iulie. Regele Carol I donează opt tipărituri vechi românești, printre care *Îndreptarea legii* (1658) și un *Octoih* (1787).

1885

27 martie. *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria*, de N. Densușianu, primește premiul „Heliade”.

31 martie. Ion C. Brătianu este ales membru de onoare.

19 mai. D.A. Sturdza prezintă trei notițe istorice referitoare la o scrisoare autografă a lui Mihai Viteazul, la un steag românesc luat de la asediul Vienei din 1683 și păstrat în Muzeul din Dresda și la o serie de monede de la Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare.

1886

3 aprilie. Al. Papadopol-Calimah propune ca Academia să editeze o revistă istorică sau să tipărească un catalog al documentelor istorice aflate în păstrarea sa.

14 aprilie. Theodor Codrescu este ales membru corespondent.

17 aprilie. Se alege Biroul Secției istorice: V.A. Urechia – președinte; Al. Papadopol-Calimah – vicepreședinte.

19 aprilie. T. Codrescu atrage atenția asupra descoperirilor arheologice de la Cucuteni, unde „se află un vast și prețios tezaur pentru istoria țării noastre”.

1887

24 martie. Episcopul Melchisedec propune ca Academia să ceară sprijinul guvernului pentru

tipărirea a nouă volume de documente culese de E. Hurmuzaki.

29 martie. D.A. Sturdza anunță că s-a luat măsura de a se aduce basoreliefurile de la Adamclisi la Muzeul Național de Antichități. M. Kogălniceanu propune ca „turnul de la Adamclisi să se reconstituie pe una din pietele capitalei României”.

6 aprilie. Ion Kalinderu este ales membru al Secțiunii istorice.

10 aprilie. T.C. Văcărescu primește premiul „Heliade” pentru lucrarea sa *Luptele românilor în resbelul din 1877-78*.

1888

3 martie. R. Rosetti dăruiește documente istorice în limbile română, greacă și franceză.

28 aprilie. Mihail Kogălniceanu este ales președinte al Academiei.

25 mai. D.A. Sturdza dăruiește un volum de manuscrise cu acte privind lupta pentru unire din anii 1857-1858.

23 septembrie. N. Ionescu reprezintă Academia la festivitatea dezvelirii statuii lui Miron Costin la Iași.

14 decembrie. A.D. Xenopol dăruiește primul volum din lucrarea sa, *Istoria românilor din Dacia traiană*.

1889

6 martie. Prințesa Alina Știrbei donează Academiei suma de 200 000 lei. „Fac aceasta, arată donatoarea, în credința ce am că Academia va fi întotdeauna purtătoare de dezvoltări morale și intelectuale a poporului românesc. Am crezut că e bine să dau acestei donațiuni o destinațiune mai ales istorică, fiindcă cunoștința exactă și amănunțită a istoriei este fundamentul adevăratului patriotism care, pricepând binele și progresul săvârșit, relele și nevoile suferite, arată cetățeanului calea ce trebuie să urmeze cu încredere și cu siguranță”.

11 aprilie. A.D. Xenopol primește premiul „Heliade” pentru *Istoria românilor din Dacia traiană*.

13 aprilie. Este ales noul Birou al Academiei: M. Kogălniceanu – președinte; B.P. Hasdeu, P.S. Aurelian, N. Ionescu – vicepreședinți.

Sunt aleși membri corespondenți în Secțiunea istorică: George Ionescu-Gion, Dimitre Onciul, A.D. Xenopol și Petru Broșteanu.

29 noiembrie. Directorul Arhivelor Regale din Stockholm, C.T. Odher, donează 33 documente referitoare la istoria românilor.

1890

18 martie. La propunerea lui M. Kogălniceanu, este ales membru de onoare Victor Emmanuel III, viitorul rege al Italiei, „primul principe dintr-o casă domnitoare din Italia care vizitează România, iubitor de știință și cunoscut ca un distins numismat”.

28 martie. Principele Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen, viitor rege al României, este ales membru de onoare.

1 aprilie. Istoricul Constantin Erbiceanu este ales membru corespondent.

2 aprilie. Grigore G. Tocilescu, directorul Muzeului Național de Antichități, este ales membru al Secțiunii literare.

1891

7 aprilie. G. Sion dăruiește „proclamațiunea cea mare a revoluției de la 1848 din Muntenia și proclamațiunea Locotenentei domnești de la 6 septembrie 1848, prin care anunță desființarea clăcii în toate formele ei”.

11 aprilie. Istoricul german Otto Schrader este ales membru corespondent.

13 aprilie. Sesiune aniversară cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființarea Societății Academice Române.

14 aprilie. Istoricul grec Emanoil Ghedeon este ales membru corespondent.

19 iunie. D.A. Sturdza prezintă studiul lui I. Bogdan *Cronicele moldovenesti dinaintea de Ureche*.

2 iulie. Se stinge din viață M. Kogălniceanu. Prin testament, lasă Academiei mai multe documente, istorice și corespondență diplomatică, între care și „două picuri în limba chineză, care cuprind corespondența împărătesei regente a Chinei și a miniștrilor săi, ținută cu mine, când mai aflam ministru al României la Paris“.

1892

15 martie. Academia este invitată a lua parte la festivitățile ce urmau să aibă loc în Italia cu prilejul împlinirii a 400 ani de la descoperirea Americii.

B.P. Hasdeu redactează textul ce urmează a fi scris pe pergamentul albumului consacrat acestui eveniment: „Colonii de la Dunăre ai marelui împărat Traian, reprezentați prin această foaie de Academia Română, salută a 400-a aniversare a lui Cristofor Columb, unul din geniurile cele mai sublimе și urează gîntei latine de a rodi în toți timpii mulți Columbi ca să aștearnă noi căi de fericire și de lumină peste neamul omenesc“.

18 martie. D.A. Sturdza, la deschiderea ședințelor Academiei afirma: „În alte țări mai bătrâne, care au izbutit a-și asigura temeinic existența și traiul, academiile reprezintă mai mult conlucrarea înfrățită a celor mai învățați ai națiunii pe întinsul teren al științelor. La noi, Academia are mai mult un caracter național. Limba și istoria sunt principalele ei ocupațiuni, căci limba și istoria ni se contestau și ni se contestă neîncetat... Academia să rămână vecinic focarul neatins al ideii naționale, purificate și întărite de știință“.

2 aprilie. V.A. Urechia prezintă cel dintâi volum al lucrării sale, *Istoria școalelor de la 1800 la 1864*.

12 aprilie. Ion Bogdan este ales membru corespondent.

13 mai. Gr. Tocilescu este desemnat să reprezinte Academia la Congresul de arheologie de la Orléans (22-30 iunie 1892).

24 mai. V.A. Urechia, Gr. Ștefănescu, Gr. Tocilescu participă la

Sibiu la sărbătorirea lui G. Barițiu, care împlinește 80 de ani.

8 iulie. Biblioteca episcopului Melchisedec Ștefănescu (stins din viață la 28 mai) intră în colecțiile Academiei; între altele – 2 511 cărți, 82 manuscrise, 95 monede vechi.

18 noiembrie. I. Bianu donează testamentul original al lui N. Bălcescu, redactat în limba italiană, la Palermo.

23 decembrie. V.A. Urechia dăruiește din partea lui C. Esarcu, 14 documente din 1774-1776, copiate din Biserica San Marco din Veneția, referitoare la luarea Bucovinei de către Habsburgi.

1893

23 martie. A.D. Xenopol devine membru titular; la fel și I. Kalinderu.

5 aprilie. G. Barițiu este ales președinte al Academiei, fiind primul transilvănean în această funcție. „Iată marele eveniment – scrie revista *Familia* – a cărui glorie se revărsă asupra tuturor românilor de dincoace. Un eveniment și mai important prin considerațiunea că el ne indică identitatea culturală a neamului românesc“.

2 mai. G. Barițiu încetează din viață. Corespondența sa cu Andrei Șaguna și I. Sterca-Suluțiu este adusă la Academie de la Sibiu de I. Bianu.

7 iulie. Nerva Hodoș donează 33 documente din timpul răscăleii lui Horea, precum și o istorie a evenimentelor din 1784-1785, scrisă de comitele Dominic Teleki și tradusă în românește de Al. Papiu Ilarian.

15 septembrie. B.P. Hasdeu prezintă comunicarea *Basarabii. Cine? De unde? De când?*

10 noiembrie. Academia de Științe din Berlin își exprimă interesul pentru cercetările lui Gr. Tocilescu privind limesul dacic alutan.

1894

2 februarie. Gr. Tocilescu prezintă comunicarea *Limes danubianus și un nou val în Dobrogea*.

16 februarie. D.A. Sturdza este desemnat să reprezinte

Academia Română la cel de-al X-lea Congres al orientaliștilor (Geneva, 15-24 septembrie).

30 martie. Ion Kalinderu citește, în ședință solemnă, discursul său de recepție despre *Episcopul Melchisedec*, „una din podoabele acestei Academii, care s-a distins ca teolog, ca istoric, ca filolog, un bărbat cu minte bogată“.

16 aprilie. I. Bianu este însărcinat cu alcătuirea bibliografiei românești.

24 aprilie. Noi membri de onoare, între care istoricul german Otto Friedrich August Benndorf.

25 aprilie. Istoricul și epigrafistul german Heinrich Otto Hirschfeld este ales membru de onoare.

8 iunie. Apel în sprijinul luptătorilor memorandiști condamnați. „Academia Română, cercetătoare a istoriei neamului românesc, face un apel călduros la membrii institutelor de cultură ale întregului neam omenesc ca să se intereseze de cauza cea dreaptă a românilor din Transilvania și Ungaria care e, totodată, o cauză generală“.

1895

29 martie. Discursul de recepție al lui A.D. Xenopol, dedicat lui M. Kogălniceanu, cel care „a umplut cu înalta lui personalitate mai bine de 50 de ani din istoria neamului românesc“.

9 aprilie. Istoricul francez Alfred Rambaud este ales membru de onoare.

3 mai. V.A. Urechia este însărcinat să reprezinte Academia la Congresul internațional al limbilor romanice (Bordeaux, 17-22 august), iar Gr. Tocilescu la Congresul arheologic al Franței (Clermont-Ferrand, 5-13 iunie).

24 noiembrie. La înmormântarea lui Al. Odobescu, din partea Academiei vorbește Gr. Tocilescu. Ilustrul dispărut „a fost și a voit să fie totdeauna și înainte de toate un om de știință, un dascăl al tinerimii și s-a simțit mândru între noi și cu noi... el a fost și un suflet mare și nobil, o inimă curată și generoasă“.

1896

6 martie. Comunicări: *Din istoria anilor 1806-1812*, de V.A. Urechia, și *Dacia militaria*, de Gr. Tocilescu.

18 martie. Se aprobă publicarea în *Analele Academiei* a studiului lui N. Iorga *Contribuțiuni la Istoria Munteniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*. Este începutul carierei academice a savantului.

27 martie. A.D. Xenopol prezintă comunicarea *Caracterul științific al istoriei*.

18 septembrie. B.P. Hasdeu donează trei documente originale referitoare la familia sa și la participarea lui Nicolae Hasdeu la asediul Vienei, în 1683.

1897

21 aprilie. Nicolae Iorga este ales membru corespondent.

Istoricii Eugen Bormann, din Viena, și Alfred von Domaszewski, din Heidelberg, sunt aleși membri de onoare.

10 septembrie. Biblioteca primește din partea Ministerului afacerilor străine copii după rapoartele ambasadiorilor Franței la Constantinopol (1828-1829, 1834-1848) și ale consulilor austrieci din București și Iași din 1812.

8 noiembrie. V.A. Urechia reprezintă Academia la inaugurarea monumentului de la Războieni.

1898

8 aprilie. A.D. Xenopol prezintă comunicarea *Constituția lui Ioniță Sandu Sturdza* din 1822. *Originea Partidului Conservator și a Partidului Liberal în Moldova*.

10 aprilie. Premiul „Heliade” este acordat lui Zamfir Arbore pentru lucrarea sa *Considerațiuni istorice și geografice asupra Basarabiei înainte de 1812*.

12 aprilie. T.V. Stefanelli este ales membru al Secțiunii istorico-arheologice.

18 noiembrie. N. Iorga prezintă comunicarea *Documente noi în parte românești relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*.

22 noiembrie. Se deschide cea dintâi sală de lectură a Bibliotecii, cu 32 locuri, și o sală de studiere a manuscriselor, cu opt locuri.

1899

10 februarie. N. Iorga prezintă rezultatele cercetărilor sale în arhivele brașovene, privind „socotelile Brașovului la 1550-1714” și asupra „mai multor cronici inedite relative la istoria noastră din secolul al XVII-lea”.

17 februarie. Comunicarea lui Gr. Tocilescu *Cetatea Dinogetia și valul de pământ de la Galați*.

29 martie. B.P. Hasdeu este însărcinat să reprezinte Academia la Congresul internațional al orientaliștilor (Roma, 14-26 octombrie).

7 aprilie. Comunicarea lui N. Iorga, *Cronici muntene din secolul al XVII-lea*.

20 aprilie. Episcopul Nicolae Popcă, președintele Comitetului Național Român din Transilvania, și istoricul Constantin Erbiceanu sunt aleși membri ai Academiei.

Referindu-se la cercetările sale asupra epocii fanariote, C. Erbiceanu spunea la 22 aprilie: „Scopul ce-l urmăresc este: situațiunea cultului la români în acele timpuri de încercări și nestatorniciri. Din câte cunosc până acum, bazat pe monumente și date pozitive ce mi-au rămas din epoca fanariotă, ne putem mândri noi, românii, că în principatele românilor n-au lipsit nici oamenii culti și devotați patrioți și că secole întregi am fost azilul popoarelor nenorocite și subjugate de turci, greci, sârbi, bulgari, arnăuți, macedoneni. Tot românii au fost singurul popor ce a dat alinare și mângâieri popoarelor ortodoxe din Orient, prin ajutoruri în bani și hărăziri de tot felul.

Făgăduiesc că atât cât Dumnezeu îmi va da viață, voi continua cercetările mele istorico-literare din acea epocă, dând la lumină tot ce ne interesează pentru cultura noastră literară și completarea datelor noastre istorice naționale”. ■

Clio anunță

Cum a murit Shakespeare?

Revista *New Scientist* avansează ipoteza unui cancer al glandelor lacrimale, pe baza concluziilor mai multor oameni de știință și criminaliști germani. Descoperirea a fost făcută recent, în cursul identificării unei măști mortuare presupuse a fi a lui Shakespeare, care se află în prezent într-un castel din orașul german Darmstadt. Cu ajutorul computerelor, s-au analizat toate reprezentările dramaturgului datând din veacul XVII, demonstrându-se astfel că bustul executat la 7 ani de la moartea marelui Will ca și cunoscuta gravură de pe prima ediție a pieselor sale, tipărită la Londra în 1623, sunt reprezentări autentice.

Aplicând tehnologii diferite, savanții și criminaliștii germani au stabilit că același pictor care a pictat gravura din 1623 este și autorul măștii mortuare din gips din castelul de la Darmstadt. Un bogat aristocrat german a cumpărat-o în 1775 la Londra, apoi ea a fost adusă în Germania în 1842, fiind vândută la o licitație la Mainz. Apoi i s-a pierdut urma, pentru că în 1960 un pictor să o descopere într-un magazin de antichități din Darmstadt.

Atât masca mortuară cât și portretele lui Shakespeare au un numitor comun: pleoapa stângă a scriitorului este vizibil umflată, ceea ce trădează un cancer al glandelor lacrimale. Mai putem menționa și că în ultimii trei ani ai vieții (1614-1616), Shakespeare nu a mai scris nimic, ceea ce susține, indirect, ideea unei grave boli de ochi.

Zilei de 6 iunie 1944, când trupele aliate au descins pe pământul Franței, în Normandia, operație cunoscută sub denumirea de „Overlord“ (Magazin istoric, nr. 9/1968, 1-6/1974, 3-5/1984, 7/1991, 6-7/1992), i-au urmat multe alte zile și nopți de lupte crâncene, deoarece germanii au opus o rezistență dărză celor peste un milion de ostași americani, englezi, canadieni și francezi. Pregătirea acțiunii Aliatilor, unică până acum în istoria lumii, fusese extraordinar de minuțioasă. În mii de antrepozite risipite în Anglia se îngrămădeau milioane de lăzi pline cu piese detașate și furnituri de tot felul, iar oamenii acestei uriașe armade, au fost supuși unui lung antrenament, în centre speciale de instrucție.

Riposta germanilor a fost înversunată. E de ajuns să cităm un exemplu, spre a ne da seama de proporțiile ei: bateriile germane de pe coastă au decimat primele valuri de asalt, provocând doar Diviziei 1 americane 3 000 morți și răniți. La 6 iunie, prin curajul și organizarea lor, Aliții reușiseră să pună piciorul pe pământul Franței, dar rezistența forțelor germane de pe plajele de la Omaha, îndeosebi în sectorul Caen, le-a oprit orice înaintare. Astfel, la câțiva kilometri de plajele debarcării, s-a angajat un război de uzură timp de lungi săptămâni, unde doar prompta sosire a întăririlor a putut aduce victoria. Germanii au pierdut această bătălie uriașă, care i-a costat

Un american (Eisenhower) și un britanic (Montgomery), cooperând în al doilea război mondial

.ZECE SĂPTĂMĂNI LÂNGĂ EISENHOWER

M.D. YARROW

640 000 oameni uciși, răniți sau luați prizonieri.

În toiul acestei bătălii, care a fost hotărâtoare pentru soarta războiului un convoi de planoare a lansat – pe lângă ostași, material de război și alimente – și un grup de corespondenți de război. Printre aceștia s-a aflat și M.D. Yarrow, gazetar canadian, reprezentând agenția „Reuter“. Până atunci, după cum o mărturisește, „trăise ca un ziarist oarecare, făcându-și o frumoasă specialitate din relatarea festivităților parohiale sau estivale“. Și iată-l acum pornind la război. „Neavând nimic dintr-un erou și nedorind deloc să se acopere de glorie pe câmpurile de luptă“ – cum spune chiar el –, M.D. Yarrow, ca atâția alți confrăți de-ai lui, trece totuși printr-o serie întreagă de întâmplări, dintre care unele n-au lipsit să-l coste viața, dar pe care, întotdeauna, el le-a privit cu umor.

Reîntors acasă, a publicat mai târziu cartea *Ținta*, în care războiul este privit cu ochiul unui om pe care nu l-a părăsit niciodată înclinarea spre ironie, chiar atunci când faptele nu se pretau deloc la așa ceva. Este o imagine sumară a războiului, pe orizontala evenimentelor, fără nici o pretenție analitică, păstrând însă savoarea impresiilor de la fața locului ale unui corespondent de presă.

Din această lucrare în care apar, în fiecare rând aproape un râs vesel și nesilit, o observație adevărată, reală și fină, redăm pentru cititorii Magazinului istoric câteva fragmente, într-o formă adaptată. Pentru început – întâlnirea în Franța cu generalul Eisenhower, pe lângă comandamentul căruia fusese atașat Yarrow.

Privilegii rare

Generalul Eisenhower detesta publicitatea, așa că noi, corespondenții de război, aveam puțin de lucru. Se presupunea din pornire că transmitem toate informațiile despre el, adică informăm toată lumea despre faptele și gesturile lui. Tocmai ceea ce el vroia să evite. Îi dispăcea orice reclamă făcută în jurul numelui său și nu-i plăcea deloc să fie centrul de interes al unui articol sau informație. Când pleca în misiune, se întâmpla deseori „s-o ștergă englezește” și să ne părăsească. Ne lăsa fără să știm ce să facem, încotro să o luăm. La întoarcere, își cerea scuze că ne-a uitat și făgăduia că altădată n-o să se mai întâmple.

Dar, de fiecare dată, făcea la fel. De aceea aveam timp liber că, până la urmă, am descoperit cuadratura cercului, problemă pe care o studiază cu înverșunare noapte de noapte, cam trei milioane de oameni. Cel puțin așa am auzit. Tovarășii mei de inacțiune erau încântători: Jerril Müller, din partea radiodifuziunii americane, Robert Farr, din partea BBC-ului, Howard Corvan, campion de pocher, din partea presei americane. Eu completam în mod armonios grupul presei anglo-saxone. Corvan, originar din Shawnee (Oklahoma), nu-și avea pereche în povestirea anecdotelor.

Când conștiința noastră profesională începea să ne mustre – asta se întâmpla cam o dată la cincisprezece zile – ne îndreptam spre cartierul generalului și-l imploram să ne facă o mică declarație sau să-și exprime părerea despre moda feminină din Anglia, într-un cuvânt, să ne dea

câteva elemente ale unei informații oarecare. Pentru mine, întâlnirile acestea cu comandantul suprem al armatelor aliate din vestul Europei au fost privilegiile rare de care m-am bucurat în cursul lungilor mei ani de carieră. Nu mai regretam că, altădată, îmi înghețaseră picioarele multe ore, în glaciala iarnă canadiană, ca să rețin numele câtorva personalități prezente la înmormântarea unui celebru contrabandist de alcool, de vreme ce, într-o zi, meseria asta mă pusese în legătură, dacă nu personală cel puțin profesională, cu generalul Eisenhower.

N-am în mod special cultul eroilor. În general, mă lasă rece. Dar Eisenhower avea un fel de strălucire magnetică foarte puternică, o uluitoare sănătate fizică și morală. După fiecare discuție avută cu el, mă simțeam înviorat preț de mai multe ore. Ne duceam să-l vedem, de cum aflam că are răgaz câteva clipe. Deși el detesta motivul prezenței noastre pe lângă el, manifesta o vie simpatie și se arăta foarte simplu și foarte amabil cu noi. Înțelegea că trebuie să ne justificăm și noi prezența într-un fel sau altul, oricât de rară ar fi fost ea.

De obicei, îl găseam cu mâncările cămășii suflecate, desfăcut la guler, purtând o pereche de papuci vechi confortabili. Fuma mult și părea totdeauna acoperit de vâul gros de fum al țigărilor.

– Ei? Ce mai vreți? ne întreba cu un ton care încerca să fie sever, dar pe care sclipirile vesele din ochi îl dezmințeau.

Știa tot atât de bine ca și noi, poate chiar mai bine decât noi, ce voiam. Discuția începea întotdeauna astfel:

– Cum merge războiul, domnule general?, întrebam noi într-un glas.

– Aștept să-mi spuneți voi, răspundea el. Haideti, luați-vă scaune și așezați-vă.

Îndeplinindu-se astfel prelinăriile obișnuite, ne puteam așterne pe treabă.

Generalul Eisenhower se născuse în Kansas, cel mai orgolios dintre statele americane. Dacă un străin, aflat în trecere prin Kansas, lasă să-i scape, de pildă, că după o lună fără ploi ținutul îi pare puțin secetos, aude răspunzându-i-se cu răceală:

– Dacă ținutul nu vă place, n-aveți decât să vă întoarceți de unde ați venit.

Se șoptea că generalul Eisenhower fugă de publicitate pentru ca în Statele Unite să nu se interpreteze reclama făcută în jurul numelui său ca o manevră menită să-l ducă la Casa Albă. Nu știu ce-i adevărat în asta. Nu riscam să-l întreb așa ceva, mi-era și așa destul de greu s-o scot la capăt, fără necazuri, cu treburile mele curente.

Clipe grele

Convorbirile cu acest comandant erau dintre cele mai agreabile. După ce fusesem multă vreme brutalizați și tratați cu asprime de sergenți, locotenenți și alții, simțeam oarecare plăcere să fim considerați de comandantul suprem ființe omenești normale, înzestrate chiar cu o anumită inteligență. El ne acorda tuturor, fără nici o deosebire, încrederea sa. Când mă gândesc că am cunoscut caporali care îți cereau actele înainte de a-ți arăta unde se găsesc toaletele!...

Generalul Eisenhower a fost foarte supărat și foarte îngrijorat când presa engleză dezlanțuită a

interpretat numirea, în august 1944, a generalului american Bradley la comanda Grupului 12 armate ca o „punere în disponibilitate“ a generalului britanic Montgomery. A crezut că eu port răspunderea unuia dintre primele mesaje tendențioase și am trecut prin clipe grele până să-mi pot dovedi nevinovăția.

Ideea de a-l pune în disponibilitate pe generalul Montgomery era tot atât de departe de generalul Eisenhower ca și aceea de a face pace cu Germania. În clipa aceea, situația militară cerea în mod imperios o divizare a comandamentului, în timp ce primele faze ale invaziei fuseseră conduse de un comandament unic. În numirea generalului Montgomery la comanda Grupului 21 armate n-a existat nici o considerație de naționalitate, așa cum n-a existat nici una la numirea generalului Bradley în postul de comandant al Grupului 12 armate.

Acastă problemă nu s-a pus nici atunci când, peste câteva luni, în decembrie, s-a produs contraofensiva lui von Rundstedt în Ardeni (*Magazin istoric*, nr. 5/1972). Generalul Bradley pierzând contactul cu armatele 1 și 2, comanda lor a fost transferată generalului Montgomery, ca acesta să poată organiza contralovitura, care a avut rezultate atât de frumoase. Singurul lucru care conta era continuarea războiului și nu supremația unui general american asupra unuia englez sau viceversa.

O anumită parte a presei britanice a manifestat aceeași lipsă de măsură când și-a exprimat satisfacția că s-a apelat la Montgomery în timpul ofensivei din Ardeni ca și în tânguiriile ei

atunci când a vorbit de „punerea lui în disponibilitate“. Titluri mari, exagerând care mai de care: *Monty prevăzuse străpungerea* sau *O să vedem acum, a spus Monty* erau dintre cele mai calme și mai indulgente.

De asemenea, se mai atribuia o mare putere ocultă lui Montgomery. El restabilise situația într-o clipită, consolidase pozițiile într-o jumătate de zi. Se prea poate, cum pretindeau unele ziare, ca Monty să fi avut o putere ocultă care i-a permis să prevadă străpungerea din Ardeni, dar eu unul nu cred, căci singurul lucru ce-l putea face atunci un militar ca el era să-l prevină pe generalul Bradley: amândoi erau înhămați la aceeași treabă.

Darurile lui de cunoaștere a viitorului sunt de asemenea dezmințite și de faptul că, în momentul acela, unele trupe se aflau în mișcare, dar nu în direcția cea bună! După ce am petrecut zece săptămâni lângă generalul Eisenhower, sunt convins că puțini sunt aceia care ar fi dovedit atâta artă militară, tact și generoasă înțelegere, cum a făcut-o el.

Ați remarcat că nu-i spun „Ike“, cum fac atâția alți corespondenți, mai puțini familiarizați cu el. Pentru mine, el este un mare om și, numindu-l astfel, așa avea impresia că nu-l respect în-deajuns. ■

Adaptare de
Paul B. MARIAN

ISTORIC ARAB (973-1048)

(Monoverb: 4-6)

R R I

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția careului *Nicolae Iorga*: SOCOTELI – NIS – ATENEU – ONODA – VOLUM – SPIRIT – AMA – ARTICOLE – NACU – EE – UAI – TN – MARFA – CCC – I – RAPOARTE – U – IONA – NMO – ML – LUMINA – ARGAT – UPAS – SOTI – IU – PT – MAI – ANUAR – EAC – AUR – OLGA

Soluția jocului din p. 63 – VINE RADU PAISIE (V – IN – ER/A – DUPA – I – SI – E)

IULIE

1946

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Prin îngrijirea Apărării Patrio-
tice, peste 3 000 de copii orfani
de război sunt trimiși în tabere la
Sovata, Băile Felix, Herculanee,
Predeal etc.

● A început treieratul; se esti-
mează că recolta lui 1946 va fi de
190 000 vagoane de grâu, 9 000
vagoane de secară, 34 000 vagoane
de orz, 38 000 vagoane de ovăz.
Prețul unui vagon de grâu – 7
milioane de lei.

● În sala de festivități a Școlii
ortodoxe de fete din str. Principa-
tele Unite nr. 69 are loc conferința
pe țară a Federației Femeilor De-
mocrate din România, a cărei
președintă este Maria Rosetti.

● Se stinge din viață, la 16
iulie, prof. D. Bagdasar (n. 17 de-
cembrie 1893), ministrul sănătății
în guvernul dr. P. Groza.

● Liberalul, organul P.N.L.-Bră-
tianu, despre Stalin: „La împlini-
rea a cinci ani de când armata
și apărarea sovietică sunt condu-
se de mareșalul Stalin, în deplină
cunoștință de cauză se poate afir-
ma că a fost un mare modelator
al sufletului soldatului rus, un
neobosit organizator, un mare co-
mandant. Generalissimul Stalin și
armata roșie și-au înscris în isto-
rie un drept la măreție“.

● Cu amărăciune despre Bucu-
rești scrie prof. N. Ghiulea în Tim-
pul: „Astăzi, Bucureștii de altăda-
tă, nu de acum o sută de ani, ci de
acum zece ani, îngrijit, curat, or-
donat, a lăsat locul unui București
neglijat, murdar, dezordonat,
părăsit și disprețuit“.

Poate doar restaurantele lui lu-
xoase scumpe din centru, care pot
mulțumi cele mai alese gusturi, să
mai ducă faima Bucureștilor în
străinătate. Dar asta este prea
puțin“.

Miez de vară înfierbântat în capitala din urmă cu cinci decenii, și
la propriu (termometru urcă spre 40 grade la umbră) și la figurat
– politica încingând spiritele. „Concepții, judecăți și prejudecăți vechi
se ciocnesc cu concepții, idei, judecăți și considerații noi“, scrie B. Bră-
nișteanu, în ziarul al cărui director este, *Adevărul*, din 5 iulie. Ne-a frapat
să întâlnim aceeași definire a perioadei ca acum.

„Uimiți, continuă autorul, stăm și noi în fața spectacolului ce ne oferă
în această perioadă de tranziție lupta ce se dă în arena politică“.

În această arenă au loc spectaculoase transformări și schimbări de
poziții: „Oameni care mai ieri demonstau, de nu în teorie, dar în prac-
tică, absurditatea celor cări susțineau sinceritatea și moralitatea în poli-
tică, sunt astăzi exponenții cei mai aprigi ai acestei concepții. Cei care
erau purtătorii ei par a se fi convins că rareori în politica practică pot
domni fidelitatea și credința, că politica exclude din inimi sinceritatea,
mărinimia, indulgența“.

Și în ambele tabere găsești pilde care confirmă adevărul că în politică
dușmănia și adversitatea dau repede rod față cu cel de altă părere“.

Concluzia articolului. „Curățirea atmosferei politice este una din ma-
rile necesități ca să se poată întemeia democrația adevărată. Omul să
nu se mai întoarcă în politică dintr-o parte în alta, cum face bolnavul
care speră să-și găsească cu acest chip o poziție mai bună“.

O viață politică onestă, curată, face ca luptele și polemicile politice
să se dea pe idei, pe argumente, nu pe insinuări și bănuiele, până când
buna credință nu este infirmată de faptul cert“.

La 13 iulie 1946, regele semnează noua lege electorală, prezentată
de Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul de justiție.

Au drept de vot bărbații și femeile care au împlinit 21 de ani și pot fi
aleși cei de peste 25 ani.

Sunt nedemni de a vota și candida: criminalii ordinari; vinovații de
dezastrul țării și criminalii de război; miniștrii, subsecretarii de stat,
secretarii generali, prefectii și primarii antonescieni sau din Ardealul
de Nord; voluntarii împotriva Națiunilor Unite; candidații legionari și
gogo-cuziști; conducătorii fasciști din Ardealul de Nord, epurații;
conducătorii Centralei evreilor; membrii asociației româno-germane și
maghiaro-germane.

Comisia electorală-centrală este prezidată de Oconel Cireș, prim-
președinte al Înaltei Curți de Casație. Până la 15 august, comisia va

Reprezentanții
celor patru mari
la Conferința
de pace de la Paris;
de la stânga
la dreapta:
Molotov,
Bidault,
Byrnes,
Bevin

întocmi „două tablouri de semne electorale: unul format din semne geometrice, iar altul din obiecte“, scrie *Scântea* din 27 iulie.

Adoptării de către Consiliul de Miniștri a proiectelor de Decret și Decret privind legea electorală, s-au opus reprezentanții P.N.Ț.-Maniu (E. Hațieganu) și P.N.L.-Brătianu (M. Romniceanu) în guvern. Șefii celor două partide din opoziție și-au exprimat la rândul lor protestul față de noua lege electorală.

Iuliu Maniu: „Proiectele astfel pregătite sunt absolut inacceptabile. Ele sunt proiecte reacționare, menite să facă posibile toate abuzurile electorale și sunt în directă contradicție cu hotărârile de la Moscova“. (*Dreptatea*, 13 iulie). C.I.C. Brătianu: „Guvernul a schimbat succesiv, din propria inițiativă, nu mai puțin de cinci ori întreaga structură a legii, introducând alternativ dispozițiuni contradictorii și agravante și sfârșind prin a adopta o redactare menită să-i înlesnească fraudă pe întreaga scară a operațiunilor electorale, de la întocmirea listelor și până la totalizarea și proclamarea voturilor“ (*Liberalul*, 13 iulie).

Iulie din urmă cu cinci decenii este o lună a ... vizitelor. Membrii guvernului sau fruntași din conducerea partidului comunist se deplasează în țară, cu vădite intenții electorale, spre a face propagandă în favoarea Frontului Național-Democrat. Comentând o astfel de vizită a primului-ministru la Bacău, ziarul *Liberalul* din 12 iulie notează:

„Pentru ca spectacolul să prezinte o atracție mai mare, au fost folosiți și copiii de 10-15 ani, care cătreau străzile orașului în camioane de-a-le C.F.R.-ului debitând amuzantele lozinci comuniste. Tot la acest iarmaroc politic, au mai fost aduși circa 200 de polițiști, care să dea comediei un aspect popular, deoarece era prea puțin «popor», cu toate că P.C.R. rechiziționase cu o zi înainte toate autobuzele, camioanele și automobilele din oraș, spre a-i aduce forțat pe țărani.

La reușita spectacolului – continuă ziarul amintit – și-a dat concursul, ca de obicei, d. Petru Groza, care a delectat pe polițiști și pe curioși cu picanterile oratoriei d-sale.

Premierul a adus o contribuție foarte importantă în domeniul istoriei naționale, căci a afirmat categoric că dumnealui nu este de origină dacică, după cum se băfește, ci este de origină romană (sic!) «părinții și strămoșii fiindu-i urmași de-ai lui Traian».

Cu același prilej a vorbit și Chivu Stoica, făcând „istoricul și

Cronică mărunță

● În portul Constanța a sosit vasul american de poștă civilă, „U.S.S. Cotton Mather“, care aduce 1 128 lăzi și saci, cântărind 22 650 kg. Este primul vas american pentru transporturi care ancorează într-un port românesc după război.

● Un juriu, compus din George Enescu, Mihail Jora, Emanoil Ciomac, Mihail Andricu, Alfred Alessandrescu, desemnează candidații români pentru concursul Menuhin de la Geneva: Radu Aldulescu (violincel), Mircea Negrescu și Ion Voicu (vioară), Ioana Nicola, Arta Florescu, Viorel Ban, Zenaida Pally (canto).

● Se construiește intens: 5 blocuri cu peste 10 etaje pe străzile Biserica Enel, Matei Voievod, Brezoianu, Calea Moșilor și bd. Brâncoveanu; alte 8 imobile de câte 9 etaje. Valoarea totală a construcțiilor imobiliare – 120 miliarde lei.

● „E pentru a treia oară – scrie Semnalul – când găsim în Scântea consecutiv acest titlu: În Uniunea Sovietică se ieftinește viața.

Am fost geloși citind o singură dată, de ce trebuie să citim de trei ori pe rând, ca suferința noastră să fie cu atât mai mare?“

● „Din când în când – observă Semnalul – se joacă la radio câte o scenetă intitolată, ni se pare, Radio în actualitate.

Eroii sunt totdeauna trei: Nae, care cam trage cu opoziția, Costică, guvernamental până în prăsele, și Smaranda, nevasta lui Nae, neutră, care până la urmă se dă cu Costică.

Nu știm cine e autorul acestei scenete, destul de nostimă, dar îi atragem atențiunea că luni [8 iulie] ne-a convins Nae, nu Costică!

IULIE
1946

A sosit... penicilina!

Cronică mărunță

Or, nu de aceea are FND-ul monopolul propagandei politice prin radio, ca să facă jocul partidelor istorice.

Să-l întărească pe Costică și să-l roage pe dom Nae să combată mai slab, că începe să ne convingă.

● Același ziar, sub titlul Cum trăiesc intelectualii, publică scrisoarea unui inginer din Ploiești, cu 15 ani vechime în muncă și care arată cum își repartizează cei 480 000 lei ai salariului său net: chirie - 100 000 lei; lumină, încălzit, impozite comunale - 65 000 lei; hrană (trei persoane) - 315 000; îmbrăcăminte... etc. „Suma disponibilă fiind zero - notează inginerul ploieștean - nu mai este necesar să discutăm mai departe, toate acestea fiind interzise puterii de cumpărare a unui salariat de categoria mea. Și acum o singură întrebare: Ce poate face un inginer spre a putea trăi din salariul lui?”

● Instrucțiuni pentru eliberarea penicilinei: numai pe bază de ordonanță medicală și cu aprobarea prof. dr. Ștefan Nicolau. Fiarele goale de penicilină vor fi depuse în termen de 5 zile, de medicul curant, la medicul care a aprobat consumul, iar acesta le va trimite lunar Institutului farmaceutic din București. Prețul de vânzare pentru public la farmacie este de 20 000 lei fiole de 100 000 unități.

● Ziarul Finanțe și industrie consemnează faptul că, în ultimul timp, criza de numerar a atins proporții care trebuie să dea de gândit autorităților.

Lumea comercială a ajuns să plătească dobânzi de 20 la sută pe lună și tot nu se găsește numărul absolut trebuincios.

descrierea pușcăriilor, amenințând pe țărani și muncitori tot cu pușcări, dacă nu vor vota fenedeul!”

Un eveniment urmărit cu deosebit interes de presa bucureșteană: deschiderea, la 29 iulie, la Paris, a Conferinței de pace. Participă 32 de delegații din tot atâtea state.

Aceștia sunt primiți la palatul Luxemburg de Georges Bidault, primul-ministru francez.

„În curtea palatului - notează corespondentul ziarului *Timpul* din 31 iulie - două șiruri de jandarmi au prezentat săbiile. D. Bidault a intrat cu o mică gardă de cinci membri ai gărzii republicane, cu coifuri aurite și cu panase și îmbrăcați ca soldați ai lui Napoleon.

Numerosi pompieri se găseau în fundul curții în punctele strategice, ca și pe acoperișul clădirii.”

Iată și venirea celorlalți șefi de delegații ai Marilor Aliați: „D. Molotov [U.R.S.S.] sosește la ora 14.25, pentru ca după câteva minute să sosească și d. Byrnes [S.U.A.] și Attlee [Marea Britanie]. D. Molotov zâmbește și urcă treptele uitându-se drept înainte. D. Byrnes zâmbește și pare că face o glumă, căci râde cu unul din membrii delegației americane. Attlee pare că schițează un scurt salut în fața mulțimii.”

În salonul Victor Hugo al palatului, primul-ministru francez oferă o „recepție privată” șefilor delegațiilor, înainte de deschiderea propriu-zisă a conferinței.

La ora 15.00, delegațiile intră în sala de dezbateri. Cuvântul de deschidere este rostit de Georges Bidault: „Lunga suferință a lumii - spune el -, așteptarea răbdătoare a popoarelor, neliniștea celor slabi, imensa speranță a oamenilor cu sufletul simplu și cu inima dreaptă se îndreaptă astăzi către noi, pentru a ne cere să îndepărtăm pentru totdeauna proroциile rele ale profeților nenorocirii și să adâncim înțelegerea mutuală în serviciul justiției, libertății, lumii scăpate de acest flagel numit război.

Am suferit toți ducându-l, deci să-l desființăm. A bătut ceasul pentru a izbuti.”

Un grup de intelectuali și ziariști români pleacă la Paris spre a urmări lucrările Conferinței de pace. Delegația este alcătuită din: Al. Rosetti, rectorul Universității București, Victor Eftimiu, președintele Societății scriitorilor români, Gr. Preoteasa, directorul presei din Ministerul informațiilor, George Spiru, Al. Philippide, Florica Șelmaru, Al. Buican ș.a.

(Despre discutarea în cadrul Conferinței a problemelor privind Ro-

O parte din delegația economică română la Conferința de pace de la Paris (de la stânga la dreapta): specialistul M. Vasiliu, ing. Silber, I. Christu, T. Cristureanu, generalul Gujdu

Să nu te arzi, mama!

mânia, vezi studiile publicate în revista noastră, nr. 1,2/1987, dar și documentele din nr. 1-6/1995).

Revista *Fundațiilor Regale* publică însemnările lui Al. Rosetti intitulate *Pomenirea lui Mihail Sebastian*, de la a cărui tragică dispariție s-a împlinit un an de zile.

„Moartea prea de timpurie a prietenului nostru apare tot atât de absurdă sufletului ca și cugetării noastre.

Dar, fără trișerie, cugetul nostru se împacă cu situația creată, cu condiția de a face abstracție de locul pe care Mihail Sebastian l-ar ocupa în spațiu.

Plecău ce adevărat în emisfera cealaltă, undeva departe, noi am proceda la fel ca și astăzi, conlucrând cu Sebastian ca și cum ar putea fi prezent printre noi și urmându-i sfaturile pe care intuiția noastră le-a reconstituit“.

După ce notează că sunt în curs de apariție două volume din scrierile lui Sebastian, Al. Rosetti încheie: „Vom regăsi într-însele farmecul inimitabil al autorului, făcut din pudoare reținută și dintr-o sensibilitate acută.

În fața operei frântă pentru vecie, putem măsura însă adâncimea pierderii suferite.

A-l reciti constituie o rară bucurie. Noi credem că aceste cărți vor contribui și la redescoperirea lui Mihail Sebastian.

În felul acesta, o actualitate neîntreruptă îi este asigurată.“

Să încheiem această cronică de iulie 1946 cu o evocare a... unui sfânt: prorocul Ilie, a cărui zi este în 20 iulie, patronul aviației și al meteorologilor. Este stăpânul trăsnetelor, invocat de Joachim Botez în *Fapta* din 21 iulie, să curețe pământul „de toți oamenii trăzniți nu de fulgerul ceresc, ci de scurtul circuit al conștiinței lor întunecate. Aceștia ar fi cei care împart dreptatea ca linia frântă a trăsnetului sau ca funia în sac; cei care răspândesc de pe catedră beznă în loc de lumină; cei care te caută mai mult la pungă decât la meteahna de care suferi; cei care zic că cu tunul poți să dobori și idei; și cei care clădesc poduri ori blocuri de beton, dar care pe urmă crapă ca mămăliga prea răsoaptă; în sfârșit, cei ce scriu pe hârtie lucruri pe care nu le-ai pricepe chiar de ți-ai muia picioarele în baia Hudson de la capătul pământului. Poetii hermetici adică“.

Multe ar fi avut de făcut Sfântul Ilie în 1946, dacă ar fi citit *Fapta*... ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

● La Balcaniada de tir și gimnastică desfășurată la Sofia, România se clasează pe locul trei. Sorin Cantili (tir) și Maria Pop (gimnastică) au câștigat titlurile de campioni balcanici.

● În curtea spitalului „Iubirea de oameni“ (Caritas) se dezvelește un bust al doctorului Ghelerte, operă a sculptorului I. Jalea. Rostesc discursuri Șt. Voitec, ministrul instrucțiunii, Filderman, secretar general al Ministerului industriei de stat, dr. Răzmeriță, medic primar al Capitalei.

● Din articolul *Revoluție și cărți* de Al. Mironescu, în *Fapta*: „O revoluție se pregătește nu tehnic, în primul rând, ci spiritual: cu răbdare și vreme îndelungată.

Această pregătire au făcut-o totdeauna gânditorii și scriitorii – cărțile, altfel vorbind – și de aceea revoluțiile în înțelesul exact al cuvântului nu s-au produs decât acolo unde au trăit gânditori și scriitori revoluționari și unde cărțile lor au circulat.

Violențele unei revoluții nu fac altceva decât să măture o situație parazită, iluzorie, ca să iasă la iveală și să rămână ceea ce a devenit o stare morală de fapt.

Și această stare de fapt, care e o nouă structură sau o nouă mentalitate, e consecința unei lucrări spirituale revoluționare.

Pentru ca revoluția să intereseze istoria scrisă, ea trebuie neapărat să fie un eveniment din taina sufletească a oamenilor“.

LIMBA MAMĂ ÎN BISERICI

PAUL MIHAIL

Prin regulamentul Sinodului rus de la 14 mai 1867 al seminariilor teologice, limba română este scoasă din programul Seminarului din Chișinău. Însă chiar în acel an, potrivit aprobării Sinodului, stăpânirea eparhială din Basarabia începe a tipări un organ periodic bisericesc sub denumirea de Kișinevschie eparhialnîie vedomosti (Vedomostiile [știrile] Eparhiei Chișinăului) cu text paralel în limbile rusă și română. Întâiul număr al revistei apare la 1 iulie 1867 și este salutat de unii cu mare bucurie. În partea oficială,

dispozițiunile Sinodului și ale stăpânirii eparhiale se tipăreau în două limbi; în cea neoficială, găsim multe articole românești, fără să fie traduse. Toate articolele au un caracter istoric bisericesc și religios. Dintre ele cităm: Tâlcuirea Evangheliei lui Mateiu, Sfântul Ioan Zlatoust ca un propovednic, Sfântul Sofronii, patriarhul Ierusalimului etc. Ici-colea găsim și câte o predică. Limba în care e scrisă revista este o limbă moldovenească fără neologisme, pe alocurea puțin stălcită. La anul 1871, partea românească a revistei a fost suprimată.

Bucoavne românești

În acest timp tipografia exarhicească, înființată încă sub mitropolitul Gavriil și destinată tipăririi cărților în limba română, continuă să tipărească și alte publicații. Astfel, în 1867, apărură: *Învățăture catehizicești*, de protoiereu Scvortov, traduse în limba română; în 1869 „Pentru bisericile, în care serviciul divin se face în românește și parohienii sunt moldoveni”, s-au tipărit diferite registre, precum și *Acatistul Maicii Domnului*; în 1871 o *Culegere de articole cu conținut duhovnicesc-dogmatic*, traduse de protoiereul Teodor Baltaga. Această tipografie nu corespundea cu spiritul centralist și naționalist al epocii de atunci din Rusia. Constatând că în anul 1882, în tipografie nu s-a tipărit nici o carte de cult în românește, arhiepiscopul Serghie a ajuns la

concluzia că tipografia și-a pierdut rostul ei pentru Basarabia și a intervenit pe lângă Sinod, pentru a se aproba desființarea ei. Sinodul rus, prin ucazul din 13 ianuarie 1883, a dispus: „Tipografia înființată în 1814 în eparhia Chișinăului, cu scopul de a înzestra parohiile bisericești cu cărți pentru slujbe dumnezeiești în limba moldovenească și slavonă, și-a pierdut de acum însemnătatea ei, deoarece în bisericile acelei eparhii s-a introdus pretutindeni slujba divină în limba slavonă, iar tipografia și-a îndreptat activitatea spre publicarea cărților și foilor după comenzi particulare, Sf. Sinod hotărăște: «să vi se dea P.S. voastre aprobare pentru a desființa tipografia, iar averea ce-i aparține a o întrebuința după chibzuința stăpânirii eparhiale»”.

Tipografia a fost cumpărată de mănăstirea Noul Neamț, dar n-a

putut fi deschisă, din pricina piedicilor pe care i le puneau autoritățile superioare bisericești.

Astfel murea și ultimul așezământ bisericesc, care timp de 70 ani a servit cauzei naționale nu numai în Basarabia, ci și la moldovenii de peste Nistru și de peste Prut.

Slujba dumnezeiască continuă a se face în limba slavonă și cea română, mai ales în părțile din jud. Lăpușna, Orhei, Bălți și Soroca. Sunt cunoscuți predicatori în limba română, ca pr. Ioan Butuc din Chișinău, prof. Pavel Florov din Cornești, prot. Macarie Untul, prot. Iustin Ignatovici etc. Poporul nu înțelegea limba slavonă și preoții se foloseau la îndeplinirea slujbelor bisericești de cărțile vechi bisericești în limba română.

Pentru întâia dată s-a vorbit de necunoașterea limbii ruse de că-

tre parohienii moldoveni la congresul preoților din 1894. Atunci a ieșit la iveală starea de plâns a parohienilor moldoveni din Basarabia, ca o piedică în mersul prefacerilor bisericești. Piedica consta în necunoașterea de către moldoveni a limbii ruse, care era singura limbă admisă de predare în școlile bisericești eparhiale și zădărnicea toată activitatea culturală-bisericească din Basarabia. Congresul preoților din 1894 ia în dezbatere vestitul referat al protoiereului Alexandru Ianovschi, rector al Seminarului din Chișinău, în chestiunea aceasta. Autorul susținea că: a) potrivit cu condițiile locale din Basarabia, e nevoie pentru întâia treaptă a învățământului să fie alcătuit un astfel de abecedar, în care cu litere rusești ar fi tipărite cuvinte și propozițiuni românești; b) e nevoie să se publice cărți mai importante pentru popor sau cel puțin *Noul Testament* în limba rusă, cu textul paralel în românește.

Congresul adoptă în întregime referatul și hotărăște pe lângă altele: nevoia de a publica cărți ruso-românești cu scopurile arătate, publicarea de articole în revista eparhială în limbile română și rusă. E adevărat că nici referatul amin-

tit, nici hotărârile luate de preoțime n-au avut un efect imediat, însă marele succes constă în faptul că problema școlii pentru moldoveni s-a pus cu mai multă precizie: limba română ca însăși limbă de predare. Aceasta a dus la ideea cărților școlare — bucoavne etc., tot în limba română.

Luminător din vechi hrisoave...

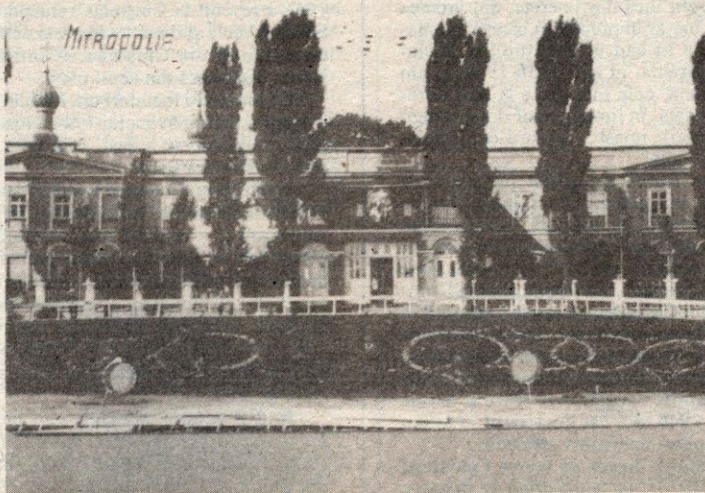
O învioreare în ramura de activitate pastorală în limba română se datorește [Societății] „Frățimea Nașterii lui Hristos” din Chișinău. Înființată la 1900, pentru dezvoltarea culturală religioasă morală a poporului, prin ucazul Sinodului, nr. 5 318 din 17 octombrie 1900, se dă învoierea ca „Frățimea” prin mijloacele sale să tipărească broșuri, cărți și foi cu conținut religios-moral în limba română, cu litere chirilice, cu text rusesc și fără. Cenzorii acestor foi au

fost numiți: profesorul Seminarului, preot Const. Popovici, și profesorul Școlii spirituale, preot Mihail Ciachir. Activitatea „Frățimii” se dezvoltă treptat. Se publică în sute de mii de exemplare foi cu conținut variat în limba română.

În 1901, Consiliul „Frățimii” obține aprobarea Sinodului pentru redactarea unui scurt *Molitvelnic slavo-român*, care s-a tipărit în 10 000 exemplare. Foile „Frățimii” se răspândeau nu numai în Basarabia, ci și departe, peste hotarele ei, în guberniile Podoliei, Hersonului și chiar în Caucaz, unde locuiau moldovenii ieșiți din Basarabia. Conținutul lor corespundea cerințelor populației moldovenești, care arăta mare interes pentru ele. Prin ucazul sinodal, nr. 1 126 din 25 aprilie 1905, drepturile acestei „Frățimi” au fost mărite, încuviințându-se să tipărească în românește cărți din Sf. Scriptură și de ritual bisericesc, cu litere slavone, după modelul cărților de cult românești,

editate în veacul al XIX-lea în Chișinău. Pentru a îndeplini această operă, era nevoie ca tipografia eparhială să ia ființă. În vederea aceasta, congresul preoțesc din 1905-1906 alege un comitet, compus din protoiereul Const.

Palatul mitropolitan din Chișinău; se afla pe locul unde acum este palatul Consiliului de Miniștri al Republicii Moldova; în p. 62: una dintre ultimele fotografii ale părintelui Paul Mihail

Popovici, ieromonahul Gurie [viitorul metropolit], preotul Const. Partenie, pr. Alexandru Baltaga etc., însărcinându-l cu alcătuirea proiectului pentru tipografie și cu lămurirea cheltuielilor trebuitoare.

La 26 octombrie 1906, după mai mult de 25 ani de amorțeală, vechea tipografie exarhicească a înviat. Reînființarea tipografiei moldovenești a fost mult ajutată de intervenția p.s. Vladimir, episcopul de atunci ca și de mișcarea generală din acea vreme. Tot atunci a început a se pregăti și traducerea în limba română a cărților de cult bisericesc. Pe lângă „Frățime” s-a alcătuit o comisiune de traducători compusă din protoierii Gheorghe Dănga, Mihail Plămădeală, Macarie Untul, ieromonahul Gurie etc. În 1907, se tipărește un *Ceaslov mare*, precum și *Psalтира*, editată în 5 000

exemplare. În 1908 se tipărește un *Trebnic mare* (1334 p.), apoi o *Evangelhie*, un *Acatist* etc.

Opera monumentală tipărită de „Frățime” în tipografia episcopală de la 1906 până la 1916 este *Viețile Sfinților*, apărută în 8 volume mari. Cu scopul să lumineze pe cei ce zac întru întinericul neștiinței și vorbesc românește, congresul preotesc, prin „Frățimea Nașterii lui Hristos”, intervine cu raportul redactat de ieromonahul Gurie, pe lângă Sf. Sinod, de a le aproba scoaterea unei reviste cu caracter religios și moral. Sinodul rusesc, cu nr. 15 541 din 20 decembrie 1907, aprobă tipărirea prin Sfatul „Frățimii Nașterii lui Hristos” a revistei lunare *Luminătorul* în românește și numește pe prot. Const. Popovici și ieromonahul Gurie ca redactori ai revistei. Întâiul număr apare la 1 ianuarie 1908. Conținutul re-

vistei a fost bogat în articole cu caracter religios, schițe din istoria bisericească, din viețile sfinților, din trecutul Bisericii românești. Colaboratori a avut pe lângă cei doi harnici și inimoși redactori și pe cei mai vrednici preoți, ca ieromonahul Dionisie, pr. Alexie Mateevici, pr. Iustin Ignatovici, pr. Grigorie Constantinescu etc. Revista, scrisă într-o limbă frumoasă, arhaică, care amintea vechile cărți și hrisoave bisericești, și în special prin unele articole care priveau istoria bisericească a românilor și viața românilor, a avut cel mai mare rol în trezirea conștiinței naționale. Ea apare și azi [1933].

În anul 1906 apare ziarul *Basarabia*, editat de gruparea studenților basarabeni de la Universitatea din Dorpat, gruparea domnului I. Pelivan și dl. Stere. În nr. 50 din 1906 al acestui ziar preotul Onofrei cheamă clerul la

Slujind credința și istoria străbună

Autorul acelor pagini de istorie basarabeană a fost unul dintre cărturarii de seamă ai Moldovei de dincolo de Prut din anii interbelici: preotul dr. PAUL MIHAIL (29 iunie 1905-11 octombrie 1994).

L-am cunoscut încă din tinerețe, din vremea studenției. Am lucrat împreună în câteva campanii monografice în cadrul Institutului Social Român din Basarabia, în anii 1936-1939, și am trăit, tot împreună, cele mai grele și mai dure-roase clipe din viață, în timpul celor două refugii din locurile nașterii noastre, în anii celui de-al doilea război mondial.

Istoricul Paul Mihail s-a născut într-un sat de răzeși, Cornova, din județul Orhei, într-o familie de slujitori ai Bisericii și ai Școlii. Rămas orfan de tată la vârsta de 3 ani și jumătate, a fost crescut la orfelinatul mănăstirii orheiene Hârjaucă, unde a făcut și școala primară. S-a înscris apoi la Seminarul teologic din Chișinău, pe care l-a absolvit în 1926. Patru ani mai târziu, și-a susținut teza de licență la Facultatea de teologie din același oraș, primind calificativul „Magna cum laude”. A urmat apoi și cursurile Facultății de litere și istorie din Iași, iar în 1945 și-a dat doctoratul în teologie, obținând același calificativ strălucit.

A fost hirotonisit diacon pe seama Catedralei din Chișinău (1933), iar apoi preot la biserica

Soborul Vechi, din același oraș (1936). A fost profesor de istorie și limba română la Școala de cântăreți din localitate.

După ultimatumul sovietic din iunie 1940, s-a refugiat în Țară, slujind ca preot în Iași. În august 1941 a revenit la Chișinău, reluându-și slujba la Soborul Vechi și fiind, totodată, și director al Școlii de cântăreți din Chișinău. A înființat Muzeul istoric bisericesc din acest oraș.

Ca mulți alți locuitori din Moldova dintre Prut și Nistru, în primăvara lui 1944 a luat calea pribegiei, refugiindu-se la Iași. Aici timp de 33 ani, a slujit la biserica Banu.

Pe lângă pilduitoarea sa activitate pastorală și didactică, părintele Paul a desfășurat încă din anii studenției și o rodnică trudă cărturărească, cercetând arhive, studiind și descoperind multe documente vechi privind istoria românilor și a Bisericii lor. Pe lângă bibliotecile, mănăstirile și bisericile din țară, a cercetat arhive din Bulgaria, Grecia, Turcia, Muntele Athos ș.a. A fost cel dintâi cercetător român al arhivei metocului Sfântului Mormânt de la Istanbul.

Rod al acestor strădăni sunt lucrări precum *Fapte trecute și basarabeni uitați* (1938), *Starețul Paisie Velicovschi și eziea de la Poiana Voronei din Moldova* (1938). În anul 1939 a primit pre-

luptă pentru românism: „În Transilvania preoțimea poporană a înscris o filă de aur în cartea străduințelor norodului românesc. Preoții iubitori de neam au fost totdeauna în fruntea norodului, luptând împotriva asupritorilor ungurești și a celorlalți noroade. De pe urma preoțimii, românii din Transilvania au astăzi școli și biserici pe limba mamă. Cine n-a auzit de Samuil Micu, de Petru Maior, de Șincai și de lupta lor grea, dar strălucită pentru drepturile norodului nostru? Acești preoți, împreună cu mitropolitul Șaguna, pot fi supranumiți binefăcători ai neamului nostru“. Autorul termină, chemându-i la luptă pe preoți, pentru introducerea limbii române în școală și biserici: „Pentru aceasta luptați cu toate puterile voastre, ca poporul să dobândească școala sa moldovenească și deci cereți din toată

inima: noi vrem școli moldovenești și limba mamă în biserici“.

Menirea mănăstirilor

Sub presiunea noilor cerințe și influențe după revoluția din 1905, s-a ridicat și chestiunea privitoare la reforma învățământului seminarial, între altele, ca în noul regulament să se introducă limba română și cântarea „moldovenească“. N-au rămas străini de aceasta nici elevii seminarisți; la 20 noiembrie 1905, ei înaintează direcțiunii Seminarului o petiție, în care, între alte puncte, cer: predarea obligatorie a limbii românești în clasele teologice (5 și 6). Sinodul, prin ucazul cu nr. 12 066 din 31 octombrie 1906, introduce în programul clasei 5 și 6 limba română ca ore suplimentare și obiect facultativ, de asemenea, și

muzica bisericească moldovenească. Profesorii urmaș să fie plătiți din fondurile eparhiale.

Aducându-și elevii din diferite colțuri ale provinciei, din mijlocul locuitorilor băștinași și întorcându-i pe toți aproape, după terminarea școlii, în aceleași sate basarabene, seminarul – în felul acesta – cultiva în sufletele elevilor săi dragostea pentru pământul părinților, interesul pentru poporul băștinaș, susținea și hrănea legătura între generații, păstra tradițiile românești prin comunitatea de limbă și de obiceiuri. Acest rol atât de însemnat din punct de vedere național al Seminarului din Chișinău s-a văzut în faptul că atunci când a început mișcarea națională în Basarabia, cei dintâi și mai de seamă animatori au fost elevii seminarului din Chișinău.

miul „Năsturel“ al Academiei Române pentru cercetarea sa *Tipăriuri românești în Basarabia, de la 1812, până la 1918*.

Timp de peste cinci decenii a fost prezent cu articole, studii și cărți de documente atât în publicațiile bisericești, cât și în reviste de istorie. Dintre volumele sale mai amintim *Cronica lui Ion Neculce, copiată de Ioasaf Luca, manuscrisul Mihail* (1980), în colaborare cu dr. Zamfira Mihail. În aceeași colaborare, a editat volumul *Acte în limba română, tipărite în Basarabia (1812-1830), precedate de Bibliografia tipăriturilor românești din Basarabia* (1993), lucrare premiată de Academia Română în 1995. În 1993, Editura „Știință“ din Chișinău a scos culegerea *Mărturie de spiritualitate românească din Basarabia*, care reunește principalele studii și articole publicate de Paul Mihail de-a lungul vieții.

A fost membru de onoare al Academiei Române și membru al Academiei de Științe din Republica Moldova.

Și-a iubit și și-a slujit cu nestinsă râvnă pământul natal și oamenii locurilor, atât de încercați de vitregia vremurilor. Ilustrative pentru sentimentele și aspirațiile sale sunt și aceste rânduri publicate la 29 ianuarie 1941 în ziarul *Moldova* din Iași, sub titlul *Au rămas în Basarabia*: „Urmele trecutului românesc de veacuri, așezămintele creștine de sute de ani și bogăția sufletului poporului și a pământului au rămas acolo...“

Au rămas cetățile de-a lungul Nistrului, Cetatea Albă, Tighina, Soroca și Hotinul, ca să mărturisească Cerului că până acolo s-a întins stăpânirea moldovenească încă din veacurile de întemeiere...

Au rămas vechile așezăminte ale credinței creștine, mănăstiri și biserici. Au rămas catedrale și peșteri în stâncile Nistrului ca să mărturisească vechimea creștinismului, au rămas crucile eroilor români luptători pentru eliberarea Basarabiei, au rămas cavouri și inscripții în marmură cu caractere latine în cimitirul bisericii de la Râșcani...

A rămas limba, dulce limba românească, a cântecului, a vorbirii și a rugăciunii sâtenului. A rămas pământul plin de holde, de grădini, de pomi, de podgorii, de stupi și păduri.

A rămas Dumnezeu...

Și în ziua cea mare a neamului, tot ce a rămas va veni să se închine Învierii pe care o va face Domnul «ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa»“.

Reproducem, din volumul apărut în 1993 la Chișinău, articolul părintelui dr. Paul Mihail *Rolul național al Bisericii ortodoxe din Basarabia*, publicat în 1933 în lucrarea *Ortodoxia și românismul în trecutul nostru*, Arad, 1933¹.

Preot prof. Sergiu ROȘCA

¹ Titlul, subtitlurile și intervențiile explicative din paranteze drepte aparțin redacției.

Curentul religios-cultural românesc s-a dezvoltat mereu atât de către „Frățimea Nașterii lui Hristos“, cât și de către revista *Luminătorul*. În domeniul acesta cei mai de seamă muncitori au fost: arhimandritul Gurie, prof. Const. Popovici, prof. Iustin Ignatovici, pr. Mihail Plămădeală, toți legați prin structura lor sufletească de limba și obiceiurile etnice ale poporului băștinaș. Acest curent fiind o continuare firească a aspirațiilor naționale-culturale din trecut, ale preoțimii basarabene, a ajuns în preajma războiului mondial puternic și plin de viață, pregătind poporul băștinaș pentru intrarea lui în noua perioadă istorică, în viața lui firească.

Nu mai puțin au însemnatatea lor cărțile didactice ale arhimandritului Gurie Grosu pentru școli și începători de citire. Astfel: a) *Cartea de învățătură despre Legea lui Dumnezeu*, tipărită în 1908, în 308 pp., cuprinde: lămurirea rugăciunilor, istoria sfântă, catehismul în scurt; b) *Bucoavna moldovenească*, tipărită la 1908, în 80 pp. și c) *Cartea de citire cu științe din gramatica românească*, apărută în același an. *Bucoavna* și *Cartea de citire* sunt scrise într-o limbă românească corectă, însă ele n-au fost admise în școlile primare.

Spiritul românesc a predominat în mănăstirile basarabene, care rămăneau nevătămate în năzuințele și vechile lor deprinderi. Călugării moldoveni, ieșiți din sânul țărânimii, intrați în mănăstire nu se deosebeau de populație nici prin felul de trai, nici prin starea intelectuală. Mulți din ei ajungeau preoți fără să cunoască limba rusă sau cea

Visul lui Iacov, icoană moldovenească de la începutul sec. XIX

slavonă. Din această pricină slujba în aceste mănăstiri se făcea laolaltă în amândouă limbile: română și rusă. De asemenea și în mănăstirile de călugărițe se citea și se cânta mai mult românește, deoarece mai-cile și surorile erau moldovence. De aceea, contactul mănăstirilor cu populația moldovenească era din ce în ce mai strâns. Prin acest contact al mănăstirilor cu populația se înfăptuia menirea lor istorică: introducerea în viața poporului băștinaș a înfrăuririi bisericești-culturale ce pătrundea cu atât mai adânc în sufletul sătenilor moldoveni, cu cât se exercita în cele mai potrivite condițiuni – în limba română, cu vechile melodii naționale-bisericești.

Moldovenii-basarabeni cerceau locașurile sfinte, ascultând cu pioasă luare aminte povața păstorilor și frecventau cu multă râvnă slujbele dumnezeiești. Aceste slujbe și predici erau

ținute de preoți în limba română, de pe mulțimea de cărți românești ce se află la fiecare biserică.

Sunt zeci de preoți, al căror renume de propovăduitor și slujitor în limba română au trecut hotarele parohiei lor, și la care venea lume de la depărtări de peste 50 km, ca să-i asculte.

Un preot ce se va forma la curentul *Luminătorul* și care va intra în patrimoniul literaturii românești ca poet este Alexie Mateevici. Prin poeziile sale originale, cu conținut religios și social, cât mai ales prin avântul patriotic, de iubire față de neam al sublimei sale poezii *Limba noastră*, el va rămâne ca un monument al aspirațiilor clerului basarabean în păstrarea și apărarea limbii și naționalității românești.

În concluzie: elementele pregătite în Seminarul teologic din Chișinău pentru slujba Sf. Altar, cât și elementele pregătite în același Seminar, dar care au îmbrățișat alte cariere sociale, precum și tagma monahală, au fost, sub stăpânirea rusă în Basarabia, conservatorii limbii strămoșești în această provincie și ei au constituit primul val de asalt în lupta de dezrobire a românilor dintre Prut și Nistru.

Numele unor luptători naționali ca: mitropolitul Gurie, episcopul Dionisie, I. Pelivan, P. Halippa, D. Bogos, S. Murafa, Al. Mateevici, C. Hodorogea, prot. D. Baltaș, I. Inculeț, D. Ciugureanu etc., care au avut o educație clericală, nu se pot trece sub tăcere, când istoria vorbește de limba românească și de înfăptuirea idealului național în stân-ga Prutului. ■

1938-1940

ÎN

CULISELE

ZIARULUI

ROMÂNIA

IOAN LĂCUSTĂ

• Concurență între ziarele guvernului • Unul din întemeietorii Cuvântului • Interdicția de a fi tradus și tipărit în străinătate • Judecătoria de ocol a contemporanilor • Asasinat intelectual

Cititorii care urmăresc rubrica În București, acum 50 ani își amintesc, desigur, că, în episoadele din anii 1988-1990, am folosit pentru cronica noastră și ziarul România, apărut la 2 iunie 1938, sub direcția lui Cezar Petrescu.

Era o publicație oficioasă a guvernului.

Documente recent descoperite în fondurile Bibliotecii Naționale din București, Serviciul Colecții Speciale, ne introduc în „culisele” existenței acestei publicații din urmă cu aproape șase decenii.

Astfel, deși ziar al guvernului, aflăm că România era „sabotată” de chiar un membru al cabinetului: subsecretarul de stat al propagandei de pe lângă Ministerul de interne, Eugen Titeanu.

Într-o scrisoare nedată (dar ulterioară datei de 14 iulie 1938, când G. Titeanu a fost numit în funcție), Cezar Petrescu se plângea ministrului de interne, Armand Călinescu, de șicanele pe care subsecretarul propagandei le făcea publicațiilor pe care le conducea, respectiv, România și România satelor. „După autentificarea contractului de locațiune — scria directorul celor două gazete — procedând la consolidarea organizației de desfacere și tiraj, am epurat administrația, înlăturând elementele improvizate sub presiunea necesităților imediate. Cum știți, ziarele au apărut fără

cuvénitul răgaz al unei organizații definitive: fără local, fără tipografie, fără personal redacțional și administrativ selecționat pe îndelete. Mi s-a acordat un termen de apariție, căruia a trebuit să mă conformez cu orice preț.

Ieșind din acest provizorat și procedând la organizația de durată — continua Cezar Petrescu —, am început prin a înlocui administratorul de ocazie, un oarecare N. Blarenberg, printr-un director și profesor de școală comercială din Focșani, Borș, persoană care probabil vă e cunoscută, om cu garanții de cinste și moralitate, chiar dacă nu are completa pregătire în specialitatea administrației de ziar.

Prima consecință a acestei înlocuiri s-a manifestat printr-o serie de colportări, memorii și doleanțe ale fostului administrator, N. Blarenberg, care au găsit

ecou la d. subsecretar de stat al propagandei, Eugen Titeanu, care tot timpul față de ambele ziare ale Ministerului de interne nu s-a comportat ca un membru al guvernului cu oficioasele puse în serviciul guvernului, ci ca un director proprietar de ziar față de ziarele concurente.

Ca fapt precis și notoriu, cu toată absurditatea situației, în loc de a ne sprijini, de a ne acorda precădere informațiilor, de a ne da concurs pentru expansiunea foilor, nici un prilej nu a fost pierdut pentru a ne zădărnici și micșora acțiunea.

Cum știți, conducerea și răspunderea acestei foi n-am răvnit-o. Am fost solicitat să o primesc și am primit-o în cea mai desăvârșită dezinteresare, străduindu-mă să dau viață și autoritate celor două publicațiuni, ferindu-le de toate suspiciunile foilor

prea plat oficioase, față de care cititorul român păstrează prin tradiție rezervă. N-am cruțat nici un fel de sacrificiu, începând cu ale mele personale“.

În continuare, își exprima surprinderea că Eugen Titeanu, „mai mult ca director al unor ziare «concurrente», decât în rolul de subsecretar al presei și propagandei, cu moralitatea sa notorie și cu sistemele sale de intrigi și insinuări tot atât de notorii, în loc să ne acorde sollicitudinea cuvenită, întreține o atmosferă de dubiu și de suspiciune, procedând la anchete, delegând ca experți administratorii ziarelor sale, dispunând cu autoritate de drepturi pe care nu i le acordă nici contractul, nici poziția și reputația sa, nici calitatea mea morală, care mi se pare că e cu totul alta și nu cred că se cuvine dată pe mâna unui șnapan“.

Pe același ton de indignare, directorul celor două publicații încheia: „A da însă ascultare la plângerile unui funcționar dat afară și descalificat; a alege un specialist interesat de la un ziar care se consideră concurent; a tolera ca d. Titeanu să-și facă mende de asemenea ziare concurente, în loc de a fi tras la răspundere pentru dreptul cu totul cu-

dat cum înțelege să servească oficioasele regimului, mi se pare monstruos și inexplicat.

Vă rog mult, stimate domnule Armand Călinescu, a dispune o normalizare a situației, fără de care toată truda, abnegația și dezinteresarea mea ajung la discreția unui farsor și bandit, în loc de a rămâne în serviciul cel mai dezinteresat și statornic al regimului și al d-voastră“.

Ziarul *România* a fost desființat la 7 septembrie 1940, după abdicarea regelui Carol II. Cezar Petrescu – ca fost director – a fost pus în situația de a „da socoteală“ pentru activitatea sa la acest ziar. După 14 septembrie 1940, când *România* a fost proclamată „stat național-legionar“, cu generalul Ion Antonescu conducător, iar Horia Sima, șeful mișcării legionare, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, poliția legionară a anchetat gestiunea redacției *României*, acuzată – între altele – de a-și fi însușit, ilegal, mobilierul și bunurile ziarului *Cuvântul*, publicație de dreapta, interzisă în 1938. Acum, în 1940, *Cuvântul* se pregătea să reapară, ca organ al mișcării legionare.

Pentru a soluționa diferendul, Cezar Petrescu s-a adresat lui

Horia Sima: „După cum se cunoaște – începea el –, în calitate de fost director-editor al ziarelor *România* și *România satelor* îmi rămâne a răspunde spiritual pentru culpa ce mi se va proba față de patrie și de națiune, pe care am crezut că le pot sluji, așa cât mai permiteau împrejurările, ca un vechi scriitor naționalist și tradiționalist. Îmi rămâne a răspunde material, pentru condițiile financiare în care au apărut ambele ziare, pe baza unui contract legal de locațiune de servicii, desigur ignorat în amănunt de cei în drept în momentul desființării.

Dacă la cea dintâi răspundere aștept verdictul opiniei publice, mișcării legionare, confracților scriitori și ziariști, timpului, pentru cealaltă răspundere, mult mai limitată, dar precisă, ca tot ce e material, am cerut și obținut o verificare contractuală cu delegați experți-contabili, care în prezent procedează paralel la expertiza cheltuielilor și la lichidarea comercială a întreprinderii“.

Aici apărea litigiul pe care Horia Sima era rugat să-l soluționeze: din ordinul Poliției Capitalei au fost reținuți în stare de arest „câțiva oameni din serviciul fostei administrații, sub învinuirea că au înstrăinat un inventar de mobilier aparținând ziarului *Cuvântul* ce va să apară ca organ al mișcării legionare“.

Mobilierul însă a fost „cum-părat de noi în aprilie 1939, pe bază de facturi, achitate atunci“. Litigiul era deci fals, „provocat din mărunte abuzuri materiale de administrație, care nu-mi aparțin, căci fondul de lichidare al gazetei ce am editat și condus nu este al meu, ci al unor obligații contractuale“.

Își mărturisea, totodată, legăturile sale cu *Cuvântul*: „Am fost unul din întemeietorii *Cuvântului*. Am fost până în ultimul ceas prieten al lui Nae Ionescu. Am reprezentat în literatură, aci, acasă, și peste granițe, în toate volumele traduse, spiritul de la *Cuvântul*.

Ziarul *Cuvântul* – continua romancierul – fiind anunțat al miș-

Cezar Petrescu (x) la Timișoara, la inaugurarea sediului ziarului *România* de Vest; fotografie inedită din colecțiile Bibliotecii Academiei Române; în p. 67: prima pagină a unui număr al *României*, în care este publicată fotografia moștenitoarei tronului Marii Britanii, prințesa Elisabeta, împreună cu bunica sa

cării legionare, mă adresez șefului mișcării legionare, cu rugămintea de a dispune clarificarea unor raporturi de violență întru nimic justificate. Zvonuri, învinui, ipoteze pot circula multe și pot fi născocite multe. Cât ele mă loveau personal, am așteptat lăsând timpului sarcina de a restabili adevărul“.

Ruga deci ca administrația *Cuvântului* „să nu mai procedeze în necunoștință de cauză, cu imixtiuni între verificare și lichidare de contract comercial, unde toată răspunderea morală și materială îmi rămâne mie, până la ultimul ban, plătit și justificat.

Pe urmă – încheia prozatorul – când acestea vor fi definitiv lămurite și încheiate, cu scriitorul Cezar Petrescu România legionară va face ceea ce va crede și după cum va fi meritat, dacă îl va socoti într-adevăr vrednic să rămână în afară de lege, de scris, de antologii“.

În fine, un alt document, păstrat în același fond Cezar Petrescu, exprimă amărăciunea prozatorului de a se vedea prigonit nu numai de legionari, dar și de regimul antonescian. Prinț-o dispoziție a Ministerului propagandei se interzicea traducerea și tipărirea unor cărți ale sale în străinătate.

Pentru a-și susține cauza, Cezar Petrescu i-a scris lui Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe: „Adresându-mă în același timp intelectualului și demnitarului – scria Cezar Petrescu – o fac în credința că nu risc a fi categorisit în numeroasa hoardă a celor care dau asalt factorilor de guvern cu avalanșe de petiții și doleanțe.

Rog a nu mă prenumăra printre aceștia. Pentru o chestiune strict personală, egoist interesată, n-aș fi făcut-o sub nici un cuvânt. Este însă mai puternică amărăciunea de scriitor și de român, decât explicabila stănenie pe care o simt înfățișându-mă cu această miseră suplică.

Cazul e simplu. Aș spune: monstruos de simplu.

Cezar Petrescu (stânga) împreună cu Nichifor Crainic

Alăturata adresă a Editurii Cuggetarea mă informează că în urma unui ordin al Ministerului nostru de propagandă, în Germania s-a interzis traducerea operelor mele.

În speță, e vorba despre romanul *Calea Victoriei*, tradus până acum în limba italiană, în cea mai importantă colecție de autori universali de sub conducerea lui Arturo Farinelli, de la Academia Italiană, și tradus, de asemeni, în limba cehă de acum 8 ani. Iar odată cu aceasta, aceeași corespondență din Germania informează că, în urma aceleiași interdicții ordonată din patria mea, volumul *Aurul negru*, tradus și pus sub tipar de marea Editură Adolf Husser din Viena și Leipzig, nu e îngăduit să mai apară.

Au intervenit germanii pentru a împiedica absurdă măsură, iar oficialitatea românească n-a cedat.

Traducerile mi-au fost soliciitate de editurile germane; nu eu le-am oferit. N-au costat nimic propaganda statului român. Nu erau nici o primă experiență, un început îndoielnic, o aventură problematică. De peste zece ani, aceste traduceri din cărțile mele însemnau modesta mea contribuție națională la prestigiul cultural al României peste hota-

re, cu opere care au fost laureate de Academia Română cu premiile cele mai înalte și au fost tipărite în limbile italiană, franceză, cehă, poloneză etc., chiar două alte mici volume germane, într-o bibliotecă de popularizare.

Pentru această efectivă propagandă nu cerusem și n-am cerut niciodată nimic; nici o intervenție, nici un sprijin material; nici o asistență oficială.

Dimpotrivă, editurile străine plăteau drepturi de autor, ca dovadă că volumele erau primele căutate și citite.

Astfel, scriitor român – continuă Cezar Petrescu – îmi statornicisem încă din 1929 un modest loc în literatura universală, prin propriile puteri, cu singura recomandare valabilă: însăși valoarea cărților. Unsprezece volume, traduse în șase limbi, menționate în enciclopediile universale, în istoriile de literatură universală contemporană etc. etc. În momentul de față, două volume sub tipar în Germania, două în Italia.

Probabil însă că și în Italia, datorită aceleiași generoase solitudini a Ministerului nostru de propagandă, sunt scos afară din lege.

Ca scriitor român, proscris. Nu izbutesc a mă lămuri de ce. Politică n-am făcut. Demnitar cu

vreo culpă și vreo răspundere în trecutele guvernări n-am fost (2 luni secretar general în primul minister al artelor, acum cinci ani [septembrie-octombrie 1936]). Beneficiar nu puteam fi, căci n-am figurat în consilii de administrație, comisii, delegații. Am condus un ziar oficios, pe bază de contract, care, departe de a fi însemnat o sursă de profituri, mi-a lăsat moștenire datorii și un infern procesiv, ce se va stinge numai când îmi voi ceda venitul meu literar pe cinci ani înainte, singura mea sursă de existență. Mason n-am fost, nici filosemit, nici complice al camarilei, ci dimpotrivă în conflict acut cu camarila.

Douăzeci de ani, scrisul meu, străbătut de cel mai ferm dar neexagerat naționalism și tradiționalism, a figurat în toate antologiile ca atare, în manualele școlare, în mișcarea culturală și literară a României dintre cele două războaie.

E penibil să-mi pledez acest drept la viața literară, ca un proces la judecătoria de ocol a contimpuranilor.

Dar cu durere constat că a devenit necesară o asemenea pledoarie, față de ciudata propagandă negativă de peste hotare a Ministerului nostru de propagandă.

Câtă vreme, în aceste din urmă șase luni, am suportat teroarea poliției legionare, cu percheziții, sigilări, distrugerii de manuscrise, confiscări, cu născocite domiciliu obligatorii și cu o adevărată luptă de la zi la zi pentru a-mi apăra viața – acestea le-am trecut sub tăcere. N-am socotit util să plictisesc pe nimeni cu mizerii care, în definitiv, amenințau numai un destin de persoană fizică și de bunuri fizice.

Fiind însă vorba de un bun spiritual, de o contribuție la pa-

triotismul cultural care nu-mi aparține, căci cartea unui scriitor mai puțin îi aparține lui și mai mult patriei și epocii sale, am socotit o datorie să aduc la cunoștință această monstruoasă și să apelez la intelectualul și demnitarul mai sensibil apropiat de soarta cărților care exprimă o epocă și un specific național.

Nu pentru mine, ci pentru cărțile scrise de mine cer, așadar, o dreptate. Atât de puțin și de simplu: o dreptate!

Nu m-am adresat domnului general Antonescu, știindu-l covârșit de griji cu obiective mai precise. Cunoscând rolul hotărâtor pe care îl are cuvântul dvs. în actele guvernului, cunoscând posibilitatea de a cuprinde mai variate și mai subtile probleme m-am lăsat condus de sentimentul că nu greșesc apelând la un intelectual pentru a împiedica un asasinat intelectual.“ ■

URZICENI 400

„...Și mărturie au fost mulți oameni buni, anume uncheș Marco din Gubovii, dă Jos și Todoran ceauș de acolo și uncheașul Stan Obeală din Dobrofeți și fiul lui, Radul și Gago, fiul Stanciului Strezoil de acolo și Ștefan și frații din Urziceni.

Și am scris eu, popa Vintilă din Mihăiești, aprilie 23 zile văleat 7 104 [1596]...”

Iată sfârșitul documentului din 23 aprilie 1596 în care municipiul Urziceni din județul Ialomița și-a aflat prima sa atestare documentară.

Împreună cu „mulți oameni buni“, în după-amiaza zilei de vineri 19 aprilie 1996, în frumoasa sală de expoziții a Casei de cultură a sindicatelor din Urziceni, am fost noi înșine „mărturie“ unui moment emoționant. Prin strădania și pasiunea unor oameni entuziaști – cadre didactice și intelectuali cu dragoste de urbea lor –, sprijiniți de organele administrației locale, în frunte cu primarul ing. Ioan Mitrică, celor aproape 100 de invitați le-a fost prezentată *Monografia municipiului Urziceni*. Lansarea acestei lucrări de peste 300 pagini, datorată lui Constantin Matei, Alexandru Buleandră, Sorin Geacu și Ion Barbu, a deschis suita de manifestări ce vor avea loc în acest an și care vor evoca cele patru veacuri de istorie atestată documentar a municipiului Urziceni.

În calitate de reprezentant al Fundației Culturale Magazin Istoric, am împărtășit emoția gazdelor noastre și, pentru câteva ore măcar, m-am simțit un fiu al Urziceniilor. Semnificația deosebită a acestui moment din viața orașului de pe malurile Ialomiței a fost subliniată în mai toate luările de cuvânt. Au făcut-o domnul *Titu Ioniță*, directorul Casei de cultură a sindicatelor, ing. *Ioan Mitrică*, primarul municipiului, dar și profesorii *Al. Buleandră* și *C. Matei*, cărora li s-au alăturat domnii *Gh. Matei*, directorul Muzeului județean Ialomița, *Răzvan Ciucă*, directorul Muzeului Agriculturii din România, ambele cu sediile în Slobozia, prof. univ. dr. *Sterie Ciulache* și alții.

Pereții cochetei săli erau împodobii cu lucrări de pictură reunite într-o expoziție cu titlu semnificativ – „Peisaj ialomițean“ –, iar pe mesele și în vitrinele dispuse de jur-împrejurul încăperii se aflau fotocopiile unor documente expuse sub genericul „Urziceni în documente de arhivă“ și o selecție de lucrări beletristice și științifice de autori din localitate.

Municipiului Urziceni și locuitorilor săi, un călduros LA MULȚI ANI!

Marian ȘTEFAN

DIN TORSUL ZILELOR

AL. DAVILA

Fiu al doctorului Carol Davila, unul dintre întemeietorii medicinei moderne românești, Alexandru Davila a intrat în istoria culturii noastre prin piesa sa de evocare istorică *Vlaicu Vodă* (1901-1902), creație de prim rang a patrimoniului dramaturgiei naționale.

A avut, de asemenea, o bogată activitate ca director de teatru, ca publicist sau ca diplomat.

Pe lângă operele sale dramatice, de la el ni s-a păstrat și o scriere cu caracter preponderent memorialistic, *Din torsul zilelor* – ca și necunoscută astăzi, apărută la vremea ei într-un tiraj mic, nereeditată – din care, în cele ce urmează, am selectat câteva pagini pentru lectorii revistei noastre.

Dar, mai întâi, câteva date biografice ale autorului. S-a născut la 12 februarie 1862. Mama sa, Ana Racoviță-Golescu, era descendentă, în linie paternă, din domnul Mihai Racoviță, care a domnit atât în Moldova (1703-1705, 1707-1709, 1715-1716) cât și în Muntenia (1730-1731, 1741-1744).

A urmat studiile primare la Golești, apoi în București, la institutul condus de V.A. Urechia.

În 1879 și-a luat bacalaureatul la Paris. În capitala Franței i-a cunoscut și s-a împrietenit cu Take Ionescu, N. Xenopol, N. Filipescu, V. G. Morțun, pe care, peste ani, îi va evoca în amintirile sale.

În 1881 a intrat în lumea diplomatică, fiind atașat la

Ministerul de externe, apoi la legațiile din Roma (1882) și Bruxelles (1884). După moartea tatălui său (1884) s-a reîntors în țară, ocupând diferite funcții publice (inspector de poliție, adminis-

trator al arondismentului Măcin ș.a.).

Vocația sa însă era teatrul. A înființat companii teatrale, a sprijinit actori, a fost director al Teatrului Național (1905-1908), a îmbogățit literatura dramatică originală etc.

Legat, prin tradițiile familiei, de Curtea regală, s-a aflat adeseori în preajma primilor suverani ai României, cărora, mai târziu, le-a consacrat calde pagini de evocare în amintita sa scriere memorialistică.

Viața sa a luat o turnură tragică în 1915 când, în urma unei tentative de asasinat, a rămas paralizat. Restul anilor și i-a petrecut ținut pe un pat al sanatoriului „Regina Elisabeta”. S-a stins din viață la 19 octombrie 1929 la Spitalul militar din București.

În același an vedea lumina tiparului lucrarea sa memorialistică *Din torsul zilelor*, alcătuită după cele dictate de autor de pe patul său de suferință. În ciuda bolii ce-i măcina zilele, evocările dictate sunt luminoase, senine, cu multe irizări de blândă ironie.

În centrul lor se fixează lumea de la Curtea regală a României, un univers bine cunoscut de autor și evocat în dimensiunile sale cotidiene, umane.

Am selectat o suită de astfel de evocări, ușor anecdotice, publicându-le acum, când s-au împlinit 130 ani de la venirea principelui Carol de Hohenzollern pe tronul României¹. Le însoțim și de un portret al militanțului socialist, trecut apoi la liberali, V. G. Morțun (1860-1919) conturat iarăși în dimensiuni mai puțin cunoscute ale personalității sale.

Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, adoptând însă normele ortografice actuale. (I.L.)

¹ Vezi pentru împrejurările istorice ale evenimentului, *Magazin istoric*, nr. 9-12 / 1976, 3 / 1977, 5 / 1991, 8 / 1993.

• Edecari pe Dunăre • Trebuie să trăiască și pictorii • Harta Daciei la Düsseldorf • Regele plătește, dar nu vine la teatru

Elisabeta și Carol I (în picioare) în 1869, împreună cu mama și fratele viitoarei regine a României (fotografie inedită din colecțiile Bibliotecii Academiei Române)

Vasile Morțun

L-am cunoscut la Paris, pe la 1878. Era camarad de facultate cu N. Xenopol, frații San-Marin, Mișu Kalenderu, Take Ionescu, Radu Porumbaru, Ionaș Grădișteanu, C. Kaligari, N. Filipescu, C. Hiott, Mircea, Vintilă și Horia Rosetti etc. Pe atunci se prenumăra printre socialiști; dar adevărata lui pasiune era arta. Nu știa nici el (și nu a știut cât a trăit) ce îl fermeca mai mult: teatrul sau pictura?

Foarte inteligent, ca ministru al lucrărilor publice, el propusese regelui Carol un proiect al meu: construirea pe țărmul stâng al Dunării – adică pe malul românesc – a unui drum pe care să se poată trage la edec, în susul apei, șlepurile încărcate sau goale; aceste șleuri, apoi, ar merge la vale, duse de curentul Dunării. Micul drum de edec ar urca de-a lungul tuturor râurilor aruncându-se în Dunăre. Când gurile

acestor râuri ar fi prea departe una de alta, s-ar construi, cam pe la mijlocul intervalului și, prin urmare, perpendicular pe Dunăre, șosele bine împietrite cu piatră și savură, aduși de la Jacob-Deal, pe chiar șlepurile trase la edec. Prin mijlocul acesta, s-ar fi stabilit o comunicație ieftină și lesnicioasă între părțile țării dinspre munte și părțile dinspre șes.

– E splendid proiectul d-voastră, îngână regele Carol. Dar cine poate trăi – destul – pentru a-l vedea realizat?

– Nu eu, desigur, răspunse Morțun zâmbind; astmul nu permite una ca asta.

Vasile Morțun era, în adevăr, așa de astmatic, încât, uneori, abia putea vorbi. De altfel, nici nu prea avea darul cuvântului. Totuși, spunea lămurit ce voia să spună. Vorbind puțin, el lucra mult. Sunt și oameni pe cari vorba nu îi împiedică să lucreze; aceștia, însă, sunt rari. Morțun – ca și aceștia – găsea timp pentru toate: și pentru politică, și pentru teorii umanitare, și pentru admirarea tablourilor frumoase, și pentru teatru. El, întotdeauna, avea aerul unui om fără nici o treabă, cu toate că, întotdeauna, chibzuia câte ceva.

Cunoscându-ne de mult, ne pătrunseserăm unul pe altul.

Într-o seară, la teatru, unde eram director și unde el venea foarte des, el fu, în loja direcției, de față la o convorbire în care răspundeam alandala la întrebările unor reporteri indiscreți. Când aceștia plecară, Vasile

Morțun, care mă ascultase, foarte interesat, mă întreabă:

– Pe cine vrei să prostești făcând pe prostul, Alecule?

Îi răspunsei, privindu-l lung:

– Pe cine nu mă cunoaște.

Într-o zi, veni la cabinetul meu directorial și îmi zise:

– Alecule, aflu că Aristița Romanescu are nevoie de parale; nu există în bugetul teatrului un capitol de unde să-i poți da vreo două-trei sute de lei?

– Ba da Vasile, răspunsei; dar Aristiței Romanescu nu se cuvine să-i dea Teatrul numai vreo două-trei sute de lei, ci o mie, cel puțin.

Sunai imediat la casierie de unde, foarte curând, d. Androescu îmi aduse mia de lei cerută și însoțită de chitanța justificativă.

– Să-i trimitem banii îndată, zisei.

– Să-i ducem chiar noi, replică Vasile Morțun; astfel voi putea și eu să-i ofer altă mie.

Iacă cum știa Vasile Morțun să facă un bine.

Asistam, o după-amiază, la Teatrul Modern, la o repetiție pe scenă. Deodată mă pomenii cu portarul dând buzna peste mine și șoptindu-mi, gâfâind: – „Domnu ministru Morțun întreabă dacă poate să asiste la repetiție“.

Alergai la ușă și poftii sus pe Vasile.

Se repetă *Cidul*. (Salutări, temenele etc.) Vasile nu vorbea; pentru că îl supăra astmul și că urcarea scărilor îi tăiasе răsuflarea. Repetiția se relua cu mai multă însuflețire, firește, din partea actorilor. La sfârșitul actului, Vasile felicită actorii (mulțumiri, temenele, etc.), pe Ștefan [Octavian] Iosif, care îi zise:

– Din toată traducerea mea, 78 de versuri au rămas necorectate de Conu Alecu și, totuși, eu singur figurez pe afiș. Așa a voit dumnealui.

– Iarăși se încearcă să prostească lumea, mormăi Morțun și trecu la d. Enescu, regizorul, pentru a-l felicita de punerea în scenă. Se încinse între dâșșii o gravă discuție; d. Enescu explică cum înțelegeam noi punerea în scenă a *Cidului*, cu decouri multiple și variate; iar Morțun susținea tradiția (un singur decor); la sfârșitul discuției însă el plecă capul și îngână:

– Aveți dreptate: așa vrea progresul.

– Foarte frumos, exclamă d. Andronescu, scărpinându-se în barbă, dar o să avem deficit.

– Să vedem, replică Morțun.

Văzurăm, în adevăr: *Cidul* fu primit de public cu entuziasm; fu jucat în serie și, nu numai nu dădu deficit, dar excedente, neprevăzute de nimeni:

– Așa vrea progresul, conchise Morțun aflând rezultatul.

Încercări de soiul acesta, cu toată încrederea pe care o aveam în public, le făceam pe socoteala mea iar nu pe a societății dramatice. De aceea *Cidul* s-a jucat mai întâi de compania mea dramatică la Teatrul Modern, iar nu la Teatrul Național, unde autorii clasici sunt, totuși, la locul lor.

Vasile Morțun era, cum am zis, mare amator de pictură și colecționase multe tablouri proaste pe lângă câteva bune. Deoarece îl cam săcăiam asupra acestui subiect, Morțun declară:

– Știu că toate astea sunt urâte. Dar autorii lor sunt convinși că au talent. Și, apoi, nimeni nu le cumpără elucubrațiile: nu trebuie și ei să trăiască?

Mai zi ceva.

La Salonul tinereții, Luchian expusese câteva mici tablouri de flori, fructe și naturi moarte. Mititele și modeste, deși capo-

dopere mari. Morțun încremă în fața unui neînsemnat Luchian, trecut pe catalog cu mențiunea: „Pahar de apă cu doi trandafiri (200 lei)“. Morțun se revoltă:

– Trebuie să fie o eroare.

El se duse la cine avea drept să controleze fapta. Aci i se afirmă că nu era nici o eroare.

– Ba da! ba da!, exclamă Morțun și, dând 500 de lei, îngână:

– Să-mi trimiteți tabloul acasă.

Aflând aceasta îl întrebai pentru ce făcuse așa, Morțun îmi răspunse zâmbind:

– Trebuie să trăiască și Luchian pe lângă cei cari nu au talent.

Mai zi ceva.

Harta Daciei

În 1866, după detronarea lui Alexandru Ioan I Cuza, se preconiza domnul străin. Se sondase străinătatea: se avea consimțământul lui Napoleon III; se dăduse la o parte candidatura ducelui de Flandra și se preferase tânărul locotenent de cavalerie prusian, părtaș glorios la bătălia de la Sadova, Carol de Hohenzollern, rudă prin femei cu Napoleon III. Ion Brătianu plecă la Düsseldorf. Pentru a dovedi tuturor că se lucra în acord cu Franța, Ion Brătianu luă cu sine pe Carol Davila, tatăl meu, francez de origine și, cu câțiva ani mai înainte, atașat special pe lângă rezidentul francez. Vodă Cuza îl însărcinase cu organizarea serviciului medical militar și îi dăduse, în armata

română, gradul cel mai mare, acela de colonel. Tatăl meu avea, deci, îndoita însușire de francez și de român. Iacă dar cuvântul pentru care Ion Brătianu luase pe tatăl meu cu sine.

Plecând la Düsseldorf, tata își băgase în geamantan harta Daciei Traiane, în format mare. Găzduit la castel, ca și Brătianu, el pătrunsese, a doua zi, în biblioteca tânărului locotenent, își țintui harta pe zid și zise viitorului rege Carol, aducându-l în fața ei:

– Iaca țara peste care sunteți chemat a domni.

Ar fi fost așa dacă regele Carol nu s-ar fi înfeudat Puterilor Centrale. Dar nu putea să facă altfel; să fim drekți: nu se poate cere unui om să-și uite originea și patria.

Omul are mai multă tragere de inimă pentru ființa căreia îi face o jertfă decât pentru aceea care îi face o jertfă. Nu explic, constat. Omul își iubește cu atât mai mult patria, cu cât e mai mare jertfa ce își propune să i-o facă. Următor acestui simțământ a fost și soldatul român

Sinaia și Peleșul (gravură de epocă)

în războiul mondial. Nu explic, constat. Următor acestui simțământ a fost și Carol de Hohenzollern, care își propusese să jertfească Prusiei, la Sadova, până și viața.

Consiliul de Coroană, de la 1914, a lămurit multe.

Acum urmașii lui Carol de Hohenzollern domnesc pe România Mare, mărginită cu granițele arătate de tata la 1866, în harta Daciei.

Mijloc mnemonic

La castelul Peleș, însărcinându-mă odată regele Carol cu... nu mai știu ce, făcui un nod la lanțul de la ceasornic ca să nu uit. Regele zâmbi și îmi zise:

— Foarte bine, Alexandre. Dar unde faceți nodul ca să vă aduceți aminte pentru ce ați făcut un nod la lanț?

Zăbind mereu, el îmi întinse un mic carnet (Notes) cu creion și îmi zise:

— Iată un mijloc mnemonic mai sigur.

M-am folosit toată viața de mijlocul mnemonic al regelui Carol.

Bogat

Am urmat, mai întotdeauna, povețele regelui Carol. Când le-am urmat, am făcut bine. Când nu le-am urmat, tot bine am făcut. Dar neurmându-i povața de a mă îmbogăți, nu am făcut bine. Se atribuie lui Anatole France următoarea glumă (boutade): „Talentul de a se îmbogăți e supremul talent“. Iată cum mi-a fost dată de rege zisa povață:

Tatăl meu, bolnav de insuficiență aortică (boală care l-a și răpus), venise să petreacă vara din 1884 la Sinaia, unde

ocupa o chilie din mănăstirea veche. Regele Carol venea în toate diminețile să-l vadă și petrecea cu el (singuri împreună) lungi ore într-o convorbire tainică. Eu stăteam în afară, la ușă, ca să împiedic să-i turbure cineva.

Prin 1885, mă dusei la Sinaia pentru câteva zile. Regele Carol mă cheamă, la Castel Peleș și, plimbându-ne prin pădure, îmi zise, între altele:

„Morfun găsed timp pentru toate...”

— Resortul cel mai puternic în viață e bogăția. Ea face ca omul să fie independent în orice împrejurare. În politică, omul nu poate fi independent fără bogăție. Tatăl d-voastră a înțeles aceasta: de aceea, fiind sărac, nu a făcut politică; bine a făcut. Însă a disprețuit bogăția; aci nu a făcut bine. El ar fi putut strânge o avere colosală; totuși nu v-a lăsat decât o moștenire aproape nulă. Știu că mult puținul cât îl aveți, vă vine din zestrea mamei d-voastră. Era mică acea zestre. Împărțită între patru moștenitori e firimită de tot. Aș vrea să trăiți în belșug, independent, bogat.

Nu am urmat acest sfat și rău am făcut. Scuza mea, însă, e că, în împrejurările prin care am trecut, în activitatea mea literară și teatrală, nu aveam timp să fac altfel. Ar fi trebuit să mă las de nevoile mele sufletești: aceasta îmi era peste putință.

Mai târziu, când fusei numit director general al teatrelor, regele îmi zise:

— Acesta este locul d-voastră. Acum vă veți putea realiza vederile.

Îi răspunsei:

— Da, Sire. Dacă voi avea un șef, adică un ministru, cu aceleași vederi ca mine. Și, înaintea mea, timp destul.

Ministru am avut, timp însă nu.

Iarăși mai târziu (după ce întemeiasem compania mea dramatică) regele Carol, care, deși adversar încercărilor mele, plătea 18 000 lei pe an o lojă a Curții, foarte des ocupată de actuala regină Maria (pe atunci principesa moștenitoare), îmi zise:

— Văd că vă merge bine. Publicul vă simpatizează tentativă. Posedați un automobil. Dar puneți ceva la o parte?

— Nu, Sire. Câștig cinstit ce cheltuiesc, și cheltuiesc tot ce câștig. Ba chiar, întreprinderea mea îmi știrbește patrimoniul.

Regele Carol rânji și exclamă: — „Mauvaise affaire“ [Proastă afacere].

În adevăr, mult puținul cât îmi rămăsese de la părinți mi l-a mâncat compania mea dramatică. Dar nu mă plâng: mi-am realizat vederile și am putut îndruma teatrul pe calea lui firească. Nu am strâns bani, dar mi-am făcut prieteni. Aceștia mi-au rămas credincioși, cu toate că nu m-am îmbogățit.

„Mi-am realizat vederile și am putut îndruma teatrul...” ■

ILUMINATUL FRATE PREDICATOR ȘI FLORENȚA CEA DEZMĂȚATĂ

„Nu se mai jucau jocuri de noroc în public și nici prin case decât cu fereală; cârciumile, lăcaș de ispite și stricăciune pentru tinerii zvăpăiați, stăteau închise; sodomia, prigonită, pierise; femeile se lepădaseră mai toate de veșmintele necuviincioase și atâțătoare; copiii fuseseră depărtați de răutăți și îndrumați pe calea cea dreaptă a bunei-cuviințe...”.

Astfel prezintă Francesco Guicciardini (Magazin istoric, nr. 5/1970), marele istoric florentin din secolul XV, imaginea orașului său în vremea lui fra Savonarola, în anii de sfârșit ai veacului XV. Numele călugărului predicator a devenit sinonim cu asceza dusă până la ultimele limite și cu fanatismul religios. În fapt, el n-a fost decât unul dintre episoadele unui proces de transformări pe plan mental – ce veneau pe fondul unor prefaceri economice și sociale – și care au culminat cu Reforma lui Luther, Zwingli, Calvin.

În fapt, după cum arăta istoricul francez Jean Delumeau, în sinteza sa *Civilizația Renașterii*, ce a cunoscut recent și o versiune în limba română, încă din secolul XIV viața religioasă a Occidentului a fost marcată de un fenomen cu profunde consecințe: afirmarea unei evlavii populare, a unui creștinism de masă, al cărui control Papalitatea l-a pierdut. Predicarea a căpătat o importanță excepțională, mai ales prin intermediul celor două ordine: franciscan și dominican. Savonarola, călugăr dominican, face parte

dintr-o suită de predicatori, care au căpătat un ascendent asupra mulțimilor pe care le făceau, pe rând, să freamăte, să plângă și să nădăjduiască. Pentru că mai ales nădejdea și-o pierduseră oamenii acelei epoci. Europa și-a revenit cu greu după adevăratul cataclism demografic reprezentat de ciuma de la jumătatea secolului XIV (Magazin istoric, nr. 9/1993). Oamenii erau terorizați de un sentiment nou, al culpabilității personale. Fiecare se simțea vinovat de relele abătute asupra omenirii, ultimul flagel reprezentându-l „turcul”. Toate urgiile suferite de Pământ nu puteau fi decât rezultatul mâniei lui Dumnezeu. Nici măcar moartea nu mai era o izbăvire. Exista pericolul să ajungi în fața Judecătorului Suprem fără să fi avut timp să primești absolvirea de păcate, care să-ți permită să scapi de infern.

Pe fondul general de frică, florentinii au avut parte la sfârșitul secolului XV de una dintre cele mai agitate perioade din istoria lor. La 1494, regele Franței, Carol VIII, pătrundea în Italia, declanșând seria unor războaie ce aveau să afecteze și Florența. Iată deci fundalul istoric pe care s-a

desfășurat povestea lui fra Savonarola. S-o urmărim, făcând apel la Francesco Guicciardini dar și la istorici din zilele noastre, între care menționăm în mod special, pe Claude Mossé, care i-a consacrat în cartea sa *Les Histoires de l'Histoire* (Istoriile istoriei) un portret.

Așa a luat sfârșit povestea lui Savonarola pe rugul ridicat în fața palatului Senioriei din Florența

Voi trimite potopul!

În zorii zilei de Sfântul Gheorghe (23 aprilie) a anului 1475, un călugăr singuratic, nepotul unui medic de la curtea ducală din Ferrara, a părăsit chilia de mănăstire unde se retrăsese după o dragoste neîmpărtășită și a pornit spre Florența. Era un om mic de stat, cu părul roșcat, bogat, pe care îl ascundea sub o glugă trasă pe frunte. Din ochii săi negri, puțin miopi, izbucnea o licărire ciudată de putere, cu care fermaea dar și înspăimânta pe cei cărora le vorbea. Buzele erau subțiri, zâmbetul șiret. Gura lui rostea cuvinte cucernice, transformate încet-încet în săgeți ascuțite contra contemporanilor săi, ale căror vicii ascunse le denunța neîncetat. Cel mai tare se înfuria când auzea numele Medici, al familiei conducătoare a Florenței. Lorenzo era pentru el nu Magnificul, ci cel Nelegiuit, căci făcea ca în Florența Platon să fie mai venerat decât Cristos, iar casele pline ale băncilor să fie mai importante decât religia.

Dar drumul către Florența avea să se dovedească mai lung decât își închipuise călugărul predicator. S-a oprit pe drum, la Bologna, cu gândul să rămână câteva zile. Avea să stea șapte ani. În 1482, din mănăstirea dominicană în care își găsisese adăpost, a auzărit primele blesteme, pe care mulți le-au luat drept proorocii. El prevestea prăpădul ce avea să înghită Florența. Printre cei impresionați, s-a aflat și Pico della Mirandola (*Magazin istoric*, nr. 10/1994), învățatul umanist, care l-a adus la mănăstirea San Marco din Florența.

Sigur că asemenea propovăduiri – ne spune Guicciardini – nu erau pe placul lui Lorenzo Magnificul, dar nu putea să îl gonească. Își atrăsese deja nemulțumirea locuitorilor orașului atunci când alungase un alt predicator, pe Bernardino da Feltre. Și astfel, „fra Girolamo dobindise în ochii poporului renumele de om sfânt și învățat”.

Predicile sale de duminică aduceau în egală măsură a teatru

Francesco Guicciardini, istoricul florentin, ne povestește despre dramaticele evenimente de acum 500 ani, în care au fost implicați...

și a liturghie. Abia începea și se oprea, ca și cum aștepta inspirația divină; apoi, deodată, se prăbușea pe pupitrul amvonului, suspinând:

– Nu mai pot, nu mai pot să vorbesc. Nu-mi rămâne decât să plâng, să izbucnesc în lacrimi...

Lumea alergia la amvon, îl sprijinea și-l ajuta să revină la San Marco, în chilia unde dormea pe un maldrar de paie. Gloata se aduna apoi în stradă pentru a se ruga, șoptind:

– Și dacă ne-a sosit un nou Mântuitor?

Nimic din ceea ce poate mișca sufletul omului de rând nu rămânea străin lui Savonarola. În predicile sale vorbea despre taina

...Carol VIII, regele Franței...

noptilor fără somn, alături de vecinul său, fratele Silvestru, luna-tec, care-i povestea viziunile sale. Evocau, de asemenea, amenințarea ispitei păcatului trupes, pe care îl denunța în fața unor locuitori ai Florenței, terorizați tocmai pentru că cunoșteau prea bine plăcerile lumești. Pictorii, aflați în prea mare număr în oraș, după el, au venit la chemarea diavolului.

Un episod interesant și controversat s-a petrecut la moartea lui Lorenzo Magnificul. Relațiile lui Savonarola cu acesta au fost stranie. Se spune că Lorenzo ar fi exclamat, la un moment dat, referindu-se la călugăr: „Iată un străin care vine în casa mea fără a binevoi să-mi facă măcar o vizită”. Savonarola a respins ideea că, în calitate sa de prior al mănăstirii create de familia Medici, trebuia să meargă să-i prezinte lui Lorenzo omagiile sale, dar a acceptat în schimb beneficiile și protecția lui. Pe patul de moarte, Lorenzo a primit totuși vizita lui fra Savonarola. Probabil că nu o să știm niciodată ce au discutat exact cei doi. Legenda apărută după moartea lor răspânda ideea unei confesiuni și a unei absolviri negate. Savonarola i-ar fi pretins lui Lorenzo să redea libertatea poporului florentin, la care Magnificul și-ar fi întors fața într-o parte, refuzând să îi mai vorbească.

Chiar în seara morții lui Lorenzo, la 8 aprilie 1492, a izbucnit o furtună la Florența. Un trăsnet a lovit catedrala. Teribilă prevestire. La 23 iulie a venit rândul papei Inocențiu VII să moară. I-a urmat pe tronul papal tot un membru al familiei Borgia, Alexandru VI (*Magazin istoric*, nr. 6/1995). Perioada sa a fost cea mai scandaluoasă din istoria papalității. Proorociile lui Savonarola nu puteau pica pe un teren mai bun.

– Biserica va fi strivită și reînnoită, și aceasta în curând.

Conștient de spaima pe care o stârnea, Savonarola a mers și mai departe.

– Priviți-mă, iată, dacă nimic nu se va schimba, voi trimite pe acest pământ potopul!

Încremenirii celor de față i-a urmat o înghesuială de necrezut.

Fără să mai aștepte sfârșitul liturghiei, gloata a fugit speriată. Oamenii se și vedeau morți. Nu poți să nu recunoști dibăcia oratorului de a manipula gloata. Proorocind în fiecare zi nenorociri tot mai mari, Savonarola devenea, într-o manieră tiranică, un fel de salvator al Florenței. El a introdus elemente politice în discursul său, afirmând că Dumnezeu însuși vroia ca Florența să treacă la o ocăruiere populară de felul celei venețiene.

Proorocule, fă minune!

În noiembrie 1492, orașul a fost ocupat de armatele regelui francez Carol VIII. Savonarola a profitat de prilej și și-a instaurat controlul asupra Florenței. Dar, deja, și sfârșitul lui era aproape.

Populația Florenței a început să se împartă în două: cei care continuau să îl susțină pe fra și cei care îi stăteau împotrivă. O explicație ne-o oferă și Guicciardini: „oamenii au năravul ca, după ce au susținut o vreme un lucru, pe urmă să întoarcă foaia, chiar fără o pricină anume“. Și tot istoricul florentin remarcă semnificația excomunicării aruncate de papa Alexandru VI asupra intransigenței lui predicator: „excomunicarea îi îndepărtase pe mulți dintre partizanii călugărului și i-i făcuse dușmani pe toți cei care erau mai nehotărâți sau se ținuseră la o parte, căci li se părea că e mare păcat și ocară pentru niște dreptcredincioși să nesocotească poruncile papei“.

Într-adevăr, la 18 iunie 1497, papa aruncase anatema asupra lui fra Savonarola. Este drept, el nu s-a lăsat intimidat și a continuat să predice la fel de înverșunat. Pe de altă parte, mulți dintre locuitorii Florenței s-au săturat de regimul impus de călugăr. Se bea numai apă și vin de împărțășanie, cărciumile închideau la ora șase seara, gâtelile cu dantelă nu erau îngăduite, erau oprite jocurile de cărți și zaruri, copiii erau felicitați atunci când își părau părinții care au săvârșit greșeli față de Biserică, cărțile „imorale“ ale filosofilor antici erau arse, iar cămăturii evrei au fost alungați din oraș.

... Lorenzo Magnifico, conducătorul Florenței...

Și astfel, bisericile încep să se golească, încet-încet, iar cărciumile să se umple, din nou. Piero Medici și-a trimis și el emisari în oraș, care încercau să dirijeze nemulțumirea latentă contra călugărului.

Simțind că-i fugea terenul de sub picioare, Savonarola a devenit și mai violent. Numai că el nu mai era stăpânul jocului. Papa a amenințat cu excomunicarea pe toți cei ce îi mai ascultau predicile. Membrii Consiliului au căpătat curaj și rosteau vorbe de condamnare a călugărului. Procesul de manipulare a manipulăntului presupune și manevra de distrugere a acestuia plecând de la chiar cele declarate de el.

După cum povestește tot Guicciardini, tovarășul cel mai apropiat al lui Savonarola, fra Domenico, afirmase cu vreo doi ani înainte că ei erau gata să intre și în foc, ieșind nevătămați, pentru

a dovedi adevărul spuselor lor. Cum pe vremea aceea Savonarola era suficient de puternic fără să fie nevoie să-și pună în aplicare ordalia, a confirmat și disponibilitatea pentru o astfel de probă.

Acum, în 1498, un călugăr franciscan, fra Francesco, a spus din amvon că era dispus să intre în foc, împreună cu Savonarola, pentru a-i demonstra fătărnicia. „Lucrul a fost pe placul multor cetățeni din ambele tabere, pentru că doreau să se isprăvească odată cu dezbinările și să se pună capăt neconținutelor neînțelegeri“ – ne spune Guicciardini. Fra Domenico s-a oferit să intre el în foc în locul lui Savonarola. Până la urmă, s-ar fi convenit ca în rugul de foc să intre un călugăr dominican desemnat de Savonarola și unul franciscan ales de superiorii săi. Dar, chiar și așa, Savonarola era conștient că avea să piardă, pentru că adversarul său dorea doar să demonstreze că Savonarola (sau omul ales de el) nu reușea să scape cu viață. Găselnița lui Savonarola a fost să intre în foc cu crucifixul (sau cu o bucată de azimă, potrivit altor izvoare). Adversarii s-au opus. Discuțiile au durat până seara, când o ploaie violentă a împiedicat punerea în aplicare a ordaliei. Savonarola s-a grăbit să-și proclame victoria, dar partizanii săi se simțeau umiliți.

Într-una dintre acele răcoale spontane, care, apoi, nu mai știe nimeni cum au pornit, florentinii au luat cu asalt mănăstirea San Marco și i-au arestat pe fra Savonarola și tovarășii săi apropiați. În dimineața zilei de 23 mai 1498, în fața palatului Senioriei, Savonarola a urcat treptele rugului. Mulțimea urla:

– Și acum, proorocule, fă minune!

Pentru o clipă, flăcările s-au dat la o parte. Lumea a înghețat. Focul nu îl atinge pe călugăr. Dar nu a fost decât o toană a vântului. Savonarola a ars până s-a transformat în cenușă; resturile sale au fost împrăștiate în Arno.

Astăzi, o plăcă pusă pe locul unde s-a înălțat rugul mai păstrează amintirea personajului. Și paginile cronicilor vechi pe care însă tot mai puțini le răsfoiesc. ■

Adaptare de
Niculae KOSLINSKI

...și călugărul Savonarola

Conclucrarea dintre americani, pe de o parte, și englezi și francezi pe de alta, după intrarea S.U.A. în primul război mondial, la 6 aprilie 1917, de partea Antantei, prezintă încă aspecte insuficient cunoscute, afirmă revista franceză *Armées d'aujourd'hui*. Unul dintre ele: misiunea extraordinară desfășurată la Washington între 15 aprilie și 15 mai 1917, pe lângă președintele Wilson, de către mareșalul francez Joseph Joffre (1852-1931). Scopul ei: negocierea formelor și condițiilor angajării americane pe pământul Franței. Discuțiile purtate de Joffre-cu oficialitățile americane au permis potențialului economic și militar al Statelor Unite să intre în acțiune. Pentru a da o și mai mare greu-

lată, măsură ce a afectat profund guvernul și opinia publică americană. Cinci săptămâni mai târziu, Statele Unite declarau război Germaniei, după trei ani de neutralitate, iar la o săptămână distanță de la acest eveniment începea misiunea extraordinară a lui Joffre și Viviani la Washington.

Cei doi erau conștienți de forța proaspătului aliat de dincolo de Atlantic. El urma să pună la dispoziția Franței materii prime, carburant, muncitori, o parte din producția lui agricolă și industrială, din flota comercială etc. Dar francezii mai știau și că americanilor le lipsea ceva foarte important: o armată pe măsura unei țări atât de puternice. În

să se îmbarce imediat pentru Franța.

Cu bine cunoscutul lor dinamism însă, americanii vor pregăti în numai 18 luni, 800 000 soldați în prima linie, pe lângă cei două milioane prezenți în Franța.

Joffre era un orator mediocru. De aceea, conducea delegația Viviani, cel care avea să pronunțe și discursurile impuse de vizită. Dar mareșalul avea experiența raporturilor interaliat. Știa că trebuie să respecte amorul propriu american, că trebuie să accepte crearea unor mari unități americane, cu cadrele lor de conducere și cu drapelul lor. Nota remisă în acest sens de Joffre secretarului de stat pentru război Baker a făcut cea mai bună impresie asupra

1917.

„ATACĂ”

JOFFRE

WASHINGTONUL

tate misiunii, s-a hotărât ca ea să fie pusă sub autoritatea lui René Viviani, fost președinte al Consiliului de Miniștri (iunie 1914 - octombrie 1915), la momentul dat, ministru de justiție (octombrie 1915 - septembrie 1917).

Strategia germană pentru 1917 viza distrugerea armatelor franceze și britanice, dat fiind și riscul neglijabil al intervenției americanilor în Europa. Kaiserul socotea că aceștia sunt încă preocupați de situația creată la frontiera lor cu Mexicul. În perioada martie 1916 - februarie 1917, trupele americane interveniseră în războiul civil din această țară. În conjunctura dată, începând de la 1 februarie 1917, Kaiserul a decretat războiul submarin: orice navă care naviga în apropierea coastelor Franței, Angliei și Italiei urma a fi torpi-

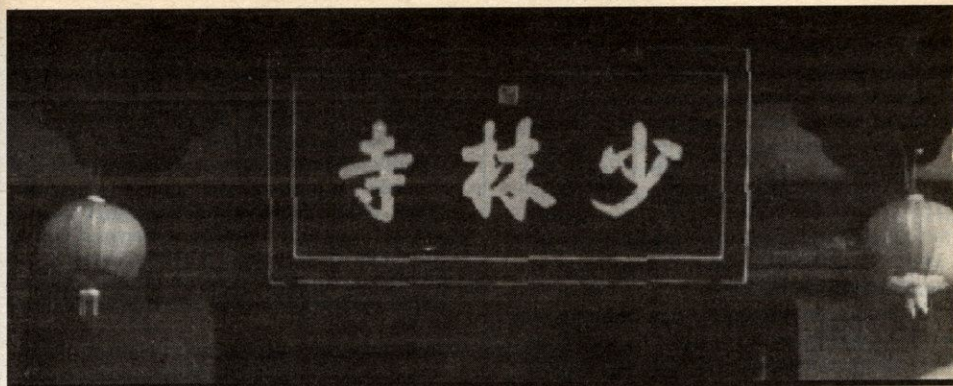
aprilie 1917, când Statele Unite au declarat război Germaniei, armata lor era ridicol de slabă: 127 588 oameni - trupe regulate și 181 620 - garda națională, adică un efectiv total de 309 208 oameni la... 120 milioane locuitori! Din punct de vedere militar, Statele Unite se aflau la același nivel cu... Danemarca, Olanda și Chile. Dacă vreo 11 000 soldați din armata regulată aveau o oarecare experiență, obținută în expediția punitivă mexicană din anul precedent, garda națională era lipsită și de această experiență. Un congressman afirma că, poate, jumătate din aceste trupe nu trăseseșă niciodată un foc de armă. În momentul sosirii lui Joffre, Statele Unite nu aveau nici măcar o divizie gata

președintelui Thomas Woodrow Wilson.

Nu în aceeași manieră au procedat lordul Balfour și generalul Bridges, sosiți în America, la 22 aprilie, în cadrul misiunii militare engleze. Pretextând lipsa barierei lingvistice, ei s-au declarat partizanii formării unor mici contingente americane, integrate marilor unități ale armatei britanice. Ceea ce a rănit mândria națională americană.

Joffre, în schimb, o personalitate zdrobitoare, un om provenit dintr-un mediu modest, promovat exclusiv pe meritele sale militare, a trezit încă de la începutul misiunii lui entuziasmul poporului american. La insistența senatorilor de a adresa măcar un cuvânt mulțimii („just

(Continuare în p. 87)

TEMPLUL SHAOLIN ȘI ARTELE MARȚIALE CHINEZE

ANNA EVA BUDURA

Pentru cei care vor să se convingă de veridicitatea afirmației că Fluviul Galben este leagănul civilizației chineze, o vizită în provincia Henan este edificatoare. Străbătută de acest mare fluviu, îngreunat de loesul adus de pe marele platou, provincia este practic un muzeu în aer liber. Așa cum mi-au relatat gazdele ospitaliere, cu o mândrie grijuliu ascunsă, aici orice proiect de construcție poate fi oricând oprit din cauza unor descoperiri arheologice de importanță națională.

O civilizație născută ca prin minune din acest lut galben, aparent lipsit de fertilitate. Doar aparent, deoarece vestigiile îngropate în sol, durate deasupra acestuia, încrustate în stâncile dure, oferă tot atâtea dovezi ale fertilității și creativității poporului așezat aici de milenii.

Meditație cu fața la perete

În anul 527 a poposit aici, după lungi peregrinări, un alt călugăr indian, Bodhi-Dharma. Încântat de frumusețea peisajului și de primirea călduroasă, el a hotărât să se stabilească în această mănăstire. Bodhi-Dharma, frământat de gândul perfecționării eului său pentru a atinge iluminarea, starea de Buda (Buddhahood), s-a retras în peștera Dharma de sub piscul Wuru. Timp de nouă ani a stat în această grotă cu fața la perete, meditând, perioadă după care a părăsit-o satisfăcut de nivelul atins.

Acesta este momentul ce marchează nașterea sectei chan (zen) a budismului, considerată o sinteză a curentelor filosofice chineze tradiționale și a tendințelor reformatoare ale budismului în cadrul Mahayanei (Vehicolul Mare), care își va dovedi în secolele următoare puterea sa de seducție în China, Japonia și celelalte state din sud-estul Asiei.

Unde altundeva și-ar fi putut găsi loc de cizelare, perfecționare, sintetizare și teoretizare un sport popular născut din necesitatea stringentă de autoapărare și de manifestare a personalității dacă nu aici, în această provincie, la sud de Fluviul Galben? Aici, în județul Dengfeng, îmbrățișat ocrotitor de Munții Shaoshi, în pădurea de la poalele piscului Wuru, se află Templul Shaolin, ctitorit în anul 495 de împăratul Xiaowen al dinastiei Wei de Nord (386-534), pentru a oferi adăpost și loc de rugăciune unui venerat călugăr indian, Bada, propovăduitor al sutrelor Hinayanei (Micul Vehicol).

Cum a devenit însă acest lăcaș duhovnicesc locul de naștere și apoi centrul de diseminare a unei școli de artă marțială, devenită celebră în lumea întreagă? Iată o întrebare la care vom căuta răspunsul în istoria acestui așezământ monahal.

Bodhi-Dharma este venerat ca părinte fondator al acestei secte, iar Templul Shaolin drept sanctuarul de frunte unde s-a zămislit doctrina sa fundamentală. Noul curent, eliberat de scolasticismul propagat de sutrele budiste tradiționale, propovăduia că autoperfecțiunea poate fi atinsă prin meditație, „cu fața la

perete” până la momentul în care persoana ajunge la înțelegerea ego-ului său iluminat de starea sa de Buda.

Meditația, concentrarea asupra perfecționării eului, asupra cunoașterii și chiar controlării funcțiilor vitale, cu precădere a energiei vitale (*qi*), constituie latura fundamentală a curentului chan(zen) încorporată cu timpul în artele marțiale (*wushu*) chineze, latură care îi conferă o aureolă supraomenească, de-a dreptul mistică.

Dar cum de este compatibilă meditația „cu fața la perete” cu practicarea artelor marțiale ce implică mișcări bruște, brutale și chiar agresive? Cum și de ce s-a realizat îmbinarea celor două pentru a da naștere unei școli de lupte marțiale?

Se presupune că, după lungi ore de meditație, călugării simțeau nevoia relaxării mușchilor, eliminării amorteții, prin intermediul unor mișcări de extensie, fandări, elongații etc. În același timp ei trebuiau să fie pregătiți pentru a se apăra de fiarele pădurilor, unde se postau pentru

În p. 79: fațada Templului Shaolin și cățiva dintre călugării discipoli

Pustnici-combatanți făcând demonstrația abilității lor (pp. 80-81)

a medita, dar și pentru a respinge deseale atacuri asupra mănăstirii, organizate de armatele ce se confruntau pe pământul Chinei în acele vremuri tulburi. Este lesne de înțeles că acești monahi, ce proveneau din toate straturile sociale ale țării, erau bine antrenați în tehnica tradițională a luptelor corp la corp, cu mâinile goale sau cu ciomagul, sabia, sulita și alte arme.

Se cunoaște că în China această tehnică atinsese de timpuriu performanțe remarcabile. Însemnările istorice confirmă, de pildă, desfășurarea unei competiții a 3 000 de spadasini încă în secolul IV î.e.n., fapt ce poate dovedi preocuparea pentru însușirea și perfecționarea mânuirii armelor. Cronicile subliniază faptul că victoria împăratului întemeietor al dinastiei Han de Vest (206 î.e.n. - 25 e.n.), Liu Bang (206 - 194 î.e.n.) s-a datorat și superiorității sale și a generalilor săi în tehnica de luptă și forța fizică, dobândite în urma unui antrenament asiduă.

Datorită sprijinului său, artele marțiale au cunoscut o dezvoltare impetuoasă. Surse documentare atestă existența primelor seturi de exerciții pentru lupta cu un adversar imaginar și pentru confruntări cu sabia și alte arme de luptă, precum și varietatea de stiluri de lupte practicate în diferitele zone și regiuni ale țării.

Faptul că acești pustnici devotați credinței budiste și practicanți ai meditației din Templul Shaolin erau și luptători vajnici, ce se distingeau printr-o tehnică înaltă și o pregătire fizică și psihică remarcabilă, a fost dovedit în anul 620, când 13 călugări înarmați cu ciomege l-au salvat pe viitorul împărat Li Shimin (627-650), contribuind

în acest fel la consolidarea dinastiei Tang (618-907). Meritele lor au fost generos răsplătite de monarh, iar acțiunea lor constituie unul dintre multele acte de eroism cu care se mândrește acest templu. După această dată stilul de lupte practicat aici a devenit celebru.

Cercetările istorice confirmă că, la început, călugării practicau „cele 18 mișcări ale arhaților”¹ pentru relaxarea mușchilor, după lungi perioade de meditație, cât și pentru întărirea condiției lor fizice, la care s-a adăugat ulterior tehnica de mânuire a ciomagului, pentru a răspunde necesității de apărare. Cu trecerea anilor, numărul exercițiilor a crescut și gradul lor de complexitate s-a mărit. În timpul celor cinci dinastii și zece regate (907-960), starețul templului a invitat pe cei mai eminenți reprezentanți a 18 școli de lupte din întreaga țară.

¹ Cei 18 arhați (Luohan) erau primii 18 discipoli ai lui Sakyamuni. Numărul 18, multiplicitate numărului 9, este considerat în China cifră maximă, aducătoare de noroc și prosperitate. I se conferă, de asemenea, putere simbolică în dialog cu astrii și macrocosmosul.

Timp de trei ani călugării templului și oaspeții lor au studiat fiecare mișcare a celor 19 stiluri reprezentate, reținând elementele ce se dovedeau eficiente și eliminându-le pe cele nesemnificative, pentru a elabora în final *Cartea luptelor în stilul Shaolin*. În acest fel s-au pus bazele științifice ale unuia dintre cele patru stiluri majore de pugilism practicate în cele 100 de școli din valea Fluviului Galben și cele 80 din valea Fluviului Yangzi: pugilismul mare (changquan), care își avea originea în Templul Shaolin, pugilismul absolutului (taijiquan)², pugilismul în stilul sudic (nanquan) și pugilismul imitativ (xiangxingquan).

Pe baza acestei sinteze, în perioada dinastiilor Jin (1115-1234) și Yuan (1206-1368), cu concursul altor doi călugări-pugiliști, Bain Yufeng și Li Shou, „cele 18 mișcări ale arhaților” au sporit la 72 și, în urma studierii comportamentului tigrlui, leopardului, șarpelui, dragonului și al cocoșului, au fost concepute „cele cinci stiluri de lupte”.

Generalul Yu Dayu contra piraților

În timpul dinastiei Ming (1369-1644), luptele tradiționale au cunoscut un mare avânt. Folosirea armelor și arta mânuirii lor de către călugării Templului Shaolin au atins apogeul. Starețul Hong Zhuan a sintetizat și teoretizat realizările obținute până atunci în cartea intitulată

² Taiji înseamnă absolutul - principiul suprem al filosofiei chineze. Este reprezentat printr-un cerc, care încheie simbolurile elementelor yin și yang (cele două elemente componente opuse în natură: yin, elementul feminin și negativ, yang, elementul masculin și pozitiv). Quan înseamnă pumn.

*Metodele Menglu pentru perfecționarea folosirii sulii. La rândul său, Cheng Zongqiu, un călugăr combatant, după zece ani de practicare a tehnicii de luptă cu ciomagul, a scris cartea *Prezentare sumară a tehnicii de luptă cu ciomagul*.*

Mai mult chiar, în timpul acestei dinastii, în programul de pregătire a soldaților, au fost cuprinse și elemente ale tehnicii de luptă din acest templu. La mijlocul sec. XVI, în luptele duse împotriva piraților, care devastau în valuri succesive coastele de est ale Chinei, s-a remarcat, prin eficiența acțiunilor sale, generalul Yu Dayu, care făcuse un stagiul de pregătire în acest faimos lăcaș monastic și obținuse și sprijin concret, prin participarea călugărilor-luptători.

În veacurile ce au urmat, Templul Shaolin a rămas un sanctuar al credinței, al auto-perfecționării, al călirii voinței și al păstrării unei arte unice a Chinei. Azi vizitatorii care au privilegiul să fie primiți aici, în acest loc istoric, rămân profund impresionati de seriozitatea cu care cei dedicați acestui sport complex se pregătesc și se antrenează, de performanțele lor ieșite din comun.

Antrenamentele, desfășurate în baze secrete din adâncul pădurilor înconjurătoare, încep odată cu ivirea zorilor și se termină la răsăritul lunii. Practicanții sunt selectați după norme foarte stricte, ținându-se seama de dotarea fizică și psihică a fiecărui candidat, apoi, pe parcurs, de capacitatea lor de a face față rigorilor antrenamentelor extenuante, precum și solicitărilor psihice. În aceste baze de

antrenament călugării consideră fiecare moment – chiar când execută activități cotidiene, ca, de pildă, măturatul curții, luarea mesei, turnarea ceaiului, pregătirea bucatelor, odihna, somnul – ca mijloc de a pune în mișcare un anumit grup de mușchi. Urmărirea activității lor este fascinantă.

Înșușirea tehnicii meditației face parte din pregătirea obligatorie de bază a fiecărui rezident al templului. În momentul de față se aplică întocmai tehnica cristalizată de-a lungul secolelor în acest domeniu, arta de controlare și dirijare a energiei vitale (*qi*). Se practică tehnica interioară (*neigong*), prin care se reglează expirația și inspirația, se conduce *qi*-ul spre organele vitale interne și se elimină toxinele, asigurând o bună stare a sănătății organismului, dar și tehnica externă sau tehnica dură, ce presupune dirijarea energiei vitale într-o anumită parte a corpului său în punctele de acupunctură, conferindu-i o putere de rezistență supraomenească și performanțe incredibile.

De pildă, sfredelirea cărămizii cu degetul, opunerea rezistenței unei sulii îndreptate împotriva gâtului, sprijinirea în două degete, concomitent cu spargerea unei coloane cu o lovitură a piciorului etc. Martorii acestor demonstrații ale tehnicii dure au impresia că se află în fața unor prestidigitatori. Oamenii de știință, în schimb, urmăresc cu atenție aceste manifestări care par a pune în valoare și în acțiune puteri potențiale latente, încă necunoscute, ale corpului uman și le consideră un subiect de cercetare de mare interes, cu implicații în viitor.

Călugării din Templul Shaolin practică cu sârguință toate tehnicile de luptă (*wugong*) create în acest lăcaș de-a lungul secolelor, considerate azi un tezaur al artelor marțiale chineze. Dintre tehnicile pugilistice profesate aici rețin atenția: pugilismul arhaților (*luohanquan*), pugilismul în lanț (*lianhuanquan*), pugilismul florilor de prun (*meihuaquan*), pugilismul călugărului budist invincibil (*jingangquan*), pugilismul de intenție și pugilismul imitativ al mișcării și comportamentului animalelor. Monahii sunt versați și într-o gamă foarte largă de arme, precum și în lupte cu unul sau mai mulți parteneri, cu sau fără arme.

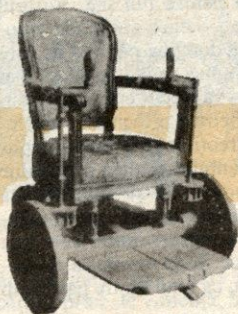
După grele antrenamente, un pustnic-combatant trebuie să corespundă următoarelor exigențe, atunci când face demonstrația abilității sale: să fie viguros, combativ, elastic, versat în folosirea unui apreciazabil număr de tehnici, pe care să le execute cu simplitate, precizie și concentrare interioară. Poetic exprimat de un autor chinez, acesta în poziție de culcat seamănă cu un arc, în poziție șezut cu un clopot, în poziție drept și cu un cui bătut în pământ, când se mișcă seamănă cu dragonul, este suplu ca pisica, fioros precum tigru, iute precum tunetul și mobil ca trăsnetul.

Este evident că cei care se trag în bazele secrete de antrenament din jurul Templului Shaolin își propun sarcini foarte grele, dar faptele lor vor rămâne scrise într-un capitol important al cărții de istorie a civilizației chineze. ■

– Păzea!... Păzea!...
Strigătul este acoperit
pentru o clipă de hărmălaie,
apoi se aude din nou, cu și
mai multă tărie:

– Păzea!... Păzea!...
Se aude scârțâit de roți, lu-
mea se dă la o parte, se îmbul-
zește, cei mai slabi de înger se

1792-1795

PĂZEA! VINE

lipesc de perete. Teama pune
stăpânire într-o clipită pe cu-
loarele Convenției Naționale
(1792-1795). Prin mulțimea de
deputați și de gură-cască, o
șoaptă își face drum cu iuteală, trecând din
gură în gură: „El e!... Couthon!... Vine!”.

Și iată că se ivește un omuleț instalat
într-un jilț cu roți, tapisat cu catifea galbenă.
Neobișnuită „mașinărie” înaintea într-un
vacarm de scârțâieli și pârâituri, în timp ce
omulețul învârtește, continuu și repede, cele
două manivele care, printr-un sistem de roți
dintate de lemn, îi asigură avansarea.

Cu greu ne-am putea azi închipui cât de
mari erau groaza și uimirea pe care le trezea

GEORGES COUTHON!

rele inerte, învelite cu o pătură,
nădușind, strigând «Păzea!»,
hurdule de jilțul lui cu roți,
care străbătea mulțimea ce se
trăgea în lături, oamenii fiind

uimiți de contrastul între înfățișarea biceisnică
a schilodului și teroarea pe care o trezea nu-
mele lui, mai temut, poate, decât cel al lui
Robespierre...”

Mai temut decât cel al lui Robespierre!
De fapt, Couthon este unul dintre acei
„iluștri necunoscuți”, ale căror nume sunt
pe toate buzele, dar a căror biografie
rămâne, în mod ciudat, neștiută, se afirmă
în revista Historia, din care am adaptat
acest articol.

Lider al „Prietenilor Constituției”

Georges-Jacques Couthon s-a
născut la 22 decembrie 1755, ca
fiu al lui Joseph Couthon, notar,
și al Mariei Lafond, fiică a unui
negustor din Clermont-Ferrand.
Crescut mai întâi de un om al
bisericii – părintele Bonnefont –,
Couthon pășește la început pe
drumul urmat de tatăl său: studii
de drept la Clermont-Ferrand. Se
pare că, devenit avocat, își
clădește curând o faimă destul de
bună și o clientelă frumoasă.

Pe vremea aceea, omul nu in-
spiră încă groază nimănui. Plin
de simpatie, este o prezență
plăcută și, în pofida handicapului
fizic, își câștigă simpatia inter-
locutorilor. La 16 ianuarie 1787,
dată la care se căsătorește cu

Marie Brunel, fiică a unui ma-
gistrat din Orcet, el suferă deja
de boala necrutătoare ce avea
să-l lase curând lipsit de puțința
de a-și folosi picioarele.

Foarte ambițios, caută perma-
nent să iasă din umbră, să se
afirme. Și iată că prilejul nu
întârzie prea mult: la 24 ianuarie
1789 se publică actul de convo-
care a Stărilor generale, mai pre-
cis regulamentul după care avea
să se opereze convocarea și care
prevede că breslele liber-pro-
fesiștilor – în special aceea a
avocaților – urmează să-și
desemneze reprezentanții pentru
adunările preliminare ale stării a
treia. Couthon face parte dintre
cei care redactează caietul de
doleanțe al breslei. Dar, ne-
mulțumit de o promovare atât de
modestă, depune toată stăruința
pentru a fi desemnat deputat de
Orcet, localitatea sa de origine.

Proiectul îi este însă zădărnicit
de magistratul aflat în fruntea
respectivei jurisdicții, domnul de
Langeac, care se opune în te-
meiul argumentului că repre-
zentanții comunelor trebuie aleși
din rândurile celor ce domici-
liază efectiv în respectivele
comune, ceea ce nu este cazul lui
Couthon, care locuia atunci nu la
Orcet, ci la Clermont-Ferrand.
Couthon protestează vehement
împotriva hotărârii respective,
ceea ce aduce după sine exclu-
derea lui din corpul electoral.

Ambițios cum este, Couthon
nu se împacă cu acest eșec. Din
vara lui 1789 devine deținătorul
unei funcții administrative la
nivelul municipalității și des-
fășoară, în această calitate, o ac-
tivitate neobosită. Mai târziu,
în martie 1790, aflându-se tot la
Clermont-Ferrand, înființează,
împreună cu Bancal des Issarts,

Societatea „Prietenii Constituției”, al cărei lider devine. Noua organizație nu este altceva decât numele oficial al clubului iacobinilor, gruparea revoluționară cea mai radicală.

De la început, Couthon se dovedește foarte activ în fruntea ei, ține legătura cu filiale din alte departamente, cere mai multă îndrăzneală din partea Adunării, protestează atunci când fuga regelui la Varennes determină amânarea alegerilor de deputați. Popularitate ce se materializează în alegerea lui în Adunarea Legislativă, în calitate de cel de-al optulea deputat al departamentului Puy-de-Dôme.

Bobârnacul nu este simțit

Acest succes obținut la sfârșitul lui 1791 îi sporește setea de putere. De la bun început, colegii săi din Adunare îl remarcă pentru intransigența pe care o afișează. De pildă, când regele prezidează ședința de deschidere, Couthon propune ca deputații să rămână așezați în prezența suveranului și ca „rege-lui francezilor” să nu-i fie acordat decât un modest fotoliu, în calitate de prim „funcționar” al statului. El refuză să recunoască „o Maiestate într-un individ”. Deputații însă nu-i adoptă propunerile.

Bobârnacul primit nu-i timporează câtuși de puțin zelul. Câteva săptămâni mai târziu, după ce Constituția a fost adoptată, Couthon revine la atac. „Nu se cade să promiteți nimic regelui. El trebuie să dobândească totul prin purtarea lui, datoria lui elementară fiind de a apăra Constituția, pe care a jurat să o mențină”.

Couthon nu va părăsi această atitudine. Pe măsură ce trec lunile, ura lui față de monarhie crește fără încetare. De fiecare dată când ia cuvântul, îi acuză pe miniștri de complot împotriva

statului și revoluției, iar pe rege – de uneltiri urzite de conveniță cu forțele ostile din afară. Merge până la a-i refuza lui Ludovic XVI dreptul de a alege un preceptor pentru fiul său. Viitorul suveran – dacă va apuca vreodată să domnească, fapt de care toată lumea se îndoiește tot mai mult – va trebui crescut și educat în spiritul principiilor revoluției. Preoților care nu au depus jurământul, Couthon le va pune în vedere să-și lămurească situația în fața legii, amenințându-i cu măsuri dintre cele mai energice. Se va manifesta, de asemenea, ca unul dintre partizanii

Popularitatea lui Georges Couthon a fost asigurată și de fișul său cu roși (p. 83), tapisit cu catifea galbenă

cei mai înflăcărați ai războiului contra Austriei.

În iulie 1792, Couthon pleacă, pentru o cură de ape minerale, la Saint-Amand. Întorcându-se la Paris, după răzmerița din 10 august 1792, care a dus la eliminarea monarhiei, el își exprimă satisfacția: „Suntem destul de liniștiți, acum, la Paris – scrie el. Domnul Bourbon bea, mănâncă și doarme fără griji; nevastă-sa își roade zăbala și face din când în când câte-o criză de furie. E cam supărător faptul că mai vorbim de această familie. Să nădăjduim însă că, prin grija Convenției Naționale, vom fi scutiți și de acest necaz”.

Și, pentru a contribui la alungarea „necazului” amintit, Couthon depune tot efortul. Reales deputat în Convenție, el nu mai are decât un scop: eliminarea lui Ludovic XVI. „Convenția Națională urmează să se ocupe săptămâna viitoare de procesul celui din urmă Ludovic și al agitatilor din tabăra lui, scrie pe data de 3 noiembrie 1792. Interesul obșteesc cere în mod imperios să fim scăpați și de el, și de ei”.

Procesul îi va oferi lui Couthon prilejul de a contribui la nimicirea omului față de care, acum, nutrește mai mult decât ură: dispreț. La 26 decembrie, atunci când se încearcă să se obțină de la deputați o atitudine mai clementă, iață-l pe Couthon luând cuvântul spre a cere rigoare maximă.

– Ați citit lista crimelor de care este învinuit Ludovic Capet. I-ați ascultat și pe cei care i-au luat apărarea. Nu mai aveți decât o singură datorie de îndeplinit: aceea de a vă pronunța. Unii vorbesc de respectarea formelor judiciare, fără să-și dea seama că nu aveți a respecta forme de nici un fel, căci sunteți reprezentanții poporului. Formele judiciare sunt calea de urmat spre a limpezi fapte asupra cărora mai plutește îndoiala. Or, în cazul de față, nu aveți decât a vă pronunța asupra unor fapte cât se poate de clare!...

La 18 ianuarie 1793, Couthon apare și mai neînduplecat, cerând executarea fostului rege.

– Aceasta este binefacerea pe care suntem chemați să o aducem umanității: de a arăta că nu trebuie să ne fie teamă să sfășiem masca și prestigiul regalității și de a învăța poporul cum trebuie tratați tiranii. Nu mă număr printre aceia care se tem de despotii de peste hotare. Lovitura care va face să cadă capul lui Ludovic XVI va răsună până în preajma tronurilor lor, cărora le va zdruncina temelile!...

Couthon votează pentru execuție, împotriva amânării sau suspendării acesteia și împotriva posibilității condamnatului de a face apel la popor. Când, la 19 ianuarie, Buzot propune suspendarea execuției, el declară cu violență:

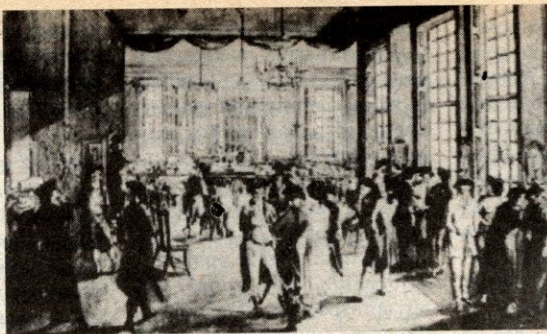
— I-aș zbura creierii acestui Buzot!...

Război lașilor

În desfășurarea procesului, Couthon se aliază facțiunii celei mai extreme a adunării: cea a montagnarzilor. Mai mult, spre a-și manifesta cu ostentație demararea de girondini, mult prea șovăielnici, după părerea lui, se străduiește să capete bunăvoința lui Robespierre și a lui Saint-Just.

Susținător al unei noi orânduiri, republican inflexibil, Couthon acționează neobosit spre a-i elimina pe șovăielnici și a obține radicalizarea regimului. Căci revoluția este amenințată din toate părțile, din afară și din interior: războiul este în toi, contrarevoluția ia tot mai multă amploare, provincia Vendeea este zgduidă de un adevărat război civil, izbucnit în urma mobilizării generale decretate de Convenție, pentru apărarea „patriei în pericol”. Armatele Republicii se află, peste tot, în dificultate. La nord, granițele sunt amenințate. Învins la Neerwinden, generalul Dumouriez trece la dușman.

În aceste împrejurări, Couthon se simte chemat să joace un rol hotărâtor. El rostește, neobosit, de la tribu-

Comitetul salvării publice a salvat Franța de război civil și de invazia străină

na Adunării, cuvântări înflăcărâte, pline de violență, în care pledează pentru „rechiziționarea forțată”, pentru arestarea suspectilor, aprobă instaurarea unui „tribunal revoluționar”, îi denunță pe cei lipsiți de vigilență, pe girondinii care par să nu înțeleagă gravitatea pericolului ce amenință Republica. De fiecare dată, intervențiile lui impresionează asistența. Unii sunt înfiorați, contrariați sau intrigați de mărunțelul paralytic; mulți îl consideră cam prea exaltat. Sunt însă și mulți — mai ales dintre montagnarzi — care recunosc în el un om înzestrat politic. De altfel, curând, adversarii lui Couthon fie vor trece de partea lui, fie vor muri.

La 6 aprilie 1793 se creează Comitetul salvării publice, cel mai important organ al dictaturii iacobine, în frunte cu Danton. Învestit cu puteri aproape

Sedinta a Clubului iacobinilor, unde Couthon, însoțit de prietenul său Robespierre, era deseori prezent

absolute, comitetul va guverna nestânjenit. Astfel, treptat girondinii sunt înălțurați de la putere. Mai mult, montagnarzii îi învinuiesc fără încetare, afirmând că lipsei lor de fermitate i se datorește faptul că granițele sunt amenințate, trădarea lui Dumouriez, persistența răzmeriței contra-revoluționare din

Vendeea și penuria de alimente. Danton declară, la 1 aprilie, război „lașilor”. La 3 aprilie, Robespierre cere punerea sub acuzare a complicilor lui Dumouriez.

Când ghilotina revoluției începe să taie capete, Couthon mărturisește cu seninătate:

— N-am făcut niciodată nimănu-i nici un rău, nici măcar unui pui de găină, dar aş asista la decapătarea acestor oameni fără a întoarce privirea.

Ciudadă remarcă! De fapt, Couthon — ca și Robespierre, al cărui „al doilea suflet” era, după cum se exprimă Michelet — prezenta un straniu amestec de cruzime rece și de sensibilitate exagerată. „Toate mijloacele sângeroase mă îngrozeșc și mă dezgustă”, nota el într-o scrisoare către Societatea „Prietenii Constituției” din Clermont-Fer-

rand. Și totuși, chiar în perioada în care face a-ceastă mărturisire, influența sa asupra „Incoruptibilului”, a lui Saint-Just și a întregului Comitet al salvării publice este preponderentă și toate acușările lui au drept consecință trimiterea suspectului la eșafod.

Omul potrivit

La 10 iulie 1793, la realegearea Comitetului, Couthon este menținut în funcție. Până în momentul respectiv, el a îndeplinit deja, cu succes, câteva misiuni pe teren, pentru a restabili ordinea sau pentru o mai bună organizare administrativă și judiciară. De fiecare dată, s-a achitat cu destoinicie și competență de misiunile încredințate, așa că este considerat omul potrivit, pentru împrejurări dificile.

La 21 august 1793, prin decret, Couthon este investit să reglementeze chestiunea lyoneză. Lyonul, aflat în mâinile girondinilor, din lipsă de trupe, nu putuse fi cucerit. La începutul lui octombrie, Couthon se află sub fortificațiile orașului, iar câteva zile mai târziu, asediații, ajunși la capătul resurselor, trimit o delegație care să negocieze cu el. Couthon refuză să trateze, și cere o capitulare fără condiții, ceea ce și are loc a doua zi.

Represunea începe neîntârziat. Dar Couthon, contrar faimei pe care a dobândit-o, nu se dovedește prea sângeros. Cere numai „pedepsirea vinovaților“ și nu dezlănțuie un măcel, cum era de așteptat. Inevitabil însă, câteva capete cad cu acest prilej. Destul de puține, vreo treizeci numai. Couthon este nevoit să procedeze așa, în caz contrar Comitetul salvării publice l-ar fi pus sub acuzare pentru „moderantism“.

S-ar putea însă ca, tocmai această atitudine, mult prea îngăduitoare, după părerea unora, să fi determinat rechemarea lui la Paris, la începutul lui noiembrie, sub pretextul că este de mai mare folos în Capitală. Acolo, după ce primește felicitările Convenției, se aruncă din nou în vâltoarea luptei politice. În vreme ce

Convenția rămâne oficial „centrul guvernării“, puterea este practic concentrată în totalitate în mâna Comitetului salvării publice și a Comitetului siguranței generale.

La 22 prairial (10 iunie 1794), Couthon este inspiratorul legii prin care se conferă Comitetului salvării publice și Tribunalului revoluționar puteri aproape nelimitate întru judecarea „dușmanilor republicii“, lege care, suprimând interogatoriul prealabil și luând în considerare argumentul „probei morale“, va permite, de pildă, trimiterea la eșafod a unui parizian care avusese nefericita idee să i se adreseze propriului lui câine cu „cetățene“. Couthon va fi acela ce va întreține la Robespierre ura împotriva preoților și a oricărei religii, el va fi cel care va dispune deposdarea bisericilor din Puy-de-Dôme de bunurile lor. Eforturile foarte laudabile depuse de Couthon în vederea înzestrării muzeului de istorie naturală sau a creării unui depozit de hărți geografice și hidrografice la Paris apar ca o compensație palidă la inițiativele lui izvorâte din crâncenă voință de reprimare și distrugere.

Evident, el însuși fusese prins în agrenajul înfiorătorului mecanism revoluționar și, la fel ca Robespierre, va intui că se impunea oprirea sângerosului vârtej, ieșirea din regimul de teroare. Dar cum? Puterea comitetelor era pe cât de fragilă, pe atât de absolută, aflată la discreția raportului de forțe între diferitele grupări, la discreția comploturilor. Robespierre are dușmani câtă frunză și iarbă și este nevoit să procedeze la noi și noi epurări. Dar, deși căruțele aduceau la locul execuției capitale cam șaizeci de condamnați pe zi,

părea că epurările nu aveau să se termine vreodată, iar Franța începuse să fie sătulă de vărsări de sânge.

A doua zi, 10 thermidor

În vara lui 1794, pe când armatele franceze obținuseră victorii hotărâtoare împotriva dușmanilor din afară, Parisul trăiește mai mult decât oricând sub obsesia „briciului național“. Regimul de teroare, care nu mai are nici o justificare, devine, pentru toată lumea, de neîndurat. Robespierre domnește prin intermediul Comitetului salvării publice. Cei mai mulți membri ai Convenției nu mai văd în el decât un „tiran“ orgolios, ale cărui excese au pervertit revoluția. La 8 thermidor anul II (26 iulie 1794), Robespierre își face apariția la Convenție. Între timp, cu toții și-au jurat să scape de el. Couthon este de față când ia cuvântul „Incoruptibilul“. Bourdon, deputat din departamentul Oise, cere o examinare amănunțită a cuvântării lui Robespierre. Couthon – dimpotrivă – tipărirea ei imediată.

Seara, Robespierre se duce la clubul iacobinilor, la partizanii lui, care îl îmbărbătează. A doua zi, 9 thermidor, vine din nou la lucrările Convenției. În ziua aceea, agitația ajunge la paroxism. Deputații sosesc în număr mare, este înghesuială. Sudoarea șiroiește pe toți. E caniculă. Saint-Just ia primul cuvântul, dar este curând întrerupt de Tallien. Urmează la tribună Billaud-Varenne și Vadier; amândoi îl acuză pe Robespierre. Cel vizat se apără fără prea multă energie, apoi, în sfârșit, cere și el cuvântul. Nu i se dă. Couthon se află acolo, la locul lui, în sală. În cuvântul lui, Fréron îl numește „tigru“.

În cele din urmă, o voce se face auzită din fundul sălii.

— Cer votarea unui decret de punere sub acuzare a lui Robespierre!

E glasul unui anume Louchet, singurul care are curajul să formuleze sus și tare ceea ce de aproape trei ore așteaptă cei prezenți. Se instalează o atmosferă de stupefacție, amestecată cu teamă. Într-o tăcere desăvârșită, încep să se ridice mâini, tot mai multe mâini care aprobă decretul. Couthon și Saint-Just sunt și ei arestați. Augustin, fratele lui Robespierre, și Lebas cer, cu bărbăție, să le împartă soarta. Cei cinci arestați sunt conduși la locul de detenție. Couthon este încarcerat la închisoarea Bourbe. Peste câteva ceasuri însă este pus în libertate: între timp, comuna Paris, favorabilă lui Robespierre,

îi eliberează pe ceilalți patru, care îl așteaptă în clădirea Primăriei. Pentru moment, Couthon se crede la adăpost. Sprijinit de comună și de secțiuni, Robespierre va controla, fără îndoială, în scurtă vreme, din nou situația.

Speranță deșartă. Noaptea târziu, se aude gălăgie pe scară, ușa se dă în lături și oameni înarmați pătrund în încăpere. Se trage un foc de armă. Robespierre cade. În panica creată, fratele lui Robespierre sare pe fereastră și, în cădere, își zdrobește coapsa. Lebas se sinucide. Iar Couthon? Izbutește să se urnească din jilțul său și se târăște, cu greu, pe podea, ascunzându-se sub o masă. În zadar, însă! Este găsit, înșfăcat și aruncat pe scări în jos, ca un balot de rufe murdare. Probabil că, de acolo, s-a

rostogolit, deoarece, în dimineața următoare, este descoperit zăcând în curtea din dos, lovit la cap.

În ziua următoare, 10 thermidor, pe la orele patru după-amiază, Couthon, Robespierre, Saint-Just și încă vreo douăzeci de condamnați urcă pe eșafod. Desfigurat, cu capul bandajat, Couthon trebuie dus pe sus și predat călăului. Este legat și, cum trupul lui de paralizic era greu de așezat în poziția cerută de tehnica de execuție, călăii trebăluiesc un sfert de oră în jurul lui, operând „ajustările” necesare.

În sfârșit, mecanismul ucigaș este declanșat. Couthon, „tigul Convenției”, se vede mântuit pentru totdeauna de suferințe. ■

**Adaptare de
Nicolae BĂRNA**

1917.

JOFFRE „ATACĂ” WASHINGTONUL

(Urmare din p. 78)

a word!“), mareșalul a strigat: „I don't speak English“ și apoi „Vivent les Etats-Unis!“, agităndu-și chipiul. Succesul misiunii franceze a fost cert. Joffre a plăcut americanilor, atât responsabililor politici, cât și opiniei publice. La 14 mai 1917, la Washington s-a semnat un acord trasând liniile mari ale cooperării franco-americane în război. Misiunea mareșalului era încheiată.

La scurt timp, pe 13 iunie 1917, Parisul avea să-l primească — într-un entuziasm delirant — pe generalul american John Joseph Pershing, care petrecuse înainte cinci zile în

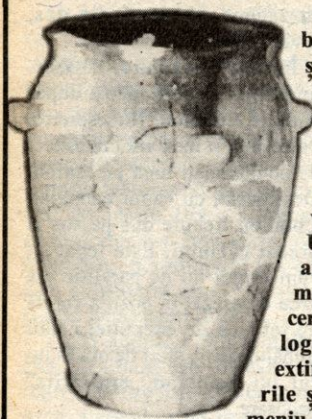
Anglia. Statele Unite se angajau ferm alături de Aliați. De data aceasta, misiunea americană, în replică la cea franceză, a îmbrăcat forme de fraternitate tradițională. Un simbol al ei rămân cuvintele „La Fayette, nous voilà!“ („La Fayette, iată-ne!“), rostite de colonelul Stanton — ce făcea parte din misiune — și devenite ulterior celebre. Pershing, în vârstă de 57 ani, absolvent al West Pointului (promoția 1886), luptase în Filipine (1898) și comandase expediția punitivă din Mexic. Numit la comanda corpului expediționar american trimis pe frontul francez, el își alesese în echipă ași ai câmpurilor de luptă. Se aflau, printre ei, celebrul aviator Eddie Rickenbacker, cel ce va avea la activ 26 aparate doborâte, și George S. Patton jr., care îl

însoțise și în Mexic, viitorul general de blindate, ce avea să strălucească în al doilea război mondial.

Parisul a făcut o primire triumfală americanilor, sosiți cu trenul la ora 17.20. Erau prezenți în întâmpinare, alături de Viviani și Joffre, ministrul de război, Paul Painlevé, șeful statului major, Ferdinand Foch, ambasadorul S.U.A. în Franța, William S. Sharp, și numeroase alte personalități oficiale. Pershing nu avea decât 191 oameni cu el, dar ei simbolizau speranța. Speranța în cele două milioane de soldați americani ce vor lupta pe frontul francez în pădurea Belleau (iunie-iulie) și la Saint-Mihiel (septembrie), victorii decisive în izbânda finală din noiembrie 1918. ■

F. D.

Ce au mai descoperit arheologii?

Este o întrebare justificată și căreia ne-am propus să-i găsim, din când în când, un răspuns și în paginile revistei noastre. Ultimii ani nu au fost dintre cei mai favorabili cercetărilor arheologice, tranziția extinzându-și rigorele și în acest domeniu, prin precaritatea fondurilor alocate. Și totuși...

Și totuși, arheologii au fost prezenți pe diverse șantiere din țară în toată această perioadă. Pentru a da o imagine cât mai completă asupra muncii lor, ne-am adresat unor instituții de profil, cu rugămintea de a ne comunica rezultatele săpăturilor efectuate în ultimii patru-cinci ani. Primul răspuns ne-a sosit din partea Muzeului Național de Istorie a României.

Căutând a urma un fir cronologic, în funcție de mărturiile predominante scoase la iveală, să vedem la ce rezultate au ajuns arheologii noștri muzeografi în ultimii 3-4 ani.

La **MALU ROȘU-GIURGIU** s-a reușit cercetarea unei importante așezări paleolitice cu peste 10 ateliere de prelucrare a silixului. Descoperirile aparțin culturii de tip aurignacian (40 000-10 000 a.Ch.). Prin cele peste 60 000 piese identificate, se poate spune că respectiva așezare este una dintre cele mai mari din Câmpia Dunării.

Alte straturi de locuire importante cercetate aici aparțin epocii getodacilor și populației românești din sec. IX-X.

O importanță deosebită a fost acordată epocii neolitice. Dovada o constituie săpăturile ce se efectuează în trei așezări de tip *tell* (= movilă). Prima așezare de acest fel se află la **VITĂNEȘTI** (jud. Teleorman), unde *tell*-ul de dimensi-

DIN PALEOLITIC PÂNĂ ÎN PLIN EV MEDIU

GEORGE TROHANI

uni mijlocii (40-50 m diametru și o înălțime de 5-6 m) conține urme de locuire dintr-o fază târzie (B 1) a culturii Gumelnița.

Un important *sit* arheologic cercetat de colectivul secției de studii interdisciplinare a muzeului nostru este *tell*-ul de la **HÂRȘOVA** (jud. Constanța). Aici, în afara colaborării cu Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, se desfășoară o coope-

rare fructuoasă cu Ministerul culturii din Franța. S-au identificat mai multe locuințe aparținând fazei A 2 a culturii Gumelnița, precum și un complex de tip Cernavoda. Pentru prima oară în țara noastră, pe baza colaborării româno-franceze, se fac aprofundate observații arheologice, palinologice, micromorfologice, antracologice, carpologice și petrografice care permit o studiere și o cunoaștere mai detaliată a ocupațiilor, a modului de viață, a mediului înconjurător și structurarea unor informații etnobotanice.

Tot cercetări pluridisciplinare se desfășoară și pe **POPINA BORDUȘANI** (jud. Ialomița), situată în Balta Borcei, la circa 2 km nord de comuna Bordușani. La origine, aici a fost un grind peste care s-a ridicat un *tell* neolitic, cu locuiri aparținând culturilor Boian și Gumelnița, precum și o necropolă de tip Cernavoda. Până în prezent s-au cercetat mai multe locuințe aparținând fazei

A 2 a culturii Gumelnița. Pe lângă urmele incendiate ale pereților unor locuințe, *pentru prima oară în arheologia românească* s-au putut identifica urmele unor pereți din lut ners. N-ar fi exclus ca edificiile respective să fi fost prevăzute cu un etaj.

Mai aproape de suprafața solului, tot aici, a fost identificată o intensă locuire getică din sec. II a. Ch.-I p.Ch. Cele 11 locuințe de suprafață sunt aranjate după un plan bine definit, asigurându-se o „tramă stradală”. Casele, de dimensiuni relativ mari (6,50-7,50 m) aveau pereții dintr-o *împletură* de pari și nuiele, peste care s-a aplicat o lutuială. În interior, deasupra unor podele din lut galben bătătorit, în apropierea laturilor de nord și sud erau amenajate câte o vatră. Unele dintre acestea par să fi avut o destinație de cult.

Perioadele romane (sec. II-IV) îi sunt consacrate în special cercetările de la **OSTROV**, anticul *Durostorum* (jud. Constanța). Aici, pe malul drept al Dunării, au fost dezvelite 11 cuptoare de mari dimensiuni ce au servit la arderea ceramicii. Într-unul din ele s-a păstrat chiar o șarjă de vase: ulcioare amforoidale, ulcioare, câni etc. Numărul mare al cuptoarelor ne indică existența unui important atelier ceramic ce satisfacea necesitățile populației dintr-o zonă întinsă a regiunii Dunării inferioare.

Perioada romano-bizantină (sec. IV-X) este studiată prin identificarea unui edificiu cu caracter public situat pe panta vestică a promontoriului pe care se înalță cetatea de la *Hârșova*, anticul *Carsium*. Construcția are o formă dreptunghiulară (16,50 × 14,00 m) și este compartimentată prin ziduri interioare de piatră și cărămidă.

În privința epocii bizantine (sec. X-XIII) semnalăm cercetările efectuate de muzeul nostru, în colaborare cu Muzeul Național de Istorie și Arheologie din Constanța și Institutul de Arheologie „V. Pârvan” din București, în așezarea fortificată de tip urban de la **NUFĂRU** (jud. Tulcea) și în cetatea de la **CAPIDAVA** (jud. Constanța).

Pentru Evul Mediu amintim săpăturile ce le efectuăm de peste 20 de ani la **PIUA PETRII** (com. Giurgeni, jud. Ialomița), fostul Oraș de Floci, unde s-au descoperit 4 biserici datând din sec. XVI-XVIII, 5 cimitire cu peste 800 morminte, case cu temelii din piatră, dar și colibe cu bordeie, ateliere meșteșugărești etc.

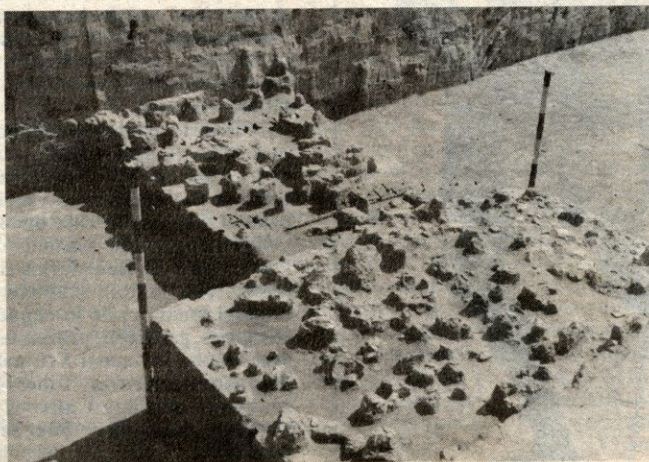
În colaborare cu alte instituții se cercetează o mare locuință din sec. XVI-XVII la **POLATA-TÂRGU JIU** și „Biserica Albă” de la **TÂRGȘORUL VECI** (jud. Prahova).

De dată mai recentă sunt săpăturile de mare amploare, cu caracter de salvare, de la **VADU ANEI-BRĂNEȘTI**, pe traseul viitoarei autostrăzi București-Fetești. Aici au fost identificate complexe din neolitic, epoca bronzului și prima epocă a fierului, o întinsă așezare getică din sec. II-I a.Ch. compusă din 12 locuințe, un atelier meșteșugăresc, 21 gropi, dintre care unele rituale (cu câini îngropați în ele) și mai ales un important tezaur monetar format din 149 tetradrachme tasiene din argint depus într-o cană din lut ars. Alte vestigii datează din sec. III, VII (4 locuințe), IX-X (7 locuințe),

precum și un sat cu cimitirul aferent (446 morminte) din sec. XVI-XVII.

Toate aceste cercetări au dus la îmbogățirea patrimoniului muzeului nostru și au constituit subiectul mai multor expoziții sau comunicări științifice. ■

În p. 88: ceramică getică descoperită la Popina Bordsușani (jud. Ialomița)
Aspect de pe șantierul de la Malu Roșu-Giurgiu

Toate marile religii au cunoscut obiceiul ca oamenii să meargă, individual sau în mari grupuri, în locuri de cult venerate. În Grecia antică și Orientul elenistic, principalele centre de pelerinaj erau oracolele, ca expresie a voinței zeilor, interpretată de preoți și preotese, care „dădeau consultații“ într-un loc anume. Foarte curând, evreii au luat obiceiul de a merge la Ierusalim, pentru marile lor sărbători, iar odată cu apariția Islamului, Mecca a devenit principalul centru religios al musulmanilor.

În Evul Mediu cele mai cunoscute rute ale pelerinajului rămân, în mod indubitabil, cele spre Saint-Jacques de Compostelle, considerate mai târziu, în 1987, primele itinerare culturale europene, cu rol esențial în evoluția mentalităților și a schimburilor.

De aproape 12 secole, succesul sanctuarului de la Saint-Jacques de Compostelle în Spania (provincia Galicia), nu se dezmințe. Regele Franței Ludovic VII în 1154, președintele Giscard d'Estaing, în 1978, papa Ioan Paul II,

Detaliu dintr-o frescă de Ghirlandaio (sec. XV), reprezentând o familie de pelerini

Compostelle

O MIE DE ANI DE PELERINAJ

de două ori, în 1982 și 1989, peste 10 000 de pelerini în 1995, supunându-se unor condiții severe, „au primit compostella“, cum se spune, ca un certificat de bună conduită religioasă.

Catolici practicanți, simpli sportivi sau ecologiști, mari iubitori de efort (cel puțin 100 km trebuiau efectuați pe jos, călare sau cu bicicletă) acești oameni luau în picioare drumul medieval, în căutarea unui ideal secular sau a unei forme de purificare. Pentru că, în mod cert, nu s-a mers și nu se merge la Compostelle numai pentru a venera presupusele relicve ale lui Jacques „cel Mare“ prietenul lui Christos. Cu atât mai mult cu cât nici o autoritate religioasă de prim plan nu s-ar angaja să susțină astăzi că acolo, într-un sicriu de argint, plasat sub strana bazei, se află corpul sfântului Jacques. În ciuda faptului că, la 1 noiembrie 1884, papa Leon XIII a declarat autentice relicvele.

Ceea ce, în ultimă instanță, nici nu are importanță. Pentru că oamenii nu așteaptă, în cele două-trei zile cât zăbovesc la sanctuar, apariții sau misacele. Pelerinajul permite doar trăirea unei duble experiențe, cea în care societățile noastre sunt în mare „secetă“: în primul rând, solidaritatea, apoi sărăcia asumată voluntar. Mulți văd în mersul pe jos sau pe bicicletă spre locul sfânt o formă de penitență salvatoare, o sfântă ispășire a modernității înșelătoare.

Cât de temeinică este influența înstăpânită peste timp de celebritatea acestei rute se poate deduce din apariția, luna trecută la Paris, în Editura Fayard, a unui excelent ghid european al drumurilor care duc la Compostelle. Guide européen des chemins de Compostelle, semnat de Jean Bourdarias și Michel Wasilewski (560 pagini), evidențiază ceea ce acei mândri locuitori de la capătul pământului european, galicienii, proclamau încă de acum zece secole. În veacul XII, pelerinii aveau la dispoziție lucrarea Liber Sancti Jacobi, redactată de papa Calixt II: cinci volume destinate „a-i ajuta pe cei ce se aștern la drum pentru a-și găsi liniștea, bucuria și seninătatea,

forța, viața lungă, gloria și sănătatea“. Astăzi, grație Ghidului celor doi autori francezi, călătorii din cele patru colțuri ale lumii creștine au deschise toate căile spre Saint-Jacques de Compostelle.

Povestirile jacquetilor

Turismul „per pedes“ — în vogă în Franța de câțiva ani — a permis redescoperirea unor drumuri tradiționale, străbătute generații de-a rândul în Evul Mediu și epoca modernă, între care cel mai cunoscut rămâne cel spre Saint-Jacques de Compostelle.

Este îndeobște acceptat că mormântul apostolului Jacques „cel Mare“, martirizat la Ierusalim puțin timp după Christos, a fost descoperit în provincia Galicia din Spania, la începutul veacului IX. În jurul relicvelor sale s-a dezvoltat apoi un febril pelerinaj, mai întâi local, apoi, începând din sec. XI, internațional, apogeul acestor călătorii înregistrându-se în veacurile XII și XIII. Compostelle era, alături de Roma, unul dintre locurile sfinte ale Europei. O primă biserică, construită acolo în 899, a cedat locul, la începutul sec. XII, unei superbe bazilici romane, ale cărei elemente persistă încă, încastrate în biserică barocă și neo-clasică actuală.

Prima descriere a drumurilor spre Saint-Jacques coboară în veacul XII. Ea figurează în lucrarea *Guide du pèlerin de Saint-Jacques* ultima parte din *Livre de Saint-Jacques*, o compoziție vastă, scrisă între anii 1130 și 1150, integral în onoarea apostolului. Volumul mai cuprindea un ansamblu de piese liturgice, o carte a miracolelor, istoria mutării moaștelor sfântului, istoria legendară a lui Carol cel Mare și a lui Roland, atribuită episcopului Turpin.

Existau mai multe trasee spre locul sfânt, ele purtând numele fie al locului de plecare, fie al unei așezări principale pe care o

străbăteau. *Via Podiensis* (itinerarul ce pornea de la Notre-Dame du Puy), *via Lemovicensis*, care traversa Limoges-ul, *via Turonensis*, care începea de la Tours, sunt numai trei dintre ele. După Pirinei acestea se uneau la Puente la Reina, pentru a deveni o singură rută, denumită „drumul francez“ (*camino frances*).

Itinerarele s-au tăiat progresiv, în cursul sec. XI, atunci când pelerinajul a cunoscut o mare înflorire, după restaurarea bazilicii, distrusă de musulmani în anul 997. Ele au fost fixate după criterii deopotrivă geografice (sau de accesibilitate) și religioase. Traversarea unor cursuri de apă pe un pod sau printr-un vad, trecerea unui lanț muntos printr-un defileu, evitarea unor regiuni ostile sau a unor vămi prea scumpe, grija de a găsi un loc de înnopțat au fost elemente ce au impus, un anumit drum. Din punct de vedere religios, s-au preferat traseele care permiteau vizitarea și altor sanctuare renumite, așa încât, în drumul spre destinație, se ramificau un fel de pelerinaje secundare.

De pildă, pe *via Turonensis* exista sanctuarul Sf. Caterina de la Fierbois, escală obligatorie a pelerinilor. La Burgos, pe același itinerar, călătorii se opreau pentru a venera un ciudat crucifix, exe-

Corpul Sfântului Jacques, decapitat la Ierusalim, este transportat — spune legenda — de către discipolii săi (și ei în costume de pelerini) în Spania

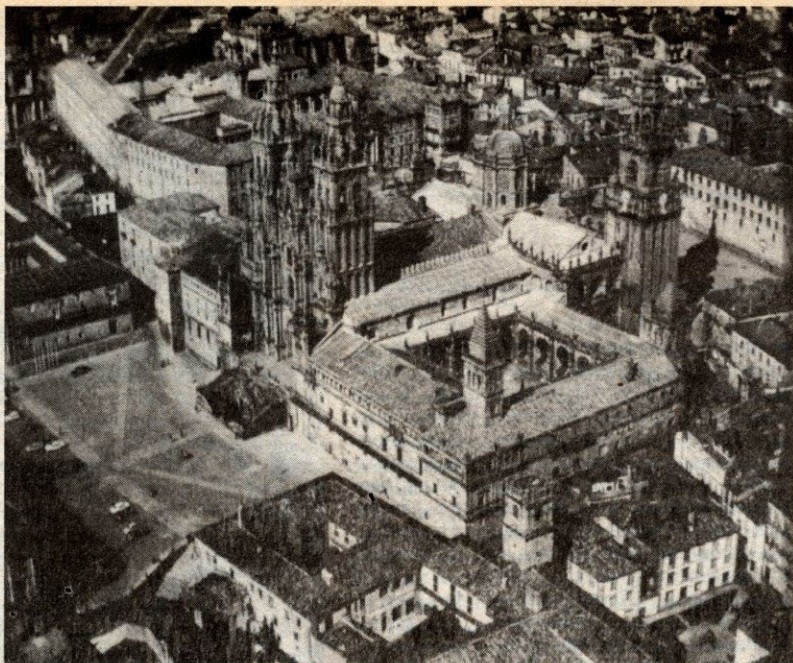
cutat dintr-un material suplu, nici piatră, nici lemn, căruia i se atribuiau adevărate miracole. Pe alte rute, secundare, puteau fi vizitate alte sanctuare vecine: Notre-Dame de Rocamadour, de la Quercy, o biserică din Oviedo etc.

În mod ciudat, nu se cunosc descrieri ale rutelor spre Saint-Jacques redactate în cele două secole care au urmat. În schimb, la sfârșitul Evului Mediu, noile povestiri ale jacquetilor (astfel erau numiți pelerinii spre Compostelle) înscriseră drumurile existente într-o perspectivă europeană. Astfel, prin 1495, călugărul Hermann Kunig von Vach își relata pelerinajul pornit din Germania. El ne descria două drumuri, unul dus, altul întors. Primul, inferior (*Niederstrasse*), pleca de la Köln, traversa Aix-la-Chapelle, Bruxelles, Amiens, Paris și se întâlnea cu *via Turonensis* la Chartres. Al doilea, su-

perior (*Oberstrasse*), începea în mica localitate elvețiană Einsiedeln, trecea prin Berna, Geneva, Valencia și se întâlnea cu *via Tolosana*, deci cu ruta ce străbătea Toulouse, la Saint-Gilles. *Via Tolosana* aduna pelerinii originari din Italia. De la Roma începea drumul italian spre Compostelle, ce mergea prin Visa și Avignon. *Via Francigena* traversa Torino, Briançon și Gap, înainte de a intra în Avignon.

După cum se vede, drumul spre Compostelle constituia un traseu lung pentru oamenii Evului Mediu și ai secolelor următoare. Etapele și modul de circulație sunt foarte bine descrise de povestirile pelerinilor. Între ei, seniorul ceh Leo de Rozmital (în 1465), negustorul Jean de Tournai, din Valenciennes (în 1488), nobilul german Arnold von Harff, din Köln (în 1498-1499), sau preotul italian Domenico Laffi, plecat din Bologna în 1670.

Toți acești autori sunt preocupați în mod expres să transmită lectorilor lor informații utile: resursele țărilor traversate, primirea la care se pot aștepta, elemente din care se poate încropi un studiu geografic și etnografic al regiunilor vizitate. În amin-titul *Guide du pèlerin...* de pildă, Poitou, Gasconia și Navarra sunt prezentate ca regiuni bogate, cu hrană din abundență. Locuitorii sunt însă foarte sever priviți:

Ansamblul monumental admirat până astăzi de pelerini a fost înălțat între veacurile XVI și XVIII

gasconii, de pildă, sunt ospitalieri, dar comozi, destrăbălați și bețivi, iar locuitorii Castiliei răi și plini de vicii.

„Frumoasă domnișoară, vino“...

Săgețile cele mai ascuțite sunt îndreptate în *Guide* asupra bas-cilor și navarezilor: leneși, perfizi, cruzi, certăreți, primitivi și sălbatici, vorbind o limbă incom-prensibilă. De altfel, problema limbii se punea în tot sejurul în Spania. În secolul XVIII, de pildă, Guillaume Manier a adăugat povestirii lui un lexic de câteva sute de cuvinte. Alți autori se mulțumesc să anexeze câteva expresii utile, unele șocante. Arnold von Harff, de pildă, dădea traducerea în limba bască a propoziției: „Frumoasă domnișoară, vino să te culci cu mine...”

Durata călătoriei era variabilă: depindea de punctul de plecare, de mijloacele de transport folosite, de lungimea etapelor. Uneori povestirile menționau recordurile de viteză. În 1056, un grup de pelerini din Liège s-a reîntors de la Compostelle după numai 36 de zile. În 1095, arhi-episcopul de Lyon a străbătut traseul în 28 de zile. În 1153, unui episcop din Cambrai, i-au trebuit două luni și jumătate pentru a ajunge la Compostelle. Mai rapizi erau pelerinii care optau pentru drumul pe mare. Ei debarcau la Corona, aproape de Compostelle. Alții, ca Jean de Tournai, au străbătut distanța pornind de la Valenciennes în mai bine de un an.

Personajele importante veneau călare la Compostelle. Altele foloseau măgari sau alte animale. Cel puțin pe anumite etape ale drumurilor. *Guide du pèlerin* semnalează că între

Estella și Burgos se mergea pe cai, deși autorii mai pioși încercau să-i convingă pe pelerini că pelerinajul căpăta o mare valoare penitențială dacă se făcea cu piciorul. În orice caz, cel puțin pe ultimul segment al traseului, începând de la colina de pe care se zărea pentru prima oară sanctuarul, se recomanda să se meargă pe jos. Unii pelerini mai zeloși se preocupau serios de încălțările lor, Hermann Kunig, de pildă, nota că la poalele Pirineilor se fabricau cuie cu care și-a garnisit pantofii înainte să se angajeze la urcarea muntelui.

Amenajarea traseului spre Compostelle era considerată o lucrare pioasă prin excelență. În Spania, orașul San-Domingo-de-la-Calzada păstrează amintirea călugărului Dominic, mort în 1109, care și-a dedicat întreaga viață construcției de poduri și îmbunătățirii itinerarului (*calzada*), în sprijinul pelerinilor. În Navarra, Puente-la-Reina își trage numele de la podul care traversează râul Arga, pod construit în veacul XI, la inițiativa unei regine.

Cursurile de apă reprezentau în general obstacole serioase și preocupante. În absența podurilor trebuiau traversate prin vad sau pe bac. Există pentru pelerin și primejdia de a se rătăci. În absența hărților, trebuiau să apeleze la ghiduri sau la informațiile furnizate de populația locală. Existau totuși semnalări rudimentare: mici piramide de piatră. Jean de Tournai relatează în 1489 cât de utile i-au fost aceste piramide pe o zăpadă mare.

Le guide subliniază dificultățile întâmpinate de călători pentru a găsi un loc de înnopțat. Mulți se mâniiau foc pentru că nu erau găzduiți de localnici. Mai târziu, numeroase case primitoare au permis pelerinilor să se odihnească și să-și recapete forțele.

Foarte numeroase erau spitalele și băile, construite pe traseu la inițiativa episcopilor și călugărilor. Spitalul din Abraç, situat la 1 360 m altitudine pe via *Podensis* și construit de Adalard,

viconte de Flandra, data de la sfârșitul sec. XI. 12 preoți, 12 frați călugări, 12 doamne și 12 cavaleri trebuiau să se consacre serviciilor pelerinilor. Un manuscris denumit *Preciosa*, din 1200, menționa căldura sobelor, băile, rezervele de hrană, îngrijirile medicale, asistența acordată muribunzilor și rugăciunile pentru ei.

Pericolul briganzilor

Desigur că pelerinii care dispuneau de fonduri puteau poposi la hanuri. Leo de Rozmital, Arnold von Harff și Jean de Tournai bombănesc pe seama primirii proaste, murdăriei și hranei precare din hanurile spaniole. Pelerinii menționau și insecuritatea drumurilor. Raymond II, conte de Rouergue, unul dintre primii jacqueti, a fost asasinat în anul 961 pe drumul spre Compostelle. *Guide du pèlerin* îi denunță pe briganzii care îi prădau pe călători. Autoritățile politice din regiunile traversate elaboraseră pedepse aspre pentru cei care atacau un jacquet. Astfel, în 1226, regele Castiliei, Alfonso IX, amintea vasalilor săi ce posedau pământuri pe drumul spre Compostelle că le este interzisă molestarea pelerinilor. Autoritățile religioase îi protejau

și ele pe pelerini: un Conciliu din 1123 prevedea excomunicarea pentru cel ce jefuia un pelerin.

Drumurile spre Saint-Jacques reprezentau o lecție de istorie pentru jacqueti. Ei vizitau locuri legate de mari evenimente, de expedițiile lui Carol cel Mare, mormântul lui Roland etc. La Roncevaux exista o cruce pentru a comemora trecerea armatelor france, obiceiul, la mijlocul veacului XII, fiind ca fiecare pelerin, după ce își flecta genunchiul și se ruga, să depună acolo propria cruce.

Unii specialiști atribuie traseelor spre Compostelle o mare influență în domeniul artistic. Toate bisericile situate pe această rută seamănă frapant una cu cealaltă. Sunt biserici de mari dimensiuni, cu superbe capele.

S-ar putea vorbi despre rolul unificator jucat de pelerinajul la Compostelle într-o Europă „cimentată” atunci de religia creștină, proces care a incitat recent Consiliul Europei să facă din drumurile spre Compostelle primul itinerar cultural european. Rețeaua de drumuri spre Saint-Jacques a creat o solidă infrastructură de circulație, de găzduire, locuri de rugăciune și de schimburi, dezvoltând în același timp cultul sfântului Jacques. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

ÎN EGIPTUL ANTIC (Monoverb: 3 – 6)

N – O

Gheorghe BRAȘOVEANU

CĂPITANI ȘI DREGĂTORI DIN VREMEA LUI ȘTEFAN-VODĂ

PORTAR AL SUCEVEI, L-A ÎNȚĂPINAT PE ȘTEFAN CA DOMN (1457)		MĂSURA LUI CUZA		PĂRCĂLABUL ...ARBORE EROUL LUI ȘTEFAN					
		OBSERVAREA EVACUĂRII EFECTIVELOR		PISC (ELVEȚIA)					AUTORUL TABLOULUI: "APRODUL PURICE" (THEODOR)
MITROPOLIT AL SUCEVEI L-A PRIMIT PE ȘTEFAN CA DOMN						POȘIRCA			
COMIS MOLDOVEAN						CENTRUL TERITORIAL DE APROVIZIONARE			
						VEAC „GREU”			
			ȘTEFAN A DECIS ...BĂTĂLIEI DE LA VALEA ALBĂ					FIUL LUI ȘTEFAN ȘI DOMN AL MOLDOVEI (1527-1538 ȘI 1541-1546; PETRU)	
			MAMA LUI ȘTEFAN						
POEME DE LAUDĂ		ȘTEFAN A FOST MARELE... AL CREȘTINĂȚII				CEA A LUI ȘTEFAN CEL MARE A ÎNTRAT ÎN ISTORIE			
...SCHEIA - LUPTA CU HIRONDA									
DETASAMENT ÎNAINȚAT (Adj)		CEL AL VENEȚIEI = LUAT DE M. CÔRVIN							
					SOTUL LUI OLENĂ FIICA LUI ȘTEFAN CEL MARE				
					UDREA GANE				
						COSTA-RICA (AUTO)			RENUMIT SOL AL LUI ȘTEFAN, TRIMIS LA VENEȚIA (ION)
						TIPUL FĂRĂ CAP ȘI PICIOAREI			
	... ÎNVINSI DE ȘTEFĂN (monarhi)								
	PĂRCĂLAB LA CHILIA (1465)					ENE ȚĂUTU			
						ÎNVINS DE ȘTEFAN LA COORII COSMINULUI (ION) -1497			
LOGOFĂȚUL... TRIMIS ÎN SOLIE LA REGELE POLONIEI - 1497 -		ȘEF TURC ÎNVINS LA VASLUI ...-BEG (1475)		GUVERNATOR OTOMAN					
		A (SE) MUTA DIN LOC		FIGURAT: SUCEAVA A FOST ...MOLDOVEI (pl)					
			AU CONSTITUIT BAZA „OASTEI MARI” (sg.)						ÎN ACEASTĂ LUNA S-A DAT BĂTĂLIA DE LA RĂZOIENI (1476). (Abr.)
			ADAMI						
						SĂMÂNȚA... DE ZABĂVA			
						...O VICTORIE CA CEA DE LA VASLUI (Adj.)			
									...MIRCEA MARE VOIEVOD ȘI DOMN
LA VASLUI, S-A ÎMPUS... MILITARĂ A LUI ȘTEFAN			... DE MANGOP SOTIA LUI ȘTEFAN CEL MARE						
ÎN ARMURĂ			BLUZE RUSTICE						
		VOIEVOD DE MARAMUREȘ, CUSCRUL LUI ȘTEFAN CEL MARE							

DIALOG CU CITITORII

DIN FRANȚA ȘI CANADA

Primim noi semne ale faptului că Magazin istoric are statornici prieteni și atenți cititori în localități și țări aflate la mare distanță (geografică) de România.

Astfel, din La Varenne, Franța, d-na ANCA RICCI ȘTEFLEA ne scrie pe marginea articolului Din datoric față de țară (nr. 10/1995).

La rândul său, dl. SILVIU NEMTEANU, din Montréal, Canada, ne trimite completări pe marginea precizărilor publicate de noi, în același număr din octombrie 1995, în legătură cu comandantul Armatei a IV-a în campania din Vest.

Mulțumim fidelilor noștri cititori de la atât de mari distanțe.

CTITORIE PETRU CERCEL

Colaboratorul nostru, dl. GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, jud. Argeș, ne scrie despre o ctitorie a votevodului Petru Cercel (1583-1585) din Curtea de Argeș: biserica cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”.

Monumentul a fost „prefăcut” (rezidit) de „județul” (judecătorul) Ioniță Taftur, în 1819. Între anii 1884 și 1888, construcției i s-au mai înălțat zidurile, i s-a adăugat amvonul și a fost învelită cu tablă. În 1916, biserica a fost închisă.

A fost restaurată în 1994, prin grija preotului paroh Ștefan D. Geor-

gescu, pardosindu-se în interior, tencuindu-se exteriorul și introducându-se gaze și lumină electrică. A fost resfințită la 30 octombrie de un sobor de preoți în frunte cu P.S. Calinic, episcopul Argeșului.

În imagine: ctitoria lui Petru Cercel, într-o fotografie din albumul Monumente istorice ale României. Tipuri din județele Argeș și Muscel, de Jean Nicolescu, București, 1893.

FAMILIA MENDELSSOHN

Statornicul nostru colaborator, dl. ALFRED SPIEGLER, din Bucu-

rești, ne scrie pe marginea articolului Theodor Mommsen în actualitate, de dl. Constantin Antip, publicat în nr. 6/1995 al revistei. În articol este amintit și pictorul Wilhelm Hensel (1794-1861), despre care vă trimitem câteva date biografice. A fost cunoscut și compozitorul Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847), căsătorit fiind cu sora acestuia, Fanny Mendelssohn (1805-1847), considerată multă vreme o compozitoare mult mai talentată decât ilustrul ei frate.

Fiul soților Hensel, Sebastian, studiase istoria. El este autorul unei lucrări fundamentale: *Die Familie Mendelssohn, 1729-1847. Nach Briefen und Tagebüchern* (Familia Mendelssohn, 1729-1847. După scrisori și jurnale), 3 volume, Berlin, 1879. În 1908 lucrarea ajunsese la ediția a 15-a. A fost reeditată la München în 1959.

AM GREȘIT

Domnul Victor David, din Fălticeni, ne semnalează o inadvertență la articolul Celălalt Lenin, apărut în nr. 5/1996. Evident, în 1927 Lenin nu mai trăia și, deci, nu avea cum să conducă respectiva ședință a Biroului politic. Anul corect este 1921. Îi mulțumim cititorului nostru pentru atenția cu care ne urmărește și ne cerem scuze pentru această scăpare.

IMPORTANT!

Începând cu data de 1 iulie 1996, adresa redacției Magazin istoric este: **strada Valter Mărăcineanu, nr. 1-3** (intrarea lângă Cișmigiu vizavi de magazinul „Adam”). Accesul în redacție se mai poate face și prin **strada Dr. Marcovici, nr. 2, etaj III, camerele 281, 285 și 287**. Apelurile telefonice se primesc la 615.09.91.

CONTENTS (Romanian History)

I. Lupas The Permanence of Romanian Common Law • **E. Hazard** The Cold War started in Romania (III) • **Al. Duțu, Fl. Dobre** The Tragedy of Generals: Rear-Admiral Horia Măcellariu • **P. Otu** Gh. Brătianu and I. Mihalache – were they Volunteers or not in 1941? • **A. Căpușan** George Caranfil at the Paris Peace Conference • **C. Păunescu, M. Ștefan** Unknown Pages from the History of National Bank (XII) • **E. Denize** Vlad Tepeș: aggressor or Victim of the Ottoman Empire? • **P. Cernovodeanu** Romanians and Russians: Politics and Kinship (V) • **Historians** at the Romanian Academy (II) • In Bucharest, 50 Years Ago • **P. Mihail, S. Roșca** The Romanian Language in the Churches from Bessarabia (XIXth Century) • **I. Lăcustă** 1938-1940. Cezar Petrescu and the *România* Newspaper • **G. Trohani** Archaeological Discoveries • **Al. Davila** Recollections from the Royal Court

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

I. Lupas La pérennité de la coutume roumaine • **E. Hazard** La guerre froide a commencé en Roumanie (III) • **Al. Duțu, Fl. Dobre** Le drame des généraux: le contre-amiral Horia Măcellariu • **P. Otu** Gh. Brătianu et I. Mihalache ont-ils été volontaires en 1941? • **A. Căpușan** George Caranfil à la Conférence de paix de Paris • **C. Păunescu, M. Ștefan** Pages inconnues de l'histoire de la Banque Nationale (XII) • **E. Denize** Vlad Tepeș: agresseur ou victime de l'Empire Ottoman? • **P. Cernovodeanu** Roumains et Russes: Politique et parentés (V) • **Clio** sous la coupole de l'Académie Roumaine (II) • A Bucarest, il y a 50 ans • **P. Mihail, S. Roșca** La langue roumaine dans les églises de Bessarabie (XIX e siècle) • **I. Lăcustă** 1938-1940. Cezar Petrescu et la gazette *România* • **G. Trohani** Nouvelles découvertes archéologiques • **Al. Davila** Souvenirs de la Cour royale

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

I. Лупас Устойчивость румынской законности • **Е. Хазард** Холодная война началась в Румынии (III) • **Ал. Дуцу, Фл. Добре** Драма генералов: контр-адмирал Хория Мачеллариу • **П. Оту** Г. Брătianу и И. Михалаке – добровольцы или нет в 1941 г.? • **А. Кăпушан** Диеордже Каранфил на Мирной Конференции в Париже • **К. Паунеску** М. Штефан Неизвестные страницы истории Национального Банка (XII) • **Е. Денизе** Влад Цепеш: агрессор или жертва Османской Империи? • **П. Черноводану** Румыны и русские: политика и родства (V) • **Историки** Румынской Академии (II) • В Бухаресте, 50 лет назад • **П. Михайл, С. Рошка** Румынский язык в церквях Бессарабии (XIX в.) • **И. Лăкуста** 1938-1940. Цезар Петреску и газета *Ромăния* • **Г. Трохани** Новые открытия археологии • **Ал. Давила** Воспоминания из королевского дворца

INHALT (Rumänische Geschichte)

I. Lupas Die Standhaftigkeit des rumänischen Brauches • **E. Hazard** Der kalte Krieg hat in Rumänien begonnen (III) • **Al. Duțu, Fl. Dobre** Drama der Generale: Konteradmiral Horia Măcellariu • **P. Otu** Waren tatsächlich Gh. Brătianu und I. Mihalache Freiwillige im Jahre 1941? • **A. Căpușan** George Caranfil auf der Pariser Friedenskonferenz • **C. Păunescu, M. Ștefan** Aus der unbekannte Geschichte der National Bank (XII) • **E. Denize** Vlad Tepeș – Angreifer oder Opfer des Osmanischen Kaiserreiches? • **P. Cernovodeanu** Rumänen und Russen: Politik und Verwandtschaften (V) • **Clio** in der rumänischen Akademie (II) • In Bukarest, vor 50 Jahren • **P. Mihail, S. Roșca** Die rumänische Sprache in Bessarabiens Kirchen (XIX. Jh) • **I. Lăcustă** 1938-1940. Cezar Petrescu und die Zeitung *România* • **G. Trohani** Neue archäologische Entdeckungen • **Al. Davila** Erinnerungen aus dem königlichen Hof

SUMARIO (Historia romăna)

I. Lupas La permanencia de las costumbres rumanos • **E. Hazard** La guerra fría ha empezado en Rumania (III) • **Al. Duțu, Fl. Dobre** El drama de los generales: contraalmirante Horia Măcellariu • **P. Otu** Gh. Brătianu y I. Mihalache, ¿voluntarios o no en 1941? • **A. Căpușan** George Caranfil en la Conferencia de paz de Paris • **C. Păunescu, M. Ștefan** Páginas desconocidas de la historia del Banca Nacional (XII) • **E. Denize** Vlad Tepeș, ¿agresor o víctima del Imperio Otomano? • **P. Cernovodeanu** Rumanos y rusos: política y parentamientos (V) • **Clio** bajo la cúpula de la Academia Rumana (II) • En Bucarest, hace 50 años • **P. Mihail, S. Roșca** La lengua rumana en las iglesias de Besarabia (s. XIX) • **I. Lăcustă** 1938-1940. Cezar Petrescu y el diario *România* • **G. Trohani** Nuevos descubrimientos arqueológicos • **Al. Davila** Recuerdos de la Corte

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 615.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

Comandă de stat
ISSN 0541-88IX

Lei 1 200

magazin istoric